MARATHI VERSION

Competition Act, 2002
स्पर्धा अधिनियम, 2002

स्पर्धा समर्थन

लाभदायक हितासाठी न्यायोचित स्पर्धा

Fair Competition
For Greater Good

भारतीय प्रतिस्पर्धा आयोग
COMPETITION COMMISSION OF INDIA

ध्येय

स्पर्धेच्या सक्षम वातावरणाला बांधिलकी व प्रवर्तन याद्वारे पुरस्कृत करण्याकरता व टिकवण्याकरता जे व्यवसायाला न्यायोचित, स्पर्धात्मक व अभिनवोन्मुख करण्यास प्रेरित करेल; ग्राहकाचे हितसंवर्धन करेल; आणि आर्थिक विकासाला पाठिंबा देईल.

अभियान 2020

भारतीय स्पर्धा आयोगाचे ध्येय हे मजबूत स्पर्धात्मक वातावरण निर्मिती करणे आहे, याद्वारे:-

- ❖ ग्राहक, उद्योग, शासन व आंतरराष्ट्रीय न्यायालयिन कार्य-क्षेत्र अशा सर्व भागधारकाबरोबर क्रियाभिमुख प्रतिबद्धता:-
- ❖ सक्षमतेचा उच्च स्तर गाठलेल्या ज्ञान-गहन संस्था असणे:-
- ❖ व्यावसायिक दृष्टीकोन, पारदर्शकता, दृढ निश्चय व सूज्ञता:-

अस्वीकृती

ही जलद मार्गदर्शिका भारतीय स्पर्धा आयोगाच्या
स्पर्धा प्रोत्साहन आणि जागरुकता कार्यक्रमाचा एक
भाग म्हणून प्रकाशित करण्यात आले आहे. (आयोग). ह्यातील मजकूर,
कोणत्याही प्रकारे, आयोगाची अधिकृत मते समजली जाऊ नये.
स्पर्धा (सुधारणा) अधिनियमानुसार वेळोवेळी दुरुस्त केलेला
स्पर्धा अधिनियम, २००२, आणि स्पर्धा (सुधारणा) अधिनियम, २००९,
यांचा बारकाईने अभ्यास करण्याचा आणि जिथे आवश्यक असेल तिथे
कायदेशिर सल्ला घेण्याचा वाचकांना सल्ला दिला जातो.

स्पर्धा समर्थन

लाभदायक हितासाठी
न्यायोचित स्पर्धा

अनुक्रमणिका

1. स्पर्धा पालन **10**

– उद्‌यमांनी पालनासाठी केलेली व्यवस्था 11

– कर्मचाऱ्याची तपासणीसाठी तयारी 18

– जोखिम असलेले कर्मचारी आणि विभाग ओळखणे 18

– गोपनियता 18

– परिशिष्ट 23

2. माहिती कशी दाखल करावी **25**

– माहिती कोण दाखल करू शकेल? 26

– कोणत्या समस्यांवर माहिती दाखल केली जाउ शकते ? 26

– कोणत्या विशेष तरतुदी स्पर्धा अधिनियम 2002 (सुधारित), [अधिनियम] स्पर्धा- विरोधी करारात आहेत? 26

– स्पर्धा अधिनियम-2002 मध्ये वर्चस्वाचा दुरुपयोग याबाबतीत कोणत्या विशेष तरतुदी आहेत ? 27

– भारतीय स्पर्धा आयोगासमोर माहिती कशी दाखल करावी? 28

– कोणाला निर्देशित करावी आणि कोठे दाखल करावी ? 29

– किती शुल्क भरावे लागेल? 30

– शुल्क कसे भरावे ? 31

3. व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स) **32**

– प्रस्तावना 33

– व्यापाऱ्यांचा संघ (कार्टेल) महणजे काय? 33

– देशाच्या सीमेपलीकडील आटोका 34

– व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स) - अपायकारक गृहीत धरले गेले 34

– व्यापाऱ्यांच्या संघाची सामाईक वैशिष्ठ्ये 35

– कार्टेलच्या निर्मितीसाठी अनुकूल परिस्थिती 36

– कार्टेल्सविषयी चौकशी 36

– आयोगाचे अधिकार 37

	– दया दाखवण्याची योजना	37
	– अंतरिम आदेश	38
	– याचिका	38
4.	**कपटाने बोली लावणे**	**39**
	– प्रस्तावना	40
	– कपटाने बोली लावणे म्हणजे काय?	40
	– कपटाने बोली लावणे हे स्पर्धा-विरोधी आहे	41
	– कपटाने बोली लावण्याचे प्रकार	42
	– बोली दडपणे	42
	– परस्परपूरक बोली लावणे	42
	– बोली लावणे रोटेशन	42
	– उपकंत्राट देणे	43
	– काही संशयास्पद वर्तणुकीचे प्रकार	43
	– कपटाने बोली लावण्याची चौकशी	44
	– आयोगाचे अधिकार	44
	– दंड	45
	– अंतरिम आदेश	46
	– याचिका	46
5.	**सार्वजनिक खरेदी**	**47**
	– सार्वजनिक खरेदी	48
	– सार्वजनिक खरेदी मधील स्पर्धेच्या चिंता	48
	– सार्वजनिक खरेदीमधे स्पर्धेचे महत्व	49
	– सार्वजनिक खरेदीमधे स्पर्धा एजंसीची भूमिका	50
	– उद्योग, उत्पादन आणि सेवा वैशिष्ट्ये जी संगनमताला मदत करतात	52
	– कपटाने बोली लावण्याबाबत सावधानतेचे संकेत	53
	– कपटाने बोली लावणे ओळखण्यासाठी अतिरिक्त पडताळणी सूची	57

– कपटाने बोली लावण्याचा धोका कमी करण्याची पध्दत 58

– कपटाने बोली लावण्याची संशयित घटना खरी ठरल्यास, खरेदी अधिकारी जी पावले उचलतील 61

– स्पर्धा विद्रूप करणारे इतर घटक 61

– निष्कर्ष 62

6. वर्चस्वाचा दुरुपयोग 64

– प्रस्तावना 65

– वर्चस्व म्हणजे काय? 65

– संबंधित बाजारपेठ 66

– प्रबळ स्थानाचे निर्धारण करण्याचे घटक 66

– वर्चस्वाचा दुरुपयोग 67

– पिळवणूक करणारे व अपवर्जनात्मक आचरण 68

– बौद्धिक संपत्ती अधिकार(आयपीआर) आणि वर्चस्वाचा दुरुपयोग 70

– वर्चस्वाच्या दुरुपयोगाची चौकशी 70

– आयोगाचे अधिकार 71

– अंतरिम आदेश 72

– याचिका 72

– भरपाई [कलम 53N] 72

7. संयोजन 73

– प्रस्तावना 74

– संयोजन म्हणजे काय आहे? 74

– अधिनियमानुसार संयोजनाच्या मर्यादा 74

– सूट सूचना 77

– संयोजने ज्यांच्या संदर्भात सहसा सूचना दाखल करण्याची आवश्यकता नाही 78

– संयोजन सूचना 80

– संपादन किंवा कर्ज देणाऱ्या सुविधा - PFIs, VCFs इ.तर्फे 81

– संयोजनाच्या तपासणीची कार्यपद्धती 81

	– 'स्पर्धेवर लक्षात येण्याजोग्या प्रतिकूल परिणामाचे' मूल्यमापन	82
	– हिरवा माध्यम	83
	– याचिका	83
8.	**दया कार्यक्रम**	**84**
	– प्रस्तावना	85
	– दया कार्यक्रम	85
	– नियम - भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियम, २००९	89
	– गोपनीयता	91
	– निष्कर्ष	92
	– आयोगाला संपर्क कसा करावा	93
	– परिशिष्ट १	94
	– परिशिष्ट २	96
9.	**अनेकवार विचारले जाणारे प्रश्न**	**103**
	– बाजारपेठेमधील स्पर्धा म्हणजे काय?	104
	– बाजारपेठेत आम्हाला स्पर्धेची गरज का असते?	104
	– अनुचित स्पर्धा म्हणजे काय?	104
	– स्पर्धेचे कायदे व धोरण कसे घटित केले आहे?	104
	– स्पर्धा अधिनियम, २००२ (सुधारित केल्यानुसार), [अधिनियम] याची उद्दिष्टे कोणती?	105
	– अधिनियमाचे ध्येय कसे साध्य होईल?	105
	– सीसीआयची कार्ये कोणती आहेत?	105
	– अधिनियमानुसार "करार" म्हणजे काय?	105
	– स्पर्धा-विरोधात्मक करार म्हणजे काय?	105
	– वर्चस्वाचा दुरुपयोग कशाने घटित होतो?	106
	– आयोग स्पर्धा-विरोधी करार /वर्चस्वाचा दुरुपयोग याच्या चौकशीला केव्हा आरंभ करेल?	106
	– कोण माहिती पुरवेल?	106

– चौकशीचा निर्देश कोण देउ शकतो? 107
– आयोग स्वतःहून चौकशीला आरंभ करू शकतात का? 107
– निर्देशासंबंधात आयोग कसे पुढे जाईल? 107
– आयोग तपासणीनंतर काय करतील? 107
– स्पर्धा-विरोधी करार किंवा प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग यांच्याशी संबंधित कोणते आदेश आयोग देतील? 108
– ह्या अधिनियमाखाली एक संयोजन म्हणजे काय? 109
– संयोजनाच्या बाबतीत सीमा (थ्रेशोल्ड) कोणते आहेत? 109
– संयोग करण्याचा प्रस्ताव ठेवणाऱ्या फ़र्मला आयोगाला सूचित करायला लागते का? 111
– संयोजन प्रत्यक्षात येण्यापूर्वी काही अनिवार्य प्रतीक्षा कालावधी आहे का? 111
– संयोजनाच्या तपासाच्या कार्यपद्धतीं कोणत्या आहेत? 112
– संयोजनाच्या बाबतीत आयोग कोणते आदेश देऊ शकते? 112
– स्पर्धा-विरोधी कराराचीमाहिती पुरवणाऱ्यालाकाही नरमाई दर्शवली जाते का? 112
– आयोगासमोर संबंधित व्यक्तींचे (पार्टी) कोण प्रतिनिधीत्व करू शकते? 113
– स्पर्धेच्या धोरणावर कोण निर्देश (रेफरन्स) देऊ शकते? 113
– स्पर्धेच्या समस्येवर कोण निर्देश (रेफरन्स) देऊ शकते? 113
– स्पर्धा आयोग वैधानिक प्राधिकाऱ्यांना निर्देश देऊ शकतो का? 113
– स्पर्धा आयोगाच्या कोणत्याही आदेशाविरुद्ध याचिकेच्या तरतुदी काय आहेत? 113
– माहिती कशी दाखल करावी? 114
– निर्धारित शुल्क किती आहे? 115

Regulations Notified by the Competition Commission of India 116

स्पर्धा पालन

स्पर्धा पालन

उद्‌यमांकरता स्पर्धा पालन कार्यक्रम

स्पर्धा पालन कार्यक्रमाचा अधिनियम, २००२, [अधिनियम], साठी उद्‌यमांनी सुचवलेला आराखडा

स्पर्धा अनुपालन आणि व्याप्ती

स्पर्धा अनुपालन कार्यक्रम (सीसीपी) हा व्यवसाय, म्हणजेच व्यवस्थापन आणि वैयक्तिक कर्मचाऱ्यांनी स्वेच्छेने स्पर्धेच्या कायद्‌याचे पालन करण्यासाठी एक औपचारिक अंतर्गत चौकट आहे. हे जाणूनबुजून किंवा नकळत कायद्‌याचे उल्लंघन करण्याच्या जोखमीपासून बचाव करण्याचे उद्दीष्ट आहे आणि 'उपचार करण्यापेक्षा प्रतिबंधक चांगले आहे' या तत्त्वावर आधारित आहे.

उद्‌योजकांनी किंमत निश्‍चित करणे, प्रवेशातील अडथळे निर्माण करणे, आउटपुटमध्ये जाणीवपूर्वक कपात करणे, बाजाराचे वाटप करणे, बिड-रिगिंग, टाय-इन विक्री, शिकारी किंमत, भेदभावात्मक किंमत इत्यादी प्रतिस्पर्धीविरोधी वर्तनामध्ये भाग घेऊ नये ज्यामुळे बाजारातील कार्यक्षमता कमी होते किंवा ग्राहकांना हानी पोहचवा.

या कायद्‌यात सर्व आर्थिक एजंट-उत्पादक, सेवा प्रदाता, व्यापारी, विक्रेते, खरेदीदार इत्यादींचा समावेश आहे ज्यात 'असोसिएशन ऑफ एंटरप्रायझेस', सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्‌योग आणि व्यावसायिक कामांमध्ये गुंतलेले सरकारी विभाग यांचा समावेश आहे.ट्रेड असोसिएशनचे सदस्य सामान्यत: प्रतिस्पर्धी असतात आणि असोसिएशनच्या कार्यात भाग घेताना / असोसिएशनच्या बैठकीत भाग घेताना - स्पर्धा कायद्‌याचे उल्लंघन करण्याच्या जोखमीबद्दल संवेदनशील असणे आवश्यक आहे. प्रमुख उद्‌योजकांची विशेष जबाबदारी असते की त्यांच्या आचरणात प्रबळ पदाचा गैरवापर होत नाही. त्याचप्रमाणे, संयोगाचा कोणताही भाग घेण्यापूर्वी उद्‌योजकांनी कायद्‌याच्या संबंधित तरतुदींचे पालन केले पाहिजे. चौकशी आणि तपासणी आणि शोध आणि जप्ती इत्यादींच्या अनुपालनसाठी योग्य प्रक्रिया तयार केली पाहिजे आणि कायद्‌याचे उल्लंघन झाल्यास सीसीआयला तातडीने कळविण्यात यावे.

उद्‌यमांनी पालनासाठी केलेली व्यवस्था

प्र. १ स्पर्धा पालन कार्यक्रमाचा अर्थ काय आहे (सीसीपी)?

उत्तर. अनुपालनात अधिनियमाने केलेल्या तरतुदीचे पालन करण्यासाठी उद्‌यमांच्या कडून सक्रीय प्रयत्न अंतर्भूत आहेत. CCPचे पालन केले असे, तेंव्हा म्हणता येईल जेव्हा, उद्‌यम

जाणता अथवा अजाणता कायद्यातील तरतुदींचे उल्लंघन होउ नये म्हणून आवश्यक आणि ठोस पावले उचलतील.

प्र. २ CCP चे उद्देश्य काय आहे ?

उत्तर. CCP ची खाली दिलेली तीन उद्देश्य असली पाहिजेत

(i) कायद्याचे उल्लंघन टाळणे, उदा. स्पर्धा कायदा २००२ आणि सर्व नियम, अधिनियम आणि याखाली दिलेले सर्व आदेश.

(ii) पालन करण्याच्या संस्कृतीला उत्तेजन, आणि

(iii) चांगल्या कॉर्पोरेट नागरीकतेला प्रोत्साहन.

प्र. ३ CCP चे पालन करण्याचे फायदे काय आहेत ?

उत्तर. CCP मुळे प्रामुख्याने खालील फायदे आहेत:

- संपूर्ण संस्थेमधे पालन करण्याच्या संस्कृतीला बिंबवले पाहिजे, ज्यामुळे व्यवसाय वाढीला मदत होउन व्यवसायाला चांगले फायदे होतील.
- यामुळे उद्यमांना कोणतेही उल्लंघन सुरवातीच्या कालात शोधता येते, ज्यामुळे त्यांच्या फायद्यासाठी सुधारणा करण्याची उपाययोजना करून स्पर्धात्मक फायदा मिळतो.
- उद्यमांना प्रतिष्ठा आणि पत वाढवण्यासाठी मदत होते. जे उद्यम अधिनियमातील सुविधांना विरोध करतील त्यांच्या प्रतिष्ठेला हानी होउ शकते आणि अनेक वर्षाचे काळजीपूर्वक केलेले विक्री तंत्र व ब्रँड्चा विकास यांची हानी होउ शकते.
- विवाद आणि अधिकारीक हस्तक्षेप यामुळे होणारा खर्च आणि नकारात्मक परिणाम दूर करतो किंवा कमी होतो.
- उद्यमांना सामाजिक विवेक, आर्थिक निती आणि ह्रदयात देशहित आहे हे प्रस्थापित करते.
- शक्तीशाली सीपीचे अस्तित्व ज्यांची व्यवस्थापनाचे पालन करण्याची उत्सुकता उल्लंघनाकरता दिलेल्या शिक्षेची तीव्रता कमी करु शकते.

प्र. ४ पालन न करण्याचे काही प्रमुख खर्च कोणते आहेत ?

उत्तर: उद्यमांना पालन न करण्याची खुप मोठी किंमत द्यावी लागू शकते. यामुळे उद्यम दोषी ठरण्याची शक्यता खूप जास्त आहे. संस्थेला आनुषंगिक खर्च खाली दिल्यापैकी एक अथवा अनेक असू शकतील:

- प्रतिष्ठेला नुकसान, जी भरपुर खर्च करून उभी केलेली असते.
- भरपूर दंड : स्पर्धा विरोधी करार आणि वर्चस्वाचा गैरवापर केल्यास, उल्लंघन केल्या आधीच्या तीन वर्षाच्या सरासरी आर्थिक उलढालीच्या दहा टक्के. व्यापारी संघाच्या बाबतीत, संघात सामिल असलेल्या प्रत्येक सभासदाला असा व्यापारी संघ चालू राहण्याच्या प्रति वर्ष वैयक्तीक आर्थिक नफ्याच्या तीन पट दंड अथवा असा व्यापारी संघ चालू राहण्याच्या प्रत्येक वर्षाला आर्थिक उलाढालीच्या दहा टक्के, जे जास्त असेल ते.
- वर्चस्व गैरवापर केल्यास परिणामाअंती आयोग वर्चस्वी उद्‌यमाची विभागणी करण्याचा हुकुम देउ शकते.
- जर आयोगाने उल्लंघन निर्धारीत केल्यास, प्रभावीत पक्ष नुकसानभरपाई साठीनॅशनल कंपनी लॉ ट्रिब्यूनल/ 'एनसीएलएटी' (National Company Law Tribunal/ 'NCLAT') कडे जाउ शकतात, जे उल्लंघनाच्या प्रकारावर अवलंबून मोठ्या प्रमाणात असू शकते.
- स्पर्धा कायद्‌याचे उल्लंघन हाताळणी करताना साधनसंपत्तीचा नाश होणे
- भावी ग्राहक/ गुंतवणूकदार/ संयुक्त उपक्रम भागीदार यांनी तोंड फिरवल्या मुळे व्यवसायाचे नुकसान.

प्र. ५ स्पर्धा कायद्‌याच्या पालनाचे काय फायदे आहेत ?

उत्तर: पालन करण्याच्या फायद्‌यामधे खालील गोष्टींचा समावेश आहे:

- दंड टाळण्यासाठी मदत अथवा दंडाची पातळी सौम्य करण्यासाठी मदत
- संभाव्य निरर्थक करार टाळले जाउ शकतात
- नुकसानभरपाईची संभाव्य कारवाई टाळली जाउ शकते
- अनेक अप्रत्यक्ष खर्च, जे अन्यथा टाळले गेले असते, टाळू शकले जातील
- अधिनियमा मधील 'दया' तरतुदींचा फायदा होईल.
- यामुळे स्पर्धा कायद्‌याबद्दल कर्मचाऱ्यांमधे जागरुकता वाढण्यास मदत होईल.

प्र. ६ स्पर्धा पालन कायद्याचे घटक कोणते आहेत ?

उत्तर: चांगला रेखांकित आणि पऱ्याप्त पालन कार्यक्रम संबंधित उद्यमाला सामोरे जावे लागणाऱ्या व्यावसायिक वास्तवतेला संबोधीत करेल.

मुलभूत समस्या ही आहे की उद्यमाची बाजारात काय अवस्था आहे- अधिनियमाच्या व्याख्येप्रमाणे प्रबळ खेळाडु आहे का नाही. प्रबळ उद्यमाला बाजारात वर्तनासंबंधी विशेष काळजी घेणे जरुरी आहे कारण कायदा प्रबळ उद्यमाच्या विशिष्ट वर्तनावर स्पष्टपणे प्रतिबंध लागू करतो. कायदा सांघिक वर्चस्व सुद्धा ओळखतो. प्रत्येक प्रबळ उद्यमानी आपल्या कर्मचाऱ्यांना, विशेष करुन वरिष्ठ अधिकाऱ्यांना, विशिष्ट प्रकारची वागणूक टाळण्यासाठी प्रशिक्षित करण्यावर भर दिला पाहिजे.

उद्यम ज्यांनी करार केला आहे, अथवा करारासाठी बोलणी चालू आहेत, विशेषता स्पर्धकांबरोबरचे कराराच्या बाबतीत आहेत त्यांनी खबरदारी घ्यावी की ते कायद्याच्या योग्य बाजुला आहेत याची खात्री करावी.

उद्यम जे औद्योगीक/ व्यावसायिक सभासद आहेत, त्यांना स्पर्धा कायद्याची योग्य माहिती असली पाहिजे.

पालन कार्यक्रम अंमलबजावणीचा रोजच्या रोज व्यावहारिक उपयोग आहे याची खात्री केली पाहिजे. अत्याधुनिक कायदेशीर प्रबंध कर्मचाऱ्यासाठी योग्य दस्तऐवज नाही कारण ते रोजच्या रोज काम करतात आणि ते कायद्यात प्रशिक्षित नसतील.

पालन कार्यक्रम प्रत्येक उद्यमासाठी उपयुक्त असा खास बनवला पाहिजे आणि "ठेवणीतला" '(ऑफ द शेल्फ)' कार्यक्रम उद्देश साध्य करु शकणार नाही.

व्यावहारिक मार्गदर्शक तत्वे उपलब्ध केली पाहेजेत, ज्यामुळे कंपनीचे बाजारातील स्थान स्पष्ट होईल.

मार्गदर्शक तत्वामधे समाविष्ट केले जाऊ शकणारे काही क्षेत्र:

- विविध प्रकारचे बाहय संवाद त्यांना नेहमीच प्रतिबंध केला जावा. (उदा. दर ठरवणे)
- कायदेशीररीत्या देवाणघेवाण केली जाणारी माहिती आणि कोणती माहिती गोपनिय अथवा व्यवसायासाठी संवेदनशिल आहे, यासंबंधी मार्गदर्शक तत्वे

- स्पर्धकां (वा पुरवठादार/ ग्राहक) बरोबर योग्य पद्धतीने भेटी आयोजित करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे
- प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष किंमत निश्चिती (पुर्नविक्री किंमत टिकवणे, जेथे योग्य असेल) साठी मार्गदर्शक तत्वे
- ग्राहक आणि/अथवा पुरवठादार यांच्या तक्रारी निपटण्यासाठी मार्गदर्शन, आणि
- ग्राहक/ पुरवठादार यांच्याशी व्यवहार करताना घेण्याच्या काळजी संबंधी प्रबळ व्यवसायांसाठी मार्गदर्शन
- कंपनीच्या व्यवसायातील प्रत्यक्ष जीवनातील उदाहरणे याबरोअबर 'करा / करु नका' ची वास्तविक उदाहरणे निश्चितपणे प्रभावी ठरतील.

प्र. ७ CCP ची आवश्यक वैशिष्ट्ये काय आहेत ?

उत्तर: CCP ची आवश्यक वैशिष्ट्ये अशी आहेत:

- वरिष्ठ व्यवस्थापनाच्या पालन कार्यक्रमाबद्दल बांधिलकीचे स्पष्ट विधान
- उद्यमाची पालन धोरणाची उपलब्धता
- कर्मचाऱ्यांचे प्रशिक्षण आणि शिक्षण
- पालन माहितीपुस्तिका
- पालन धोरणाचे मुख्य तत्व साध्या आणि सरळ भाषेमधे असावे जे सहजपणे समजेल.
- प्रभावी पालन धोरण कर्मचाऱ्यांकडुन लिखित हमीचा समावेश असेल ज्यामधे त्यांची व्यावसायिक वागणुक पालन आराखड्यामधे असेल आणि अशा कर्मचाऱ्यांवर शिस्तभंगाची कारवाई करतील ज्यांच्या वागणुकी मुळे कायद्याचे उल्लंघन होईल.
- संबंधित प्रक्रिया कर्मचाऱ्याला सक्षम करेल, ज्यामुळे तो एक विशिष्ट व्यवहार स्पर्धा कायद्या प्रमाणे आहे याबद्दल सल्ला विचारेल आणि अशा उपक्रमांची माहिती देईल जे त्यांच्याप्रमाणे कायद्याचे उल्लंघन होत आहे. सर्व व्यवसायांमधे या पध्दती "सर्वोत्तम प्रथा" मधे समावेश केला पाहिजे.

एक प्रभावी पालन धोरण बनवण्यासाठी उद्यम खालील आवश्यक घटक विचारात घेउ शकतो:

- सरकार आणि भारतीय स्पर्धा कमिशन यांनी जारी केलेला स्पर्धा कायदा आणि नियम, आदेश आणि निर्देश यांचे पालन करण्याची प्रतिबध्दता

- सर्व कर्मचारी आणि व्यवस्थापकांचे हे कर्तव्य असले पाहिजे की त्याचे सर्व व्यापारविषयक व्यवहार ह्या एकूण धोरणा अंतर्गत असले पाहिजे आणि याबाबत त्यांच्या कडून लेखी निवेदन घेतले पाहिजे.
- जाणूनबूजून अथवा निष्काळजीपणाने कंपनीला अधिनियमाच्या तरतुदींचे उल्लंघन करण्यात गोवण्यासाठी जवाबदार असणाऱ्या कर्मचारी/ मुख्य कार्यकारी अधिकारी/ संचालक/ मालक/ भागीदार याविरुध्द शिस्तभंगाची कारवाई करण्याची बांधिलकी.

प्र. ८ वरिष्ठ व्यवस्थापनाची बांधिलकी कशी स्पष्ट केली जाईल ?

उत्तर: वरिष्ठ व्यवस्थापनाचा पाठिंबा हा दृश्य, सक्रिय आणि नियमितपणे मजबूत केला पाहिजे. अंमलबजावणीची जवाबदारी घेण्यासाठी, वरिष्ठ व्यवस्थापनाची बांधिलकी सर्वात वरच्या दर्जापासुन सुरु झाली पाहिजे. हा बांधिलकी घटक साध्य करण्यासाठी अनेक मार्ग आहेत, ज्यामधे:

- उद्‌यमातील सर्वात वरिष्ठ अधिकाऱ्यांकडून सर्व कर्मचाऱ्यांना त्यांच्या पालन कार्यक्रमाच्या बांधिलकी बद्दल वैयक्तिक संदेश
- पालन धोरणाचा कंपनीच्या 'मिशन स्टेट्मेंट' अथवा आचार व नैतिकतेच्या संहितेमधे उल्लेख असला पाहिजे.
- उद्‌यमाच्या सर्व उद्देशा पैकी या एका कार्यक्रमाप्रती निष्ठा असली पाहिजे
- एकंदरीत जवाबदारी घेण्यासाठी वरिष्ठ व्यवस्थापनापैकी एकाची नियुक्ती (अनुपालन अधिकारी) करणे ज्यामुळे पालन कार्यक्रमात याची खात्री होईल:
  - योग्यरीत्या बनवला
  - नियमीत परिक्षण
  - प्रभावीपणे अंमलबजावणी
  - नियमित कालांतराने बोर्डाला अहवाल

जर पालन धोरण मानव संसाधन (एचआर) आणि शिस्तीच्या धोरणाला जोडले तर त्याची परिणामकरकता वाढेल. यामुळे पालनाच्या समस्यांना कर्मचारी तत्परतेने गांभिर्याने घेईल. याशिवाय, स्पर्धा अधिकाऱ्यासमोर, यामुळे पालन करण्याबद्दलचे व्यवस्थापनाचे गांभिर्य प्रतिबिबित होईल, वेगवेगळ्या पातळीच्या उल्लंघनासाठी वाढत्या दंडाचे प्रावधान ठेवता येईल, परिणामी शेवटी सर्वात जास्त उल्लंघनाची बडतर्फी केली जाईल.

स्पर्धा पालन वर्तमान कर्मचाऱ्यांच्या मूल्यांकन पध्दती मधे मिळवता येईल. त्यामुळे त्यांना नियमीतपणे एक फॉर्म वर सही करावी लागेल, ज्यात ते पुष्टी करतील की त्यांना कोणत्याही प्रकारचे पालन उल्लंघनाची माहिती नाही. यामूळे विरोधी स्पर्धात्मक वर्तणुक जी सुरुवातीच्या कालात सापडण्यास मदत होईल.

बहुतांशी उद्यमांमधे आर्थिक माहिती लेखा आणि करासाठी राखण्याचे धोरण आहे. उद्यम आणि कर्मचारी यांचा पालन सिध्द करण्यासाठी लागणारी कागदपत्रे स्पर्धा कायद्याच्या तरतुदी प्रमाणे पर्याप्त काळासाठी राखून ठेवली पाहिजेत, ज्यामुळे उल्लंघनाच्या आरोपापासून बचाव न करता येण्यासारखा पेच उद्भवणार नाही.

जर पालन धोरण उद्यमाच्या मानव संसाधन (एचआर) आणि शिस्तीच्या धोरणाला जोडले तर त्याची परिणामकारकता वाढेल.

प्र. ९ स्पर्धा पालन कार्यक्रमात प्रशिक्षणाची काय भूमिका आहे ?

उत्तर: उद्यमानी सक्रिय प्रशिक्षण कार्यक्रमासंबंधी विचार केला पाहिजे, ज्यात हुषार व सूज्ञ व्यावसायिक ज्याच्याकडे कौशल्य आणि कॉर्पोरेट पालनाचा अनुभव आहे, यांच्या सुचनांचा समावेश असला पाहिजे. प्रशिक्षण शक्य तितके व्यावहारीक असावे, ज्यात उद्यमाच्या प्रत्यक्ष अनुभवावर आधारीत प्रकरणांचा अभ्यास असेल. त्यात उल्लंघनाचे परिणाम ठळकपणे मांडले असले पाहीजेत.

उद्देश्य हे असावे की सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी यांची क्षमता विकसित होईल जेणेकरुन ते त्यांच्या व्यवसायाशी संबंधित कायदा उल्लंघन क्रिया जाणतील व ओळखू शकतील. पालन शिक्षणामधे अवघड कायद्याच्या संकल्पना आणि समस्या संबंधी पुरेशी व्यावहारीक स्पष्टीकरणे/ उदाहरणे असलीच पाहीजेत. आणि म्हणून, असा सल्ला आहे की उद्यमानी पालन शिक्षण हे एकूण प्रशिक्षण आणि शिक्षणाचा अखंड भाग केला पाहिजे.

उद्यमाला सल्ला आहे की जर उद्यम पालन कार्यक्रम पहिल्यांदा सुरु करत असेल तर, पालन शिक्षण सर्व कर्मचारी आणि अधिकाऱ्यांना अनिवार्य करावे, ज्यात उद्यमाचे पालन धोरण, कार्यक्रमाचा उद्देश आणि पालनाचे उपाय यांचा समावेश असेल.

असे उद्यम जे प्रभावीपणे पालन कार्यक्रमात कार्यरत आहेत आणि अंमलबजावणी करत आहेत, ते तोच तो कार्यक्रम वर्षानुवर्षे पुन्हा पुन्हा करण्याऐवजी, खालील गोष्टी ध्यानात ठेऊन वेळोवेळी कार्यक्रमात सुधारणा करतील:

- व्यवसायाच्या वातावरणातील बदल
- बाजारातील हिस्सा
- संबंधीत बाजारातील स्पर्धा
- स्पर्धेतील कारकिर्दीतील बदल

कर्मचाऱ्याची तपासणीसाठी तयारी

जेंव्हा चौकशी होईल तेव्हा तपासनीस, त्या कामाला जवाबदार असणाऱ्या कर्मचाऱ्याशी संवाद साधतील. तथापि, कर्मचारीला अशा चौकशीच्या शक्यतेबाबत, सर्वसाधारणपणे, जाणीव असावी. आणि तपास संस्थांना शकय तितक्या प्रकारचे सर्व सहकार्य द्यावे.

जोखिम असलेले कर्मचारी आणि विभाग ओळखणे

हे अतिशय जरुरी आहे की ते कर्मचारी आणि विभाग ओळखणे जे शक्यतो स्पर्धा कायद्याच्या जोखमीला जास्त सामोरे जातात. सामान्यतः ते :

- जे विक्री आणि विपणन करतात
- कोणीही जो स्पर्धकांच्या थेट संपर्कात आहे
- जे उभारणीच्या कामात आणि वितरणाच्या कामाच्या व्यवस्थेत कार्यरत आहेत
- संयोजनाशी संबंधित धोरण आखणारे

कर्मचाऱ्यांनी पालन कार्यक्रम गंभीरपणे घेण्यासाठी वरिष्ठ व्यवस्थापनाच्या प्रतिबद्धतेची आवश्यकता पाहिजे.

गोपनियता

जोवर गोपनियतेची खात्री नाही तोवर कर्मचारी उल्लंघन आरोपाबद्दल सांगण्यासाठी पुढे येणार नाही, विशेषता माहीत असलेले लोक त्यात अंतर्भूत असल्यास. पालन अधिकाऱ्याला भेटून, प्रथमपक्षि तोंडी सांगणे हे गोपनियतेच्या दिशेने काम करेल. पाठोपाठ कागदपत्री नोंद करणे झाले पाहिजेत आणि कारवाई केल्याचा अहवाल सुध्दा दर्ज करणे जरुरीचे आहे ज्यामुळे घटना दुर्लक्षित वा मुकपणे मंजूर झाल्या नाहीत याची खात्री होईल.

प्र. १० सक्रिय जोखीम व्यवस्थापन (ARM) काय आहे आणि ARM दृष्टीकोन पालनासाठी महत्वाचा का आहे ?

उत्तर: पालन कार्यक्रमाचा उद्देश हे आहे की उल्लंघन / पालन न करणे याची जोखिम टाळणे अथवा कमी करणे आणि त्याच्या उद्यमावरील परीणामासह.

परंतु, जसा कायदा विकसीत होईल, प्रक्रिया आणि नियम नियमीतपणे स्थिर होतील आणि समस्येबद्दल मते आणि दृष्टीकोन बदलतील. पालन कार्यक्रमाव्दारे जोखीम व्यवस्थापनाचे स्थिर धोरण यानी उद्देश साध्य होणार नाही, उलट कदाचित त्याचे उलट परीणाम होउ शकतील.

गतिमान वातावरणात सक्रिय जोखीम व्यवस्थापनाची गरज आहे. जे स्पर्धा कायद्यात काल जे सुसंगत होते, ते आज विसंगत जाहिर केले जाईल, अथवा ज्या परिस्थितीत आज जे वर्तन विचारपूर्वक सुसंगत आहे ते उद्या भिन्न परिस्थितीत विसंगत होईल. म्हणूनच, सक्रिय जोखीम व्यवस्थापन आवश्यक आहे. हे करारांच्या बाबतीत जास्त महत्वाचे आहे.

करारा संबंधित सक्रिय जोखीम व्यवस्थापन

- हे अतिशय महत्वाचे आहे की कंपनीने सही केलेल्या आणि स्पर्धा अनुरुपतेसाठी मूल्यमापन झालेल्या सर्व कराराची नोंद ठेवली पाहिजे. स्पर्धेच्या अधिनियमाच्या तरतुदींचे कराराने केलेले उल्लंघन कमिशनला सापडण्याची जोखिम उद्यमाला अतिशय महाग पडू शकते.
- स्पर्धेच्या दृष्टीकोनातून कराराची स्थितीचे समिक्षण करण्यासाठी वेळापत्रक असले पाहीजे. अशी एक व्यवस्था असली पाहिजे जी संबंधित अधिकाऱ्यांना या बद्दल आठवण करून देईल. ही जवाबदारी व्यापारविषयक वरिष्ठ कार्यकारी अधिकाऱ्याला दिली जाउ शकते कारण व्यापारी विभागाला सर्वात जास्त जोखिम जाणवते.
- विपणन/विक्री/खरेदी विभाग कायदा विभागाशी संपर्कात रहावेत. नोंदवलेल्या प्रत्येक कराराचा दर ३ ते ५ वर्षांनी स्पर्धेने पुन्हा आढावा घेतला पाहिजे. खूप मोठ्या उद्यमांनी असा आढावा दर वर्षी घेतला पाहिजे.
- जेव्हा असे सक्रिय जोखीम व्यवस्थापन इन-हाऊस (कंपनीच्या मधे) शक्य नसल्यास, बाहेरच्या तज्ञ एजन्सींची मदत घेतली जाउ शकते.

कार्यक्षम पालन कार्यक्रमात लेखापरिक्षण प्रणालीचा समावेश होउ शकतो. पालन कार्यक्रमाच्या सुरवातीला ई-मेल सह प्रक्रीया आणि कागदपत्रे, यांचे अंतर्गत लेखापरिक्षण केले जावे. ठरावीक कालावधीनंतर ही प्रक्रीया पुन्हा करण्याने धोरण काम करत आहे हे पक्के होईल. या लेखापरिक्षण प्रणालीचे स्वरुप संबंधित उद्यमाच्या स्वरुपानुसार बनवले जावे.

प्रक्रिया, कागदपत्रे आणि प्रत्येक कर्मचाऱ्याचे ई-मेल यांचे लेखापरिक्षण करणे हे अतिशय महाकाय काम आहे. त्यापेक्षा हे सहज शक्य आहे की ज्या व्यक्तिना जास्त जोखिम आहे त्यांना ओळखणे, आणि एखाद्या दिवशी त्यांच्या "स्नॅप शॉट" ई मेलची तपासणी करावी. बाहेरचे कायदा सल्लागार हे लेखापरिक्षण करण्यासाठी नियुक्त केले जाऊ शकतात, ज्यामुळे संबंधीत कर्मचाऱ्यांचे पत्रव्यवहार/ ई मेल तपासले जात असताना, संकोचाने अवघड वाटणे टाळले जाउ शकते.

प्र. ११ स्पर्धा पालन कार्यक्रमाचा मूल्यमापन आणि आढावा जरुरी आहे का ?

उत्तर: उद्यमांना हा सल्ला जरुरी आहे की पालन कार्यक्रम चालू सर्वोत्तम पद्धती, प्रसंगानुरुप, व्यापक आणि कार्यक्षम, यांचे प्रतिनिधीत्व करतो. पालन कार्यक्रम प्रसंगानुरुप राहण्यासाठी नियमित मूल्यमापन केले पाहीजे. कर्मचाऱ्यांचे कायदा, धोरण आणि प्रक्रिया यांविषयीच्या ज्ञानाचे मूल्यमापन याचा प्रक्रियेमधे समावेश असेल. पालन धोरणाच्या निष्ठेचा वापर एक निकष म्हणुन व्यक्ती आणि विभाग यांचे मूल्यमापन करताना वापर करावा. हे महत्वाचे आहे की मूल्यमापन प्रक्रिया शक्य तितकी पारदर्शक आणि खुली राहील.

मूल्यमापनात याचा समावेश असावा की पालन कार्यक्रम अपेक्षित परिणाम साध्य करत आहे आणि प्रणाली योग्य आणि प्रभावी आहे. मूल्यमापनाचे निष्कर्ष हे एकूण कार्य व्यवस्था, पालन निरीक्षण, शिक्षण कार्यक्रम आणि पालनाची माहिती पुस्तिका यामधे योग्यरितीने प्रतिबिंबित झाला पाहिजे.

या वर भर देणे जरुरी आहे की पालन कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीचे मूल्यमापन पालनाच्या प्रेरणेवर, नेतृत्वाला उत्तेजन, अधिकार आणि जवाबदारी वितरण, मानव आणि भौतिक संसाधनांचा आधार, आणि उद्यमामधील संवाद-संपर्क यावर अवलंबून आहे. म्हणूनच उद्यमांनी त्यांच्या पालनाच्या धोरणाला अनुसरून मूल्यमापनाचा निकष ठरवला पाहिजे, असा सल्ला दिला जातो.

प्र. १२ स्पर्धा पालन कार्यक्रमाच्या मूल्यमापनाचे कामगिरी निर्देशांक काय आहेत ?

उत्तर: उद्यम हे पालन कार्यक्रमाच्या मूल्यमापनाचे कामगिरी निर्देशांक तयार करण्याचा विचार करू शकतात. कामगिरी निर्देशांक उदाहरणाच्या सूचीमधे हे असू शकते:

- पालनासंबंधी मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याचा निर्धार आणि बांधिलकी याबद्दल सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी यांना किती जाणीव आहे?

- सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी यांना स्पष्टपणे जाणीव आहे की कोणत्या प्रकारच्या वागणुकीने स्पर्धा कायदयाचे उल्लंघन होते?
- सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी यांना कायद्याच्या उल्लंघनांना प्रतिबंध करणाऱ्या 'करणे आणि न करणे' कोणती आहेत हे माहित आहे का?
- व्यवस्थापनाच्या सर्व स्तरावर पालनाची जबाबदारी अचूकपणे समजली गेली आहे का?
- किती प्रमाणात उद्यमाच्या व्यवसाय पध्दती, स्पर्धा कायद्याच्या तरतुदी आणि इतर संबंधित नियमांची पुष्टी करतात ?
- समान उद्योग क्रियांमध्ये कार्यरत आहेत त्या इतर उद्यमाच्या तुलनेत, उद्यमाची विधीवत अनुपालनाची पातळी किती उच्च आहे ?
- किती उल्लंघने झाली आणि ती किती गंभीर होती ?
- त्या उल्लंघनांच्या विरोधात सुधारण्यासाठी कोणती कारवाई केली गेली आणि ती किती प्रभावी होती ?
- किती वेळा अंतर्गत निरीक्षण केले गेले आणि कायद्याचे उल्लंघन रोखण्यासाठी आणि शोधण्यासाठी निरीक्षण किती प्रभावी ठरले ?
- पालनाचे शिक्षण कोणाला आणि किती प्रमाणात दिले गेले, आणि शैक्षणिक कार्यक्रम किती प्रभावी आहेत?

प्र. १३ व्यापारी संघटनांशी व्यवहार करताना कर्मचारी/ अधिकारी यांनी कोणती काळजी घ्यावी ?

उत्तर: उद्यमाचे कर्मचारी/ अधिकारी यांनी व्यापारी संघटनांशी आणि/अथवा स्पर्धक यांच्याशी व्यवहार करताना खालील विषयावर चर्चा टाळावी:

- भूत, वर्तमान अथवा भविष्यातील किमती
- "योग्य नफा पातळी" कशामुळे स्थापित होते.
- वैयक्तिक उद्यमाचे किंमत ठरवण्याचे धोरण आणि वास्तविक खर्च
- किंमतीत संभाव्य उतार अथवा चढाव
- किमतीचे प्रमाणी करण अथवा स्थिरता
- प्रकल्पाचे बोली लावण्याचे दर
- संगनमताने निविदा ठरवणे (कपटाने बोली लावणे)
- पत आणि व्यापाराच्या अटीचे प्रमाणीकरण

- उत्पादनाचे नियंत्रण
- बाजाराचे विभाजन अथवा वाटणी
- वरिल कारणांमुळे व्यवहार करायचा का नाही यासाठी ग्राहकांची निवड
- बाजारात पुरवठ्यावर नियंत्रण

प्र. १४ अनुपालन अधिकाऱ्याची भूमिका काय आहे ?

उत्तर: पालन कार्यक्रमाच्या परिणामकारकतेची खात्री करण्यासाठी हे जरुरी आहे की योग्य अधिकार प्रदान करुन अनुपालन अधिकारी नेमला पाहिजे ज्यामुळे पालन कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करता येईल.

- अनुपालन अधिकारी हा शक्यतो स्वतंत्र तज्ञ कुशल व्यावसायिक असावा ज्याची प्रमुख कुशलता पालन आणि पालन व्यवस्थापन असावी.
- तो केंद्र बिंदू असावा आणि कार्यक्रम आखणी चा प्रमुख, अधिकारी आणि कर्मचारी यांना प्रेरणा दायक असावा, त्याबरोबर येणाऱ्या प्रशासकीय / संघटनात्मक समस्या निराकरण करणारा, पालन माहितीपुस्तिका तयार करणारा, आणि पालनाचे लेखापरिक्षण करणारा असावा.

प्र. १५ पालन माहितीपुस्तिका महत्वाची कशी आहे ?

उत्तर: पालन सुलभ करण्यासाठी, उद्यमाने पालन माहितीपुस्तिका तयार करावी आणि सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी यांना वाटावी, ज्यात पालनाची तपशिलवार मार्गदर्शक तत्त्वे आणि कायद्याच्या तरतुदी असाव्यात.

- वरती दिलेली वैशिष्ट्ये माहितीपुस्तकात समाविष्ट असावीत आणि त्यात त्यांच्या व्यापार(रां) विषयी, त्यांचे कार्यात्मक वातावरण, आणि संबंधित स्पर्धेची प्रशासन पद्धती यांची अद्ययावत माहिती असावी.
- हे आवश्यक आहे की माहिती पुस्तिकेत संपूर्ण, संबंधित व अचूक माहिती दिलेली असेल आणि ते माहिती दिलेली असेल आणि ते योग्य रित्या वितरित केले गेले असेल.
- पालन माहितीपुस्तकाला पालन अधिकाऱ्याच्या संपूर्ण पर्यवेक्षणाखाली विकसित केले असेल, वितरित केले असेल आणि त्याची अंमलबजावणी केली गेली असेल.

- विभाग / प्रभाग या(यां)चे प्रमुख यांचे हे कर्तव्य असेल की त्यांनी कोणत्याही व्यवसायाच्या वातावरणातील व बाजारपेठेचे एकंदर दृष्य यातील बदलांना, ज्यांचा पालनावर परिणाम होऊ शकेल, ज्यात पालनाच्या माहितीपुस्तिकेशी संबंधित दुय्यम अधिकाऱ्यांचे मतावरही परिणाम होत असेल त्यांचाही समावेश असेल, पालन अधिकाऱ्यांना कळवतील.
- उद्यमांना असा सल्ला दिला जातो की त्यांनी वरिष्ठ व्यवस्थापनाच्या एका पालन समितीचे गठन करावे, जिच्यावर पालन कार्यक्रमावर एकूण लक्ष ठेवण्याची व ठराविक कालांतराने केलेल्या त्याच्या कार्यक्षमतेच्या घेतलेल्या आढाव्याचा जवाबदारी सोपवलेली असेल.

संदर्भासाठी:

सीसीआयने एक 'उपक्रमसाठी अनुपालन पुस्तिका' प्रकाशित केले आहे जे व्यावसायिक उद्योजकांकडून त्यांच्या अंतर्गत प्रक्रियेस स्पर्धा कायद्याच्या आवश्यकतांनुसार संरेखित करण्यासाठी वापरले जाऊ शकते. हे कमिशनच्या वेबसाइटवरून (www.cci.gov.in) डाउनलोड केले जाऊ शकते.

परिशिष्ट

स्पर्धा पालन कार्यक्रम

चेकलिस्ट

- पालन कार्यक्रम हा प्रत्येक उद्यमाकरता टेलर-मेड(गरजेनुसार खास बनवलेला), त्यात घटकांची संख्या सारखी असेल.
- पालन अधिकारी: पालन कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीवर लक्ष ठेवण्याकरता व निरीक्षणा साठी वरिष्ठ व्यवस्थापनातील अधिकाऱ्याला शोधा.
- कायद्यातील बाबींवर तसेच संभाव्य उल्लंघनांना ओळखणे याकरता नियमित व पर्याप्त प्रशिक्षण पुरवणे
- कर्मचाऱ्यांना एकंदरीत सुगम्य अशी व्यापक पालन माहितीपुस्तिका ठेवणे. त्यात उपयुक्त उदाहरणे, प्रसंग असले पाहिजेत.
- स्पर्धेच्या तरतूदींच्या उल्लंघनाच्या भितिने कर्मचाऱ्यांना घ्यायला लागणाऱ्या संभाव्य कृतीविषयी आशंका असणाऱ्या परिस्थितीविषयी मार्गदर्शन किंवा मंजुरी प्रक्रिया ही प्रत्येक उद्यमाकडे असली पाहिजे.

- करारांना न चुकता कायदा विभागाच्या सल्ल्याने तयार केले गेले पाहिजे जेणेकरून त्यातील तरतूदी ह्या स्पर्धा कायदा, २००२ मधील तरतूदींशी सुसंगत आहेत याची खात्री केली जाईल. स्पर्धेच्या दृष्टीकोनातून यांचा ठराविक कालांतराने आढावा घेतला गेला पाहिजे.
- कर्मचाऱ्यांना संपर्क करताना भाषेच्या सुयोग्य वापराविषयी प्रशिक्षण दिले पाहिजे, मग तो तोंडी असेल किंवा लेखी. इ-मेल संपर्कात वापरल्या गेलेल्या भाषेविषयी ती योग्य आहे अशी विशेष काळजी घ्यायल्या पाहिजे.
- मिटींगच्या व इतर घटनेचे रेकॉर्डिंग / मिनिट्स लिहिणे यासाठी उचित प्रणाली वापरत असल्याची खात्री करा; ज्याचा पुढे उद्यमानी किंवा त्यांच्या कर्मचाऱ्यांनी अ-विश्वासाच्या वर्तणुकीत भाग न घेतल्याचा पुरावा म्हणून उपयोग होऊ शकतो.
- पालन कार्यक्रम हा उद्यम कार्यरत असलेल्या सर्व देशांमधील परिस्थितीला अनुरुप असला पाहिजे
- जोखमीच्या व्यवस्थापनाचा सक्रिय / गतिशील कार्यक्रम हा पालन कार्यक्रमाचा महत्त्वाचा घटक आहे.
- स्पर्धा पालन कार्यक्रमाला उद्यमाच्या पालनाच्या एकूण कार्यक्रमात अंतर्भूत करावे असा सल्ला दिला गेला आहे.

माहिती कशी दाखल करावी?

माहिती कशी दाखल करावी?

माहिती कोण दाखल करू शकेल?

- कोणीही व्यक्ती , ग्राहक अथवा त्यांची संस्था अथवा व्यापारी संस्था आयोगासमोर माहिती दाखल करु शकते. केंद्र सरकार अथवा राज्य सरकार अथवा वैधानिक अधिकारी सुद्धा आयोगाला चौकशी साठी शिफारस करु शकतात. "व्यक्ती" मधे व्यक्ती, संयुक्त हिंदु परिवार, संस्था, कंपनी, स्थानिक प्रशासन, सहकारी अथवा कोणीही कृत्रिम कायदेशीर व्यक्ती यांचा समावेश होतो.

कोणत्या समस्यांवर माहिती दाखल केली जाउ शकते ?

- स्पर्धा-विरोधी करार आणि प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग किंवा संयोजन जे भारतातील बाजारपेठेतील स्पर्धेवर लक्षात येण्याजोग्या प्रतिकूल परिणामाचे कारण आहेत किंवा असू शकतात यासारख्या समस्यांची माहिती दाखल केली जाऊ शकते.

कोणत्या विशेष तरतुदी स्पर्धा अधिनियम 2002 (सुधारित), [अधिनियम] स्पर्धा- विरोधी करारात आहेत?

- अधिनियमाच्या कलम ३(१) अनुसार , कोणताही उद्योग किंवा उपक्रम किंवा व्यक्ती किंवा मंडळ हे उत्पादन, पुरवठा, वितरण, साठवणूक संपादन किंवा माल नियंत्रण किंवा सेवा तरतूद यांच्याशी संबंधित असा कोणताही करार करणार नाहीत ज्यामुळे, भारतातील स्पर्धांवर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम होईल.
- कोणत्याही करारात वर दिलेल्या गोष्टींचे उल्लंघन असल्यास तो करार निरर्थक होईल [कलम ३(२)].
- अधिनियमाच्या कलम 3(3) नुसार दोन उद्यमांच्यामधे किंवा दोन उद्यमांच्या संघटनाच्या मधे किंवा व्यक्तीं मधे किंवा व्यक्तींच्या संघटनाच्या मधे किंवा कोणतीही व्यक्ती व उद्यमांमधे झालेला करार; अथवा कोणत्याही उद्यमांच्या संघटनानी किंवा व्यक्तींच्या संघटनानी, यात मालाच्या वा सेवा पुरवण्याच्या एकच किंवा समान व्यापारात कार्यरत व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स)चा समावेश आहे, जे-

  प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षपणे खरेदी अथवा विक्रीची किंमत निर्धारीत करते;

- उत्पादन, पुरवठा, तांत्रिक विकास, गुंतवणुक अथवा सेवा देणे यांच्यावर मर्यादा अथवा नियंत्रणे आणते;
- बाजारपेठेला भौगोलिक क्षेत्राचे वाटप करून किंवा मालाचा वा सेवांच्या प्रकाराला, वा बाजारपेठेतील ग्राहकांची संख्या यांचे वाटप करून किंवा तत्सदृश प्रकाराने बाजारपेठेला अथवा उत्पादनाच्या स्रोताला वा सेवांच्या पुरवठ्याला परस्परात वाटून घेते;
- प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षपणे कपटाने बोली लावणे वा संगनमत करून बोली लावणे यात परिणत होते, ज्याचा स्पर्धेवर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम होतो असे गृहीत धरले आहे;
- अधिनियमाच्या कलम 3(4) प्रमाणे, संस्था वा व्यक्ती यांच्यामधील विविध बाजारांमधील उत्पादन साखळीमधील कोणत्याही टप्प्या अथवा पातळी वरचा कोणताही करार जो उत्पादन, पुरवठा, वितरण, साठा, विक्री अथवा ची किंमत, अथवा मालाचा व्यापार अथवा सेवांची तरतुद यासंबंधातील आहे, ज्या मधे समावेश असेल-

  (a) एकाबरोबर एक घेणे अशी व्यवस्था,

  (b) विशेष पुरवठा व्यवस्था,

  (c) विशेष वितरण करार

  (d) डील करण्यास नकार

  (e) पुनर्विक्रीच्या दराला टिकवणे

हे उप-कलमाच्या(1) उल्लंघनात एक करार असेल जर अशा करारामुळे भारतातील स्पर्धावर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम झाला असेल किंवा होण्याची शक्यता असेल.

- कलम ३(५) मधे नियमाच्या कलम ३ मधिल अपवाद वर्णन केले आहेत.

स्पर्धा अधिनियम-2002 मध्ये वर्चस्वाचा दुरुपयोग याबाबतीत कोणत्या विशेष तरतुदी आहेत ?

- उद्यम अथवा गट, कोणीही त्यांच्या प्रबळ पदाचा गैरवापर करणार नाहीत [कलम 4(1)]
- अधिनियमाच्या कलम ४(२) प्रमाणे प्रबळ पदाचा गैरवापर तेव्हा होइल जेव्हा कोणी संस्था अथवा गट:-

(a) प्रत्यक्ष अथवा अप्रत्यक्ष रीत्या, विक्री वा सेवेमधे, अयोग्य अथवा भेदभाव

(i) उत्पन्न करणारी परिस्थिती अथवा; किंवा

(ii) सामान अथवा सेवा यांची विक्री अथवा खरेदीची किंमत (अगदी कमी किमतीचा समावेश),

(b) मर्यादित करते किंवा निर्बंध घालते-

(i) मालाचे उत्पादन अथवा सेवा पुरवणे, अथवा त्यानंतर विक्री; अथवा

(ii) हकांच्या हितांना प्रतिकूल माल किंवा सेवा संबंधित तांत्रिक किंवा वैज्ञानिक विकास, अथवा

(c) अशा प्रकारच्या वर्तणुकीचा अथवा प्रथा यांचा अंगीकार करतो ज्यांच्या परिणामी कोणत्याही प्रकारे बाजाराचा प्रवेश नाकारला जाईल, अथवा

(d) अशा कंत्राटाच्या विषयाशी ज्यांचा त्याच्या स्वरुपात किंवा व्यावसायिक वापराच्या दृष्टीकोनातून सुतराम संबंध नसतो अशा पूरक जबाबदाऱ्या असणाऱ्या इतर पार्टीनी मान्य केले तरच कंत्राटाला अंतिम स्वरूप देतो; किंवा

(e) एका संबंधित बाजारातील प्रबळ पदाचा वापर दुसऱ्या संबंधित बाजारात प्रवेश करण्याकरता, वा त्याला संरक्षित करण्यासाठी वापर करणे.

भारतीय स्पर्धा आयोगासमोर माहिती कशी दाखल करावी?

तुमचे कायदेशिर नाव:

- तुमचा पिनकोडसह संपूर्ण टपाल पत्ता आणि, दूरध्वनी क्रमांक व फॅक्स क्रमांक आणि इलेक्ट्रॉनिक मेल सुद्धा पत्ता लिहा.
- तुमच्या पसंतीच्या सेवा पद्धती सूचीत करा ज्याप्रकारे तुम्हाला आयोगाकडून उत्तर अपेक्षीत आहे.
- जर कोणी वकील अथवा अधिकृत प्रतिनिधी असल्यास त्यांचे कायदेशिर नाव आणि पत्ता यांचाही उल्लेख करावा.
- ज्या उद्यमा(मां)वर कायद्याच्या तरतुदींचे उल्लंघन केल्याचा आरोप आहे त्यांचे कायदेशिर नाव आणि पत्ता(त्ते) यांचा उल्लेख करावा

माहितीचा मजकूर:

- माहिती वस्तुस्थितीच्या विधानांच्या स्वरुपात असावी, ज्यामध्ये अधिनियमाच्या आरोपीत उल्लंघनांचा तपशील असावा. संपूर्ण सूची ज्यामधे सर्व कागदपत्रे, प्रतिज्ञापत्रे आणि पुरावे यांची यादी, जशी जरुरत असेल त्याप्रमाणे, प्रत्येक आरोपीत उल्लंघन साठी आधार म्हणुन सुद्धा दाखल करावे. आरोपीत उल्लंघनाची पुष्टी करण्यासाठी एक थोडक्यात पण स्पष्ट कथन आयोगाला तुमच्या केसची तपासणी वेगाने व योग्य दृष्टीकोनातून करायला मदत करेल
- आयोगा कडून पाहिजे असलेल्या मदत अथवा आंतरिम मदतीचा उल्लेख करा
- आयोगासमोर दाखल करण्या आधी सर्व माहिती, परिशिष्ट आणि समाविष्टे यासहित पूर्ण आहे आणि योग्य प्रकारे सत्यापित आहे याची स्वतः खात्री करुन घ्यावी.
- व्यक्तीने त्याने किंवा / तिने स्वतः दाखल केलेल्या माहितीवर सही केली पाहिजे, यात मालकी फर्मचे एकमेव मालक, हिंदू अविभाज्य कुटुंबातील कर्ता, कंपनी,इ .च्या बाबतीत व्यवस्थापन संचालक आणि त्याच्या/तिच्या अनुपस्थितीत, कोणताही संचालक, ज्याला संचालकाच्या मंडळाने अधिकृत केले आहे. एखादा वैध वकालतनामा वकिलामार्फतच दाखल करावा.
- तुमचा वकील माहितीवरील वा संदर्भावरील, जसे लागू असेल तसे, त्याच्या वा तिच्या सहीला जोडू शकतो.

कोणाला निर्देशित करावी आणि कोठे दाखल करावी ?

- आयोगाप्रति माहिती किंवा निर्देश किंवा प्रतिसाद हे सचिवाकडे पाठवले पाहिजेत, स्वतः किंवा रजिस्टर टपालाद्वारे किंवा कूरियर सेवा वा फॅसिमाईल (फॅक्सने) संप्रेषण जे सचिव व अधिकृत अधिकाऱ्यांना संबोधित केले असेल.
- तथापि, तुम्ही माहिती वा निर्देश यांच्या समर्थनार्थ विसंबून असलेल्या स्वतंत्र वा अधिक कागदपत्रा(त्रां)ना, "पेपर पुस्तक" या स्वरुपात दाखल करायला हवे, तेही अशा सेवेच्या कागदपत्राच्या पुराव्यासह इतर पार्टीवरील उक्त कागदपत्रा(त्रां)च्या प्रतीं कार्यवाही करता सर्वसामान्य मिटींगच्या पूर्वी कमीत कमी सात दिवस आधी सादर केल्या नंतर, दाखल करायला हवे. अशा कागदपत्रांना अनुक्रमांक देणे, निर्देशांकित करणे आवश्यक आहे आणि जोडीला एक सत्यापन गरजेचे आहे.

- सर्व माहिती अथवा निर्देश अथवा प्रतिक्रिया अथवा इतर कागदपत्रे जी आयोगासमोर दाखल करावयाची आहेत ती ए ४ आकाराच्या (२१० x २९७एमएम अथवा ८.२७" x ११.६९") पांढऱ्या बॉन्ड कागदावर एका बाजुला, डाव्या बाजुला २" अंतर आणि इतर सर्व बाजूना १" अंतर सोडुन दुप्पट अंतराच्या ओळी मध्ये एरियल फॉन्ट मध्ये टाईप करावी.
- फक्त व्यवस्थित आणि सुवाच्य फोटो कॉपी अथवा स्कॅन केलेली कागदपत्रे जी खऱ्या प्रती म्हणून प्रमाणित केलेली असल्यास परिशिष्ट अथवा एक्सिबिटस म्हणुन दाखल करता येतील.

किती शुल्क भरावे लागेल?

- आयोगाला माहिती दाखल करताना त्याबरोबर खालील प्रमाणे शुल्क भरल्याचा पुरावा जोडला पाहिजे :-

  a) व्यक्तिच्या अथवा हिंदू अविभक्त कुटुंब (HUF) यांच्या बाबतीत, रुपये ५०००/- (पाच हजार फक्त)

  b) गैर-सरकारी संस्था (NGO), अथवा ग्राहक संघटना, अथवा सहकारी संस्था, अथवा विश्‍वस्त संस्था यांच्या बाबतीत रुपये १०,०००/- (दहा हजार).

  c) फर्म (मालकी, भागीदारी किंवा मर्यादित दायित्व भागीदारी यासह) किंवा कंपनी (एकव्यक्तिच्या कंपनीसह), कंपनी ज्यांच्या आधीच्या वर्षातील उलाढाली दोनकोटी रुपये पर्यंत असेल त्यांच्यासाठी रुपये ४०,०००/- (चाळीस हजार),

  d) फर्म (मालकी, भागीदारी किंवा मर्यादित दायित्व भागीदारी यासह) किंवा कंपनी (एकव्यक्तिच्या कंपनीसह), ज्यांच्या आधीच्या वर्षातील उलाढाली दोन कोटी रुपयापेक्षा जास्त आणि ५० कोटी रुपयांपर्यंत असेल त्यांच्यासाठी १,००,०००/- रुपये (एक लाख रुपये),

  e) रुपये ५०,०००/- (फक्त पन्नास हजार) जे वरील (ए) किंवा (बी), किंवा (सी), किंवा (डी) कलमामधे येत नाहीत, त्यांच्यासाठी.

शुल्क कसे भरावे ?

शुल्क एकतर डिमांड ड्राफ्ट अथवा बँकर चेक द्वारे भरु शकतो, भारतीय स्पर्धा आयोग (स्पर्धा फंड), नवी दिल्ली, या नावे देय अथवा NEFT/RTGS/IMPS या सेवेद्वारे भारतीय स्पर्धा आयोग (स्पर्धा फंड) खात्यात थेट वित्तप्रेषणाव्दारे भरावे.

एकतर

अकांउट नं. 1988002100187687, IFSC Code-PUNB0198800, पंजाब नॅशनल बँक, भिकाजी कामा प्लेस, नवी दिल्ली ११००६६.

अथवा

अकांउट नं. 510131000002673, IFSC Code-UBIN0903736, यूनियन बँक ऑफ इंडिया, भिकाजी कामा प्लेस, नवी दिल्ली ११००६६.

मदती साठी : कोणत्याही शंका असल्यास किंवा आपणास कोणतीही मदत हवी असल्यास आपण नेहमी आयोगाच्या सचिवालयाला संपर्क करू शकता आयोग सचिव 20815009 (आंतराष्ट्रीय कोड +९१ ११; राष्ट्रीय कोड STD ०११) व कायद्याच्या कलम 3 किंवा 4 अन्वये आणि कायद्याच्या कलम 5 आणि 6 अन्वये दाखल करण्याच्या चौकशीसाठी अनुक्रमे atdregistry@cci.gov.in आणि combination@cci.gov.in वर संपर्क करता येईल. अधिक माहितीसाठी आमच्याशी संपर्क साधा सीसीआयच्या पानावर https://www.cci.gov.in/contact-us-0.

संदर्भासाठी :

- चौकशी आणि तपासाच्या कार्यपद्धतीं संबंधित तपशीलासाठी कृपया पहा २१ मे २००९ चा अधिनियम क्र. २ आणि २० ऑगस्ट २००९ चा नियम क्र.५ (CCI च्या संकेत स्थळ www.cci.gov.in वर सुद्धा उपलब्ध)
- विविध स्पर्धा-विरोधी प्रथा संबंधीत तरतुदी वर आयोगाने प्रोत्साहन मालिका माहिती पुस्तिका सुद्धा प्रकाशित केल्या आहेत. हे सर्व आयोगाच्या संकेतस्थळा वरुन डाउनलोड करता येईल अथवा भारतीय स्पर्धा आयोगच्या फैसिलिटेशन सेल वरुन पुस्तक स्वरुपात मिळवू शकतात.

व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स)

व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स)

प्रस्तावना

स्पर्धा अधिनियम, २००२ (सुधारणेनुसार) [अधिनियम] स्पर्धेच्या आधुनिक कायद्याच्या नीतितत्वांना अनुसरते व स्पर्धांना उत्तेजना देण्याचे लक्ष्य बाळगते व भारतीय बाजारपेठांना उद्योगांच्या स्पर्धा-विरोधी आचरणांना आळा घालून सरंक्षण देते. भारतातील स्पर्धांवर प्रतिकूल परिणाम होत नाही याची खात्री करण्याच्या दृष्टीने अधिनियम स्पर्धा-विरोधी करारांना, उद्योगांनी वर्चस्वी स्थानाचा दुरुपयोग करण्याला प्रतिबंध करते, आणि संयोजनाचे (विलीनीकरण, एकत्रीकरण, वअधिग्रहणे) नियमन करते.

जे भारतातील बाजारपेठेतील स्पर्धेवर प्रतिकूल परिणामाला कारणीभूत आहे किंवा कारणीभूत होण्याची शक्यता आहे, अशा कोणत्याही कराराला अधिनियम प्रतिबंध करते. कोणताही असा करार अवैध आहे.

करार हा समांतर असू शकतो *म्हणजे* उद्योगांच्या, व्यक्तींच्या, संघटनांच्या *इत्या..* मधील, जो माल वा सेवांची आपूर्ती यांच्या समान किंवा तत्सदृश व्यापारात कार्यरत असेल, किंवा लंबांतर*म्हणजे, विभिन्न बाजारपेठेतील उत्पादनाच्या साखळीतील निरनिराळ्या टप्प्यात वा स्तरांवर* उद्योगांच्या मध्येकिंवा व्यक्तींमध्ये असू शकतो.

व्यापारांचे संघीकरण हे समांतर करार आहेत ज्यांचे अधिनियमाच्या कलम ३ अंतर्गत स्पर्धांवर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम होत असल्याचे मानले जाते.

व्यापाऱ्यांचा संघ (कार्टेल) महणजे काय?

कार्टेलची अधिनियमाच्या कलम २, खंड (सी) मध्ये व्याख्या केली आहे:

"व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल)" यामध्ये उत्पादक, विक्रेते, वितरक, व्यापारी वा सेवा प्रदाते जे त्यांच्यामधील करारादवारे त्यांच्यामध्ये, उत्पादन, वितरण,विक्री, मालाची किंमत, त्याचा व्यापार किंवा सेवा पुरविणे मर्यादित करतात, यावर नियंत्रण करतात किंवा नियंत्रण करण्याचा प्रयत्न करतात, त्यांचा समावेश होतो.

व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स) हे किंमत, उत्पादन (माल व सेवा यासह) किंवा ग्राहकावर स्पर्धा न करण्यासाठी उद्यमांमधील (व्यक्ती, सरकारी विभाग आणि व्यक्ती / उद्यमाच्या संघटना यासह) करार आहेत. अधिनियम कलम २ (एच) मधे उद्यमाची तपशीलवार व्याख्या देते. व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल) चे उद्दिष्ट स्पर्धात्मक पातळीच्या वर किंमती वाढवणे हे असते, ज्यांच्या परिणामतः

ग्राहक आणि अर्थव्यवस्थेला इजा पोहोचते. ग्राहकाच्या बाबतीत, संघीकरणामुळे किमती वाढतात, गुणवत्ता खालावते व माल किंवा/ आणि सेवांचे विकल्प कमी किंवा अजिबात नसतात.

कार्टेल अस्तित्वात येते जेव्हा दोन वा अधिक उद्यमकिमती निर्धारणासाठी, उत्पादनावर व पुरवठ्यावर निर्बन्ध आणण्यासाठी व बाजारपेठेतील वाटा वा विक्रीचा कोटा वाटप करण्यासाठी, किंवा एका वा अधिक बाजारपेठेत संगनमताने बोली लावणे किंवा गैरमार्गाने बोली लावणे यात अंतर्भूत होणे यासाठी स्पष्ट वा अस्पष्ट करार करतात. कार्टेलच्या व्याख्येत एक महत्त्वपूर्ण पैलू म्हणजे त्याला स्पर्धा करणाऱ्या उद्यमामध्ये स्पर्धा न करण्याकरता किंवा स्पर्धेवर निर्बंध आणण्याकरता एक करार होणे आवश्यक असते.

एखादा **आंतरराष्ट्रीय व्यापाऱ्यांचा संघ (कार्टेल)** अस्तित्वात येतो, जेव्हा कार्टेलमधील सर्व उद्यम एकाच देशात अधिष्ठित नसतात किंवा जेव्हा कार्टेल एकापेक्षा अधिक देशातील बाजारपेठांना प्रभावित करते.

एक **आयात कार्टेल** उद्यमांनी बनलेले असते जे देशात आयात करण्याच्या उद्देशाने एकत्र आलेल्या उद्यमांनी (उद्यमांच्या संघटनासह) तयार झालेले असते.

एखादे **निर्यात कार्टेल हे अशा एका देशात अधिष्ठित** झालेल्या उद्यमांनी तयार झालेले असते

जे इतर देशात बाजारपेठांचे संघीकरण करण्याच्या कराराने बद्ध असतात. अधिनियमात केवळ भारतातून निर्यातीसाठी असणारे व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स), स्पर्धा-विरोधी करारासंबंधित तरतूदीपासून वगळलेले आहेत.

देशाच्या सीमेपलीकडील आटोका

व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स)यांच्या समावेशासह, स्पर्धा-विरोधी कृती ज्या भारताबाहेर घडतात, पण भारतातील स्पर्धांवर परिणाम करताततत्या अधिनियमाच्या कक्षेत येतात आणि आयोगाकडून त्यांची चौकशी केली जाऊ शकते. अधिनियमाचा असा देशाच्या सीमेबाहेरील आटोका आहे (कलम ३२)

व्यापाऱ्यांचे संघ (कार्टेल्स) - अपायकारक गृहीत धरले गेले

एकाच प्रकारच्या वा तत्सदृश मालाच्या व्यापारात किंवा सेवेच्या तरतुदीत (सामान्यपणे समांतर करार असे ओळखले जाते) कार्यरत असलेल्या उद्यमामध्ये झालेल्या अधिनियमात स्पष्ट केल्यानुसार चार प्रकारच्या करारांचा, यात व्यापाऱ्यांचे संघ समाविष्ट, स्पर्धेवर उल्लेखनीय

विपरित परिणाम होतो असे गृहीत धरले आहे, म्हणून स्पर्धा-विरोधी व निरर्थक आहेत.

तथापि, आधीच्या परिच्छेदांत नमूद केलेले वरील चार प्रकारचे समांतर करार, जे संयुक्त उपक्रमाद्वारे केले जातातत्यांचे स्पर्धेवरउल्लेखनीय विपरित परिणाम होतात असे गृहीत धरलेले नाही आणि अधिनियमाच्या वरील कलम ३, उपकलम (३), वगळलेले आहेत, जर ते उत्पादन, पुरवठा, वितरण, साठा, संपादन किंवा मालावरील वा सेवेच्या तरतूदीवरील नियंत्रणातील कार्यक्षमता वाढवत असेल.

कलम ३, उपकलम (३) यात न आलेले करार, यात याचाही समावेश आहे

- एकाबरोबर एक घेणे अशी व्यवस्था
- विशेष पुरवठा व्यवस्था
- विशेष वितरण करार
- डील करण्यास नकार
- पुनर्विक्रीच्या दराला टिकवणे

स्पर्धेवर उल्लेखनीय विपरित परिणामांना गृहीत धरता येणार नाही, आणि "तर्काचा नियम" हा मार्ग वापरून वस्तुस्थितीवर आधारित आयोगाद्वारे मूल्यांकन केले जाईल.

व्यापाऱ्यांच्या संघाची सामाईक वैशिष्ठ्ये

- साधारणपणे कार्टेलस गुप्तपणे काम करतात.
- कार्टेलचे सदस्य, साधारणपणे सर्वजण, आयोगाकडून पकडले जाणे टाळण्याकरता त्यांच्या कृतीवर .पांघरूण घालण्याचा प्रयत्न करतात.
- कार्टेलची चिरस्थायिता ही सूडाच्या धमक्यानी सुनिश्चित केली जाते. जर एखाद्या सदस्याने फसवले तर, कार्टेल सदस्य तात्पुरती किमत कमी करून बदला घेतात जेणेकरून व्यापार गमवावा लागेल किंवा फसवणाऱ्या सदस्याला एकटे पाडू शकतात.
- दुसरी पद्धत, भरपाई योजना म्हणून ओळखली जाते, फसवण्यापासून परावृत्त करण्याकरता अवलंबली जाते. ह्या योजनेखाली, जर कार्टेलच्या सदस्याने त्याला वाटून दिलेल्या भागापेक्षा अधिक विक्री केली आहे असे दिसून आल्यास, त्याला इतर सदस्यांना भरपाई द्यावी लागते.

कार्टेलच्या निर्मितीसाठी अनुकूल परिस्थिती

जर बाजारात परिणामकारक स्पर्धा असेल तर, कार्टेल्सना निर्मिती करायला व टिकून राहण्यास कठीन वाटेल. कार्टेलायझेशनला हितावह असलेल्या परिस्थितींपैकी काही अशा आहेत:

- उच्च **केंद्रीकरण** - कमी स्पर्धक
- प्रवेश निगमाचे **अत्यधिक अडथळे**
- **उत्पादनांचा** एकजिनसीपणा (सारखी उत्पादने)
- एकसदृश उत्पादन **खर्च**
- अत्यधिक **क्षमता**
- उत्पादनांवर ग्राहकांची **अधिक** निर्भरता
- **भूतकाळातील** संगनमत
- **सक्रिय** व्यापार संघटना

कार्टेल्सविषयी चौकशी

अधिनियमाच्या कलम १९ अंतर्गत दिलेल्या अधिकारांना अमलात आणताना आयोग कलम ३ मधील तरतुदींच्या तथाकथित उल्लंघनाची चौकशी करू शकतात, जे व्यापाऱ्यांच्या संघांना (कार्टेल्स) *कायम (इंटर अलिया)* कायद्याने बहिष्कृत करू शकते.

आयोगाची, 'कार्टेल' ची एखादी*प्रथमदर्शनी* केस असल्याचे समाधान झाल्यावर, महनिदेशकांना चौकशी करविण्याचा आणि अहवाल सादर करण्यास आदेश देतील समन्स देऊन बोलवणे किंवा एखाद्या व्यक्तीला हजर राहायला लावणे आणि शपथेवर त्याची तपासणी करणे, दस्तावेजांचा शोध व निर्मितीची आवश्यकता आणि प्रतिज्ञापत्रावर पुरावा मिळवणे यासारख्या बाबींच्या संबंधात नागरी प्रक्रियेच्या संहिता-अंतर्गत आयोगाने दिवाणी न्यायालयाला अधिकार प्रदान केलेले आहेत. महानिदेशकाला तपास करण्याच्या उद्देशाने, दिवाणी न्यायालयाचे अधिकार, तसेच 'शोधणे व जप्त करणे' आयोजित करण्याकरता अधिकार प्रदान केलेले आहेत.

टीप: चौकशी व तपास यासंबंधीच्या कार्यपद्धतींच्या तपशीलाकरता कृपया २००९ च्या अधिनियम क्र. २, दिनांक २१ मे, २००९ पहा (याखेरीज सीसीआयच्या संकेतस्थळावर www.cci.gov.in येथे सुद्धा उपलब्ध आहे)

आयोगाचे अधिकार

आयोगाला कोणत्याही कार्टेलची चौकशी करण्याचा, आणि कार्टेलच्या प्रत्येक सदस्याला त्यांच्या अशा कराराला चालू ठेवण्याच्या प्रत्येक वर्षाच्या नफ्याच्या 3 पट दंड किंवा त्यांच्या अशा कराराला चालू ठेवण्याच्या प्रत्येक वर्षाच्या उलाढालीच्या 10% दंड लागू करण्याचा अधिकार दिला गेला आहे, यातील जे काही अधिक असेल. जर उद्यम ही एक 'कंपनी' असेल तर, त्याचेसंचालक/ अधिकारी जे अपराधी आहेत, त्यांच्याविरुद्ध कायदेशिर कारवाई सुद्धा केली जाउ शकते.

याखेरीज, आयोगाला पुढीलपैकी कोणतीही एखादी किंवा सर्व आदेश (कलम 27) *कायम (*इंटर *अलिया)* लागू करण्याचा अधिकार आहे:

- संबंधित व्यक्तींना कार्टेल करार थांबवण्याचा आणि अशा करारात पुन्हा अंतर्भूत न होण्याचा निर्देश देऊ शकते;
- संबंधित उद्यमांना करारात सुधारणा करण्याचा निर्देश देऊ शकते.
- संबंधित उद्यमांना आयोगाने संमत केलेल्या अशा हुकुमांचे पालन करण्याचा आदेश देते आणि खर्च देण्याच्या, जर काही आला असेल तर, आदेशासह सर्व आदेशांचे पालन करण्यास सांगते; आणि
- इतर असे आदेश संमत करेल किंवा असे निर्देश देईल, जसे अनुरुप असेल तसे.

दया दाखवण्याची योजना

अधिनियमाचे कलम ४६ अन्वये आयोगाला व्यापाऱ्यांच्या संघाच्या एका सदस्याला जो व्यापाऱ्यांच्या संघाविषयी पूर्ण, खरी, व महत्त्वपूर्ण माहिती पुरवतो, त्याला कमी दंड आकारून नरमाई दाखवण्याचे अधिकार आहेत. व्यापाऱ्यांचा संघाला शोधून काढण्यास व तपास करण्यास मदत सदस्यांना प्रेरित करण्याकरता ही योजना आखली आहे व्यापाऱ्यांच्या संघावरील यशस्वी खटल्यासाठी संघातील सदस्याने पुरवलेला पुरावा आवश्यक आहे ह्या पूर्वानुमानावर ही योजना आधारित आहे. यासदृश दया दाखवण्याची योजना विदेशी न्यायालयातील स्पर्धा-प्राधिकाऱ्यांना व्यापाऱ्यांच्या संघाविरुद्ध यशस्वीरित्या कारवाई करण्यास अतिशय उपयुक्त ठरलेले आहे.

आयोगाने भारतातील स्पर्धा आयोगाला

(कमी दंड) अधिनियम, 2009, व्यापाऱ्यांच्या संघाच्या सदस्यांना, जे व्यापाऱ्यांच्या संघाचे पद सोडतात आणि आयोगाला मदत करतात आणि तथाकथित व्यापाऱ्यांच्या संघाला उघड पाडण्यास कारणीभूत ठरतात, त्यांना नरमाई दर्शवण्यासाठी प्रक्रिया, कार्यपद्धतीं व कार्य प्रणाली आखून सूचित केले आहे.

टीप: कमी दंड लावण्याच्या परिस्थितींचे तपशीलाकरता कृपया 2009 च्या अधिनियम क्र. 4, दिनांक 13 ऑगस्ट, 2009 पाहा (सीसीआयच्या www.cci.gov.in या संकेतस्थळावर सुद्धा उपलब्ध आहे)

अंतरिम आदेश

अधिनियमाच्या कलम 33 अंतर्गत, चौकशी अनिर्णित असेपर्यंत त्या कालावधीत आयोग कोणत्याही पार्टीला, जोवर चौकशीचा निर्णय लागत नाही किंवा पुढील आदेश मिळेपर्यंत, अशा पार्टीला (संबंधित व्यक्ती) कोणतीही पूर्वसूचना न देता, जिथे त्यांना आवश्यक वाटत असेल तिथे, तथाकथित उल्लंघनाला चालू ठेवण्यापासून तात्पुरता निग्रह करू शकतात.

टीप: अंतरिम आदेशासंबंधीच्या कार्यपद्धतींच्या तपशीलाकरता कृपया २००९ च्या अधिनियम *क्र. २, दिनांक २१ मे, २००९ पहा (याखेरीज सीसीआयच्या संकेतस्थळावर www.cci.gov.in येथे सुद्धा उपलब्ध आहे).*

याचिका

अधिनियमाच्या विशिष्ट कलमाखालील आयोगानी दिलेल्या निर्देशाच्या किंवा केलेला निर्णय वा पारित केलेला आदेश यांच्या विरोधातील याचिकांची सुनावणी व त्यांना निकालात काढण्याकरता नॅशनल कंपनी लॉ ट्रिब्यूनल ('एनसीएलएटी') ची स्थापना अधिनियमाच्या ५३ ए कलमाखाली झाली.

आयोगाच्या आदेश / निर्देश / निर्णय मिळाल्यापासून ६० दिवसाच्या आत याचिका दाखल करावी लागते.

कपटाने बोली लावणे

कपटाने बोली लावणे

प्रस्तावना

स्पर्धा अधिनियम, २००२ (सुधारणेनुसार) [अधिनियम] स्पर्धेच्या आधुनिक कायद्याच्या नीतितत्वांना अनुसरते व स्पर्धांना उत्तेजना देण्याचे लक्ष्य बाळगते व भारतीय बाजारपेठांना उद्योगांच्या स्पर्धा-विरोधी आचरणांना आळा घालून सरंक्षण देते. भारतातील स्पर्धांवर प्रतिकूल परिणाम होत नाही याची खात्री करण्याच्या दृष्टीने अधिनियम स्पर्धा-विरोधी करारांना, उद्योगांनी वर्चस्वी स्थानाचा दुरुपयोग करण्याला प्रतिबंध करते, आणि संयोजनाचे (विलीनीकरण, एकत्रीकरण, व अधिग्रहणे) नियमन करते.

जे भारतातील बाजारपेठेतील स्पर्धेवर प्रतिकूल परिणामाला कारणीभूत आहे किंवा कारणीभूत होण्याची शक्यता आहे, अशा कोणत्याही कराराला अधिनियम प्रतिबंध करते. कोणताही असा करार अवैध आहे.

करार हा समांतर असू शकतो म्हणजे उद्यम, व्यक्ती, संघटना, इ.यांमधील, जे एकसमान किंवा त्यासारख्या मालाच्या व्यापारात किंवा सेवां पुरवणे यामधे कार्यरत असतात, किंवा करार व्हर्टिकल असू शकतो म्हणजे, जो माल व सेवा याच्यांशी संबंधित वेगवेगळ्या बाजारातील उत्पादनाच्या साखळीतील भिन्न टप्प्यात किंवा स्तरावर उद्यमांच्या मधीलकिंवा व्यक्तींच्या मधील असू शकतो.

कपटाने बोली लावणे किंवा संगनमताने बोली लावणे हे एक प्रकारचे समांतर करार आहेत ज्यांचा अधिनियमाच्या कलम 3 अन्वये स्पर्धांवर उल्लेखनीय प्रतिकूल परिणाम होईल असे गृहीत धरले जाईल.

कपटाने बोली लावणे म्हणजे काय?

अधिनियमाच्या कलम 3 मधील उप-कलमाचे (3) विवरण अशी व्याख्या करते.

> "कपटाने बोली लावणे" याचे एकसमान किंवा त्यासारख्या मालाच्या उत्पादनात किंवा व्यापारात किंवा सेवां पुरवणे यामधे कार्यरत असतात, ज्याचा बोली लावण्यात स्पर्धेचे निर्मूलन करणे किंवा कमी करणे किंवा बोली लावण्याच्या प्रक्रियेवर विपरित परिणाम करणे वा त्यात स्वार्थाकरता बदल करणे यात गुंतलेल्या, उप-कलमा(3) मधे उल्लेख केलेल्या उद्यमामधील किंवा व्यक्तीमधील "एक करार" म्हणून वर्णन केले आहे.

जेव्हा बोली लावणारे कट रचतात व बोलीची रक्कम पूर्वनिर्धारित पातळीवर ठेवतात, तेव्हा कपटाने बोली लावली जाते. बोली लावणाऱ्या गटाच्या सदस्यांकडून जाणीवपूर्वक बदल करून अशा प्रकारचे पूर्वनिर्धारण केले जाते. बोली लावणारे वास्तविक वा संभाव्य असू शकतात, पणते संगनमत करतात व एकविचाराने कृती करतात.

कपटाने बोली लावणे हे स्पर्धा-विरोधी आहे

बोली लावणे हे एक व्यवहार म्हणून, सर्वाधिक अनुकूल अटी व शर्तीवर माल किंवा सेवा यांना प्राप्त करण्याच्या अभिप्रायाने केले जाते. सरकार (सरकारी संस्था) व खाजगी मंडळे (कंपनी, निगमे, इ.) दोन्ही ही निविदांना आमंत्रित करणे याचा वापर करतात. परंतु, सर्वाधिक अनुकूल किमती ठरवणे व परिस्थिती निर्माण करणे हे उद्दिष्टच बोलीदारांनी संगनमत करून वा एकविचाराने कृती करून नष्ट केले जाते. असे संगनमत करून बोली लावणे किंवा कपटाने बोली लावणे हे निविदा आमंत्रित करण्याचा हेतूवरच घाला घालते आणि मूळातच स्पर्धा-विरोधी आहे.

संगनमत करून लावलेली बोली किंवा कपटाने बोली लावणे हे अनेक प्रकाराने होऊ शकते. सर्वसाधारणपणे वापरलेल्या बहुतेक पद्धतींपैकी काही अशा आहेत:

- एकसारख्या बोली सादर करण्याचे करार
- कोण सर्वात कमी बोली लावेल यांचे करार, कव्हर (नावापुरत्या) बोलींना सादर करण्याचे करार (स्वेच्छेने बोलीत फुगवटा आणणे)
- एक दुसऱ्याविरुद्ध बोली न लावण्याचे करार,
- किमती ठरवणे किंवा बोली लावण्याच्या अटींच्या सामाईक नियमांचे करार
- बाहेरच्या बोलीदारांना मुस्कटदाबी करून बाहेर काढण्याचे करार
- आलटून पालटून देण्यानुसार, किंवा
- भौगोलिक वा ग्राहकांच्या वाटपावर आधारित बोली कोण जिंकेल हे आधीच ठरवण्याचा करार
- असे करार ज्यात पार्टीमधील एखादी पार्टी लिलावात मालाची विक्री करण्याची बोली लावू शकते किंवा असा करार ज्याद्वारे एखादी पार्टी मालाची विक्री करण्याच्या लिलावात बोली लावण्यापासून दूर राहिल, ज्यामुळे स्पर्धाच नष्ट होते किंवा विकृत होते.

यातील काही करारात असे अध्याहृत असते की अयशस्वी ठरलेल्या बोलीदारांकरता यशस्वीरित्या बोली लावणाऱ्यांच्या नफ्यातील विशिष्ट टक्के वाटून देऊन भरपाई व्यवस्था केली जाते.

जर सरकारी निविदामध्ये कपटाने बोली लावल्या जात असेल तर, त्यामुळे अशी शक्यता आहे की त्यांच्या खरेदीवर व सार्वजनिक खर्चावर त्याचा गंभीर प्रतिकूल परिणाम होईल.

कपटाने बोली लावणे वा संगनमताने बोली लावण्याची कायद्यात अतिशय गंभीरपणे दखल घेतली जाते. अनुमानित विचारधारा गंभीर वर्तणुक दर्शवते.

कपटाने बोली लावण्याचे प्रकार

कपटाने बोली लावणे हे अनेक प्रकारे होऊ शकते, पण बरीचशी कपटाने बोली लावण्याची कारस्थाने ही पुढीलपैकी एक किंवा जास्त वर्गात मोडतात:

बोली दडपणे

बोली दडपणे योजनेत, एक किंवा अधिक स्पर्धक जे बोली लावतील असे अपेक्षित होते, किंवा ज्यांनी याआधी बोली लावली होती, ते बोली लावण्यापासून परावृत्त होण्याचे मान्य करतात किंवा पूर्वी सादर केलेल्या बोलीला माघारी घेतात, जेणेकरून ठरविलेल्या जिंकणाऱ्या स्पर्धकाची बोली मान्य होईल.

परस्परपूरक बोली लावणे

परस्परपूरक बोली (याला 'कव्हर' वा 'कर्टसी' बोली लावणे असे ही म्हणतात) घडतात जेव्हा काही स्पर्धक स्वीकार करण्यास अत्यंत अवघड अशी उच्च बोली सादर करतात किंवा अशा खास अटी घालतात ज्या खरेदीदाराला मान्य करण्याजोग्या नसतील. अशा बोली ह्या खरेदीदाराच्या मान्यतेच्या हेतूने केलेल्या नसतात, परंतु केवळ खरोखरच्या स्पर्धात्मक बोलींचा आभास निर्माण करण्याकरता तयार केल्या जातात. परस्परपूरक बोली योजना ह्या कपटाने बोली लावण्याचा अत्यंत वारंवार घडणारा एक प्रकार आहे, आणि ते गुप्तपणे वाढवलेल्या किमतींना लपवण्यासाठी स्पर्धेचा देखावा निर्माण करून खरेदीदारांना ठकवतात.

बोली लावणे रोटेशन

बोलीच्या रोटेशन योजनेत, सर्व कारस्थानी बोली सादर करतात पण आळीपाळीने न्यूनतम बोली लावतात. रोटेशनच्या अटी वेगवेगळ्या असू शकतात; उदाहरणार्थ, प्रत्येक कारस्थान्याला समान प्रमाणात वाटप करणे किंवा प्रत्येक कारस्थान्याच्या आकारानुसार समप्रमाणात वाटप करणे असे

करून कंत्राटाच्या आकारानुसार स्पर्धक आळीपाळीने कंत्राट घेतील.

एखादे काटेकोर बोलीचे रोटेशनचे पॅटर्न संधी देण्याचा कायदा भंग करतो आणि संगनमताने काम करत असल्याचे सूचवतो.

उपकंत्राट देणे

उपकंत्राट देणे हे नेहमी कपटाने बोली लावण्याच्या योजनेचा भाग असते स्पर्धक जे बोली न लावणे किंवा हरवणारी बोली सादर करणे मान्य करतात, अनेक वेळा उपकंत्राट स्वीकारतात किंवा बदल्यात यशस्वी बोलीदारांकडून ठेके पुरवतात. काही योजनांमध्ये, कमी बोलीदार पुढच्या अधिक कमी बोलीदारांच्या हितासाठी स्वतःची बोली काढून घेणे मान्य करतो, त्याबदल्यात किफायतशिर उपकंत्राट मिळवतो, जे बेकायदेशीर मिळवलेली उच्च किंमत एकमेकात वाटून घेतात.

बहुतांशी सर्व प्रकारची कपटाने लावलेल्या बोली योजनामध्ये एक सामाईक गोष्ट आहे: सर्व किंवा काही बोलीदारांमध्ये करार, जो जिंकणाऱ्या बोलीदाराचे पूर्वनिर्धारण करतो आणि कारस्थान रचणाऱ्या विक्रेत्यांमधील स्पर्धा मर्यादित करतो किंवा समूळ नाहीशी करतो.

काही संशयास्पद वर्तणुकीचे प्रकार

कपटाने बोली लावणे शोधून काढणे अवघड आहे. तथापि,अ-सामान्य बोलीमुळे किंवा बोलीदारांने काही बोलल्यामुळे किंवा केल्यामुळे संशय निर्माण होतो. निविदेकरता आमंत्रित केलेल्या इतर व्यक्तींशी चर्चा केल्याशिवाय निविदेच्या आमंत्रणाला प्रतिसाद न देण्याचा एखादा करार (संगनमताने केलेला) हा सुद्धा एक प्रकारचा कपटाने बोली लावण्याचा गुन्हाच आहे. बोली लावण्यातील काही विशिष्ट पॅटर्न हेसंगनमताच्या संशयाला निर्माण करतात. संशयास्पद वर्तणुकीच्या परिस्थितीत पुढील गोष्टींचा समावेश होतो (उदाहरणादाखल आहेत, पण तेव्हढ्याच नाहीत):

1) वेगवेगळ्या बोलीदारांकडून लावलेल्या बोली एकसारख्या किंवा सदृश चुका व अनियमितता असतात (स्पेलिंग, व्याकरणाच्या व हिशेबाच्या). याचा अर्थ असा आहे की नियुक्त बोली जिंकणाऱ्याने इतर सर्व बोलींना (हरणाऱ्यांच्या) तयार केले आहे.
2) बोलीच्या दस्तावेजात एकसारख्या दुरुस्त्या व फेरफार असतात, जे शेवटच्या क्षणी केलेले बदल सुचवतात.
3) बोलीदार त्याच्या/तिच्या स्वतः करता व स्पर्धकांकरताही बोलींचे पॅकेज मिळवण्याची इच्छा करतो.

4) बोलीदार त्याचे/तिचे व स्पर्धकाचीही बोली सादर करतो.
5) बोली उघडण्याच्या वेळी पार्टी (संबंधित व्यक्ती) अनेक बोली आणतात व इतर कोण बोली लावत आहे हे जाणून नंतर त्याची बोली लावतात.
6) बोलीदार निवेदन करतो जे असे सूचवते की स्पर्धकांच्या बोलींची त्यांना आगाऊ माहिती आहे.
7) बोलीदार निवेदन करतो की ही बोली 'पूरक', 'टोकन' किंवा 'कव्हर' बोली आहे.
8) बोलीदार निवेदन करतो की बोलीदारांनी किमतीविषयी चर्चा केलेली आहे व ते एका निर्णयाला पोहोचले आहेत.

कपटाने बोली लावण्याची चौकशी

अधिनियमाच्या कलम १९ अंतर्गत दिलेल्या अधिकारांना अमलात आणताना आयोग कलम ३च्या उप-कलम (3) मधील तरतुदींच्या तथाकथित उल्लंघनाची चौकशी करू शकतात, जे कपटाने बोली लावण्याचा कायद्याने निषेध करते.

आयोगाची,कपटाने बोली लावण्याची एखादी प्रथमदर्शनी केस असल्याचे समाधान झाल्यावर, ते महानिदेशकांना चौकशी करविण्याचा आणि अहवाल सादर करण्यास आदेश देतील. समन्स देऊन बोलवणे किंवा एखाद्य व्यक्तीला हजर राहायला लावणे आणि शपथेवर त्याची तपासणी करणे, दस्तावेजांचा शोध व निर्मितीची आवश्यकता आणि प्रतिज्ञापत्रावर पुरावा मिळवणे यासारख्या बाबींच्या संबंधात नागरी प्रक्रियेच्या संहिता-अंतर्गत आयोगाने दिवाणी न्यायालयाला अधिकार प्रदान केलेले आहेत. महानिदेशकाला तपास करण्याच्या उद्देशाने, दिवाणी न्यायालयाचे अधिकार, तसेच 'शोधणे व जप्त करणे' आयोजित करण्याकरता अधिकार प्रदान केलेले आहेत.

टीप: चौकशी व तपास यासंबंधीच्या कार्यपद्धतींच्या तपशीलाकरता कृपया २००९ च्या अधिनियम क्र. २, दिनांक २१ मे, २००९ पहा (याखेरीज सीसीआयच्या संकेतस्थळावर www.cci.gov.in येथे सुद्धा उपलब्ध आहे)

आयोगाचे अधिकार

चौकशी नंतर, आयोग अधिनियमाच्या कलम 27 अंतर्गत इतर बाबींबरोबर एखादा अथवा सर्व पुढील आदेश पारित करू शकतात:

1) पार्टींना थांबवायचा आणि पुन्हा असे करार न करण्याचा आदेश देतात;

2) आयोगाच्या आदेशामध्येनिर्दिष्ट केल्यानुसार त्या प्रमाणात व तशा प्रकारे करारात बदल केले जावेत.
3) संबंधित उद्यमांना आयोगाने संमत केलेल्या अशा हुकुमांचे पालन करण्याचा आदेश देते आणि खर्च देण्याच्या, जर काही आला असेल तर, आदेशासह सर्व आदेशांचे पालन करण्यास सांगते; आणि
4) इतर असे आदेश संमत करेल किंवा असे निर्देश देईल, जसे अनुरुप असेल तसे.

दंड

आयोग जसे योग्य वाटेल तसे दंड लागू करू शकते. दंड हा आधीच्या गेल्या तीन आर्थिक वर्षांच्या सरासरी उलाढालीच्या 10% असू शकतोतो कपटाने बोली लावणारे किंवा संगनमताने बोली लावणाऱ्यात सहभागी असलेल्या अशा प्रत्येक व्यक्ती किंवा उद्यमांवर लादला जाईल. कलम 3 च्या उप-कलम (3)मधे उल्लेखिलेल्या कपटाने बोली लावणे वा संगनमताने बोली लावण्याच्या करारात व्यापाऱ्यांच्या संघ सामिल झाला असेल तर, आयोग त्या कार्टेलमधे समाविष्ट प्रत्येक उत्पादक, विक्रेता, वितरक, व्यापारी किंवा सेवा प्रदाता यांना अशा कराराला पुढे चालू ठेवलेल्या प्रत्येक वर्षासाठी नफ्याच्या ३ पटीपर्यंत किंवा अशा कराराला पुढे चालू ठेवलेल्या प्रत्येक वर्षातील त्याच्या उलाढालीच्या १०% पर्यंत दंड लागू करू शकतो; जे कोणते अधिक असेल तसे. म्हणूनच दंड अतिशय कडक असू शकेल, आणि परिणामतः चूका करणाऱ्या संबंधित व्यक्तींना अत्यधिक आर्थिक आणि इतर खर्च येईल.

जर एखाद्या पार्टीने सत्य, संपूर्ण व महत्त्वपूर्ण प्रकटन केले जे व्यापाऱ्यांचा संघाला उघडे पाडेल तर, आयोगाला अधिनियमाच्या कलम 46 नुसार कपटाने बोली लावणाऱ्या त्या पार्टीवरही कमी दंड लागू करण्यास अधिकार देते.

परंतु, तपासाच्या दरम्यान जर असे आढळले की त्या पार्टीने ज्या अटीवर कमी दंड लागू केला गेला त्या अटीचे पालन केले गेले नाही किंवा केलेले प्रकटन तेवढे महत्त्वचे नाही किंवा खोटा पुरावा सादर केला गेला आहे, तर पार्टी दयेला पात्र राहणार नाही.

टीप: कमी दंड लावण्याच्या परिस्थितींचे तपशीलाकरता कृपया 2009 च्या अधिनियम क्र. 4, दिनांक 13 ऑगस्ट, 2009 पाहा (सीसीआयच्या www.cci.gov.in या संकेतस्थळावर सुद्धा उपलब्ध आहे)

अंतरिम आदेश

अधिनियमाच्या कलम 33 अंतर्गत, कपटाने बोली लावण्याची चौकशी अनिर्णित असेपर्यंत त्या कालावधीत आयोग कोणत्याही पार्टीला, जोवर चौकशीचा निर्णय लागत नाही किंवा पुढील आदेश मिळेपर्यंत, अशा पार्टीला (संबंधित व्यक्ती) कोणतीही पूर्वसूचना न देता, जिथे त्यांना आवश्यक वाटत असेल तिथे, आक्षेपार्ह कृती पुढे आणखी करण्यापासून तात्पुरता निग्रह करू शकतात.

टीप: अंतरिम आदेशासंबंधीच्या कार्यपद्धतींच्या तपशीलाकरता कृपया २००९ च्या अधिनियम क्र. २, दिनांक २१ मे, २००९ पहा (याखेरीज सीसीआयच्या संकेतस्थळावर www.cci.gov.in येथे सुद्धा उपलब्ध आहे)

याचिका

('NCLAT') त्यात नमूद केलेल्या आयोगाच्या निर्देश वा निर्णय वा आदेश यांच्या उल्लंघनामुळे नुकसान झालेल्यांना भरपाई देण्याचा अधिकार आहे.

आयोगाच्या आदेश / निर्देश / निर्णय मिळाल्यापासून ६० दिवसाच्या आत याचिका दाखल करावी लागते.

सार्वजनिक खरेदी

सार्वजनिक खरेदी

सार्वजनिक खरेदी म्हणजे सरकारी क्षेत्राने केलेली माल आणि सेवा यांची खरेदी, आणि ही सरकारांची प्रमुख आर्थिक गतीविधी आहे, जी जगभर एका देशात एका वर्षात निर्माण झालेल्या वस्तुची आणि सेवेच्या एकुण किंमतीच्या (GDP) १०-२५% आहे. (युरोपियन आयोग २०१४).भारतामधे सरकारी खरेदी GDP च्या जवळजवळ ३०% आहे.

वस्तू आणि सेवा खरेदी ही विविध मंत्रालये, विभाग, महापालिका आणि इतर स्थानिक संस्था, वैधानिक कंपन्या आणि सरकारी कंपन्यांच्या केंद्रीय आणि राज्य स्तरावर केली जाते.

प्रभावी खरेदी धोरणाचे प्राथमिक उद्देश्य कार्यक्षमतेला बढावा देणे आहे,म्हणजे सर्वात कमी किंमत असणाऱ्या पुरवठादाराची निवड करणे, अथवा अधिक सामान्यतः पैशाचे सर्वोत्तम मूल्य मिळवणे. प्रभावी खरेदी धोरणाने गैरव्यस्थापन आणि सार्वजनिक निधीचा अपव्यय टाळले जातात. पुरवठादारांच्या जोमदार स्पर्धेमुळे सरकारला ऊद्देश्यांची पुर्तता करण्यास मदत होते. ऊलट, जेव्हा स्पर्धा छाटली जाते, उदा. जेव्हा पुरवठादार बोली मधे व्यस्त होतात तेव्हा करदात्याचा पैशाचा अपव्यय होतो कारण सरकार रास्त किंमती पेक्षा जास्त मूल्य देते.

ही गंभीर बाब आहे की खरेदी नियम नकळत संगनमताच्या व्यवस्थेला सुलभ करणार नाहीत. औपचारीक नियम जे खरेदी तंत्रात ठेवतात, लिलाव करण्याची पध्दत आणि लिलावाची रचना, हे सर्व स्पर्धा थोपवणे आणि लिलावातील षड्यंत्र थांबवेल.

सार्वजनिक खरेदी मधील स्पर्धेच्या चिंता

सार्वजनिक खरेदी मुळे उद्भवलेल्या स्पर्धेच्या चिंता मुख्यत्वेकरुन सामान्य बाजाराच्या संदर्भात उद्भभवणाऱ्या चिंताप्रमाणे असतात, जसे लिलावाच्या प्रक्रियेदरम्यान बोली बोलणार्यांचा संगनमत करार. भुतकाळात, भारतीय महालेखापरिक्षक आणि नियंत्रक (CAG) यांचे लेखापरिक्षेचे अहवाल, केंद्रीय दक्षता आयोगाचे (CVC) दक्षता अहवाल, आणि विविध अभ्यास यांनी सरकारी खरेदी मधे संघीकरणाचा मोठा प्रभाव आणि लिलावाला सुरंग लावणे याकडे लक्ष वेधले आहे.

सार्वजनिक खरेदी मधील प्रमुख चिंता ही आहे की, सार्वजनिक खरेदीला तंत्रात ठेवणारे औपचारीक नियम प्रतिस्पर्धकांमधिल संभाषण सोपे करतात, त्यामुळे बोली बोलणारे संगनमताचा

प्रसार करु शकतात आणि म्हणुन स्पर्धा कमी होते, ज्यामुळे खरेदी प्रक्रियेच्या कार्यक्षमतेवर हानीकारक प्रभाव पडतो. विशेषतः, अशा उदाहरणात जेथे प्रवेश अवघड आहे आणि जेथे बोली “जेता सर्व घेइल” अशा स्पर्धेवर आधारीत नसेल तेथे लिलावांमधे आणि बोलीच्या प्रक्रियेत संगनमत उद्भवणे सहज शक्य आहे.

असे पाहण्यात आले आहे की, बराचश्या सरकारी विभागात वापरली जाणारी खरेदी यंत्रणा, स्पर्धेचे महत्व ज्यामुळे प्रभावी निर्णय मिळतो हे लक्षात ठेवुन, रचली जात नाही. शिवाय, काही प्रकरणांमधे यंत्रणेमुळे स्पर्धाविरोधी पध्दतींना सुविधा मिळते. सार्वजनिक खरेदीच्या बाबतीत वैशिष्ठ्य हे आहे की, नियम आणि कायद्यामुळे अशा पध्दतींना आळा घालण्यासाठी अधिकारी कमी धोरणात्मक पर्यायांचा वापर करु शकतात. ऊलटपक्षी खासगी खरेदीदार त्याचे खरेदीचे धोरण लवचिकपणे निवडू शकतो, कडक नियम/ कायद्यांची रचना आणि अनेक पातळीवरील तपशिलवार प्रशासकनीय नियम/ पध्दती यामुळे सरकारी विभागांकडे स्पर्धाविरोधी मानसिकतेविरुध्द प्रतिसाद देण्यास कमी पर्याय असतात. हे नियम, सरकारी विभागांनी तारतम्याचा गैरवापर करणे टाळण्यासाठी एक प्रयत्न म्हणुन बनवले असतात. परंतु खरेदी प्रक्रियेमधे आणि परिणामामधे पूर्णपारदर्शिता ह्याने संगनमताला बढावा मिळेल. अशी माहिती उघड करणे जसे बोलीवाल्यांची ओळख आणि प्रत्येक बोलीचे नियम व अटी यामुळे स्पर्धकांना संगनमताच्या करारामुळे होणारे बदल शोधता येतील, अशा कंपन्यांना शिक्षा द्यावी आणि भविष्यातील लिलाव चांगल्या समन्वयाने करावेत.

सार्वजनिक खरेदीमधे स्पर्धेचे महत्व

प्रभावी सार्वजनिक खरेदी धोरण स्पर्धेवर अनेक प्रकारे परिणाम करते.

(i) संभाव्य पुरवठादारांच्या स्पर्धेवर अल्पकालीन परिणाम, म्हणजे एका विशिष्ट लिलावात विद्यमान पुरवठादारां मधिल स्पर्धेची तीव्रता हा एक शक्य परिणाम आहे, परंतु हा फक्त एक नाही.

(ii) स्पर्धात्मक विरोधाचा लगेचच्या परिणामा (सार्वजनिक निधी नष्ट होणे) व्यतिरिक्त, स्वदेशी बाजारात एकुण कार्यक्षमतेवर सखोल परिणाम आहेत. सार्वजनिक खरेदीमुळे स्पर्धेवर इतर दीर्घकालीन परिणाम होतील, म्हणजे सार्वजनिक खरेदीमुळे औद्योगीक

क्षेत्राच्या महत्वाच्या वैशिष्ठ्यांवर परिणाम होतील (जसे नाविन्य, गुंतवणुकीची पातळी, उभे एकीकरण इत्यादी). जे परिणामता पुढच्या लिलावांमधे स्पर्धेच्या पातळीत दर्शीत होइल.

सार्वजनिक खरेदीमधे स्पर्धा एजंसीची भूमिका

सार्वजनिक खरेदी मधे संगनमत कमी करण्यासाठी स्पर्धा नियमांची कडक अंमलबजावणी आवश्यक आहे आणि सर्व पातळीवरील सरकारी सार्वजनिक खरेदी एजंसीचे प्रशिक्षण देणे जरुरी आहे ज्यामुळे ते प्रभावी खरेदी पध्दतींची रचना करु शकतील आणि संगनमत ओळखू शकतील.

ए अंमलबजावणी

स्पर्धा अधिकारी यांनी, सार्वजनिक खरेदी बाजारात स्पर्धा प्रसिध्द करण्याचा थेट मार्ग म्हणजे लिलावाला सुरुंग लावणार्यांना ओळखुन कायद्याच्या कडक अंमलबजावणी द्वारे योग्य करणे. लिलावाला सुरुंगाचे प्रसंग शोधण्याचा दर वाढवून आणि ओळखलेल्यांना कडक शिक्षा देउन स्पर्धा अधिकारी लिलावाला लागलेला सुरुंग थांबवू शकतात, कारण कंपन्या हे शिकतील की लिलावाला सुरुंग लावुन होणारा फायदा हा, संगनमत ओळखले गेल्यावर होणाऱ्या नुकसानपेक्षा कमी असेल.

अनेक कार्यक्षेत्रांमधे स्पर्धा कायद्यांमधे कपटाने बोली लावण्याला प्रतिबंध आहे, अथवा कपटाने बोली लावण्याचा विचार करणे सुध्दा स्पर्धा नियमाचे उल्लंघन आहे. इतर देशात कपटाने बोली लावण्याच्या विरोधात त्यांनी अमलबजावणी करण्याची प्रथा ही स्पर्धा-विरोधी करारांच्या विरोधी असलेल्या सामान्य अ-विश्वास कायद्याच्या आधारावर आहे. भारतात, स्पर्धा अधिनियम, 2002, हा विशेषतः कपटाने बोली लावणे किंवा संगनमताने बोली लावणे (प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रीतिने) यांना कलम 3(1) जे त्याच्या कलम 3 (3) (डी) बरोबर यांच्या अन्वये प्रतिबंध करते. एकूण चार समांतर करारापैकी एक असा करार आहे जो स्पर्धेवर उल्लेखनीय विपरित परिणाम करतो असे दिसले आहे (AAEC).

भारतीय स्पर्धा आयोग ('आयोग' / CCI) अशा स्पर्धा विरोधी करारांची चौकशी करण्यास सक्षम आहे आणि त्या व्यक्ति वा कंपनीला ज्या अशा कराराचा पक्ष आहेत, त्यांच्या मागील ३ वर्षाच्या उलाढालीच्या सरासरीच्या १०% दंड ठोठावु शकतो.

यापुढे, जर व्यापारी संघाने अशा तऱ्हेचा करार केला असेल तर त्या व्यापारी संघातील सामिल असलेल्या प्रत्येक उत्पादक, विक्रेता, वितरक, व्यापारी अथवा सेवा प्रदाता याच्यावर करार

अस्तित्वात असलेल्या वर्षाच्या कालावधीतील फायद्याच्या तीन पट दंड अथवा करार अस्तित्वात असलेल्या वर्षाच्या उलाढालीच्या १०% दंड, या पैकी जो जास्त असेल तो आयोगाने ठोठावा.

जर उद्यम 'कंपनी' असेल तर त्याचे संचालक/ अधिकारी जे अपराधी आहेत त्यांच्या विरुध्द कारवाई झाली पाहीजे.

त्या व्यतिरिक्त, खालील पैकी, आयोगाला कोणतेही एक अथवा सर्व हुकुम देण्याचा अधिकार आहे (कलम २७)

- संघ करारातील सर्व सदस्यांना करार रद्द करुन पुन्हा अशा करारात सामिल न होण्याचे आदेश द्यावेत
- संबंधीत संस्थांना करार सुधारित करण्याचा आदेश द्यावा
- संबंधित संस्थांनी आयोगाने दिलेल्या इतर आदेशांचे पालन करावे, जर खर्च झाला असल्यास, त्याची भरपाइ करणे
- जो योग्य वाटेल, असा कोणताही आदेश अथवा असे कोणतेही आदेश द्यावेत.

बी प्रोत्साहन

अनेक स्पर्धा अधिकारी निविदा प्राप्त करण्याकरता कपटाने बोली लावण्यातील जोखमींबद्दल जागरुकता निर्माण करण्यात प्रोत्साहन प्रयत्नांचा अवलंब करीत आहेत. याकरता अनेक शैक्षणिक कार्यक्रमांची उदाहरणे आहेत. काही अधिकारी खरेदी एजन्सीकरता कपटाने बोली बोलण्यासंबंधी नियमित पणे शैक्षणिक कार्यक्रमांना आयोजित करतात; इतर तात्पुरत्या सेमिनार व प्रशिक्षण कोर्स यांचे आयोजन करतात.

हे त्यांच्यापर्यंत पोहोचणारे कार्यक्रम अनेक कारणांकरता अतिशय उपयुक्त ठरले आहेत:

(i) यामुळे स्पर्धा आणि सार्वजनिक खरेदी अधिकारी याचे कामाविषयी जवळीकीचे संबंध विकसित होतात.

(ii) यामुळे खरेदी अधिकारी यांना, ज्यामधे बोलीचे प्रत्यक्ष नमुने आणि वागणुक असेल जे कपटाने बोली लावणेहोत आहे हे दर्शवतात, तेव्हा कपटाने बोली लावणे ओळखण्यासाठी काय बघणे जरुरीचे आहे यामधे प्रशिक्षीत होण्यास मदत मिळते.

(iii) ते खरेदी अधिकाऱ्यांना पुरावा गोळा करण्यासाठी प्रशिक्षित करतात, जो चांगल्या आणि प्रभावी पध्दतीने कपटाने बोली लावण्याच्या वर्तणुकी वर खटला करु शकतात.

(iv) ते सार्वजनिक खरेदी अधिकारी आणि सरकारी तपासक यांना कपटाने बोली लावण्याचा सरकारला येणारा खर्च जो शेवटी करदात्याला येतो, त्या बद्दल शिक्षण देण्यास मदत करतो.

(v) ते खरेदी अधिकारी वर्गाला चेतावणी देतात की कपटाने बोली लावण्यात आणि इतर बेकायदेशिर वागणुकीत सामिल होऊ नये, ज्यामुळे खरेदी निविदेतील स्पर्धेला क्षीण करते.

उद्योग, उत्पादन आणि सेवा वैशिष्ट्ये जी संगनमताला मदत करतात

आर्थिक सहकार आणि विकास संघटनेने (OECD) संगनमताला बळी पडू शकणारे अनेक विविध उद्योग आणि ऊत्पादनांची यादी बनवली आहे, ती अशी आहेत:

(i) कंपन्यांची लहान संख्या : जेव्हा थोड्या कंपन्या माल अथवा सेवा पुरवतात तेव्हा कपटाने बोली लावण्याची शक्यता जास्त असते. जितके थोडे विक्रेते तितके कपटाने बोली लावण्याचा करार करणे सोपे होते.

(ii) थोडा अथवा प्रवेश बंद : जेव्हा बाजारात प्रवेश करणे महाग, कठीण किंवा मंद असेल तेव्हा काही व्यवसायांनी बाजारात नुकताच प्रवेश केला आहे अथवा प्रवेश करणार आहेत, त्या बाजारातील व्यवसायांना, नवीन प्रवेश करणारे व्यवसायाच्या स्पर्धेपासुन सुरक्षा असते. या सुरक्षा कवचामुळे कपटाने बोललेले लिलाव प्रयत्नास मदत होते.

(iii) बाजारातील परिस्थिती: मागणी आणि पुरवठा यांच्या परिस्थीती मधे लक्षणीय बदलामुळे कपटाने बोली बोलण्याच्या चालू असलेल्या प्रयत्नांमधे अस्थिरता निर्माण होते. सरकारी विभागांकडून मागणीमधे सातत्य आणि अचुक प्रवाहामुळे संगनमताचा धोका वाढतो. त्याच वेळेस, आर्थिक ऊत्क्रांती अथवा अनिश्चिततेच्या कालात कपटाने बोली लावण्यासाठी स्पर्धकांना प्रोत्साहन मिळते कारण ते संगनमताच्या फायद्याव्दारे गमावलेल्या व्यवसायाची भरपाई करण्याचा प्रयत्न करतात.

(iv) व्यावसायीक संघटना : व्यवसाय अथवा सेवा क्षेत्रातील सदस्यांमधे स्पर्धेप्रती यंत्रणा मानक, नावीन्य आणि स्पर्धा यांना बढावा देण्यासाठी, व्यावसायीक संघटनांचा कायदेशीर वापर केला जाऊ शकते. याविरुध्द, बेकायदेशीर, स्पर्धाविरोधी कारणांसाठी, या संघटनाचा, भेटून आणि

कपटाने बोली लावण्याचा करार करुन त्याची अंमलबजावणी करण्याचे मार्ग आणि साधनांसंबधीत चर्चा, भेटून उघड करण्यासाठी, कंपनी अधिकारी वापर करतात.

(v) पुनःपुन्हा बोली लावणे: पुनःपुन्हा खरेदी मुळे संगनमताची शक्यता वाढते. बोलीच्या वारंवारतेमुळे सदस्यांना बोली ---- करार करण्यास मदत होते, त्यामुळे कंत्राट त्यांच्यामधे वाटले जाते. आणखी, संघाचे सदस्य, (त्यांच्याशी) लबाडी करणाऱ्याला शिक्षा म्हणुन मुलतः त्याला मिळालेल्या बोलीला लक्ष करतात. म्हणुन नियमित आणि आवर्ती स्वरुपाच्या कंत्राटांसाठी संगनमताच्या निविदांना परावृत्त करण्यासाठी विशेष साधने आणि परावृत्त करण्यासाठी दक्षता आवश्यक आहेत.

(vi) समान किंवा सारखे उत्पादन किंवा सेवा: व्यक्ति अथवा कंपन्या जेव्हा समान किंवा सारखे उत्पादन किंवा सेवा विकत असतील, तेव्हा समान किंमत रचनेचा करार करणे कंपन्यांना सोपे जाते.

(vii) “जर असेल तर” थोडे पर्याय: खरेदी केल्या जाणाऱ्या उत्पादन अथवा सेवा याला चांगला पर्याय म्हणून जर इतर उपलब्ध पर्यायी उत्पादन अथवा सेवा फार थोडे असल्यास, कपटाने बोली लावण्याची इच्छा असणारी व्यक्ति अथवा कंपनी अधिक सुरक्षित होतील, कारण त्यांना माहीत आहे की खरेदीदाराला असल्यास, फार थोडे चांगले पर्याय आहेत. म्हणुन त्यांचे किंमती वाढवण्याच्या प्रयत्नांना यश मिळण्याची जास्त खात्री असेल.

(viii) तंत्रज्ञानात थोडे किंवा शून्य बदल : उत्पादन अथवा सेवेमधे शून्य अथवा थोडे बदल, कंपन्यांना करार करण्यासाठी मदत करतात आणि करार बराच काल कायम राहतो.

कपटाने बोली लावण्याबाबत सावधानतेचे संकेत

खालील घटक कपटाने बोली लावण्याच्या प्रयत्न घडकीस आणण्यास मदत करतील :

(i) बोली लावण्यामधे

- तोच पुरवठादार नेहमी कमी बोली लावणारा असतो
- निविदा जिंकण्याचे भौगोलीक वाटप आहे. काही कंपन्या अशा निविदा दाखल करतात ज्या, विशिष्ट भौगोलीक भागात जिंकतात.
- नेहमीचे पुरवठादार एक निविदा जिची बोली त्यांनी बोलण्याची अपेक्षा आहे, ते बोली लावण्यात अपयशी होतात, पण इतर निविदांची बोली बोलणे चालु ठेवतात.

- काही पुरवठादार अचानकपणे बोलीतून माघार घेतात.
- काही कंपन्या नेहमीच बोली दाखल करतात, पण कधीच जिंकत नाहीत.
- प्रत्येक कंपनी पाळी पाळीने बोली जिंकणारी बनते.
- दोन किंवा जास्त व्यवसाय संयुक्त बोली दाखल करतात जेव्हा त्यांच्यापैकी कमीत कमी एकजण स्वतःची बोली दाखल करु शकतो.
- बोली जिंकणारा पुन्हा पुन्हा बोलीमधे अयशस्वी होणाऱ्यांना ऊपकरारावर काम देतो
- बोली जिंकणारा कंत्राट स्विकार करत नाही, आणि नंतर असे आढळते की तो उपकंत्राट दार आहे.
- स्पर्धक नियमीतपणे भेटतात किंवा निविदेच्या शेवटच्या तारखेआधी बैठकी करतात.

(ii) कागदपत्रांमधे

- सर्व कागदपत्रांची अतिशय काळजीपुर्वक पुराव्यासाठी तुलना केली पाहीजे, जे हे सूचित करतील की बोली एकाच व्यक्तिने तयार केली आहे अथवा मिळून तयार केली आहे.
- विविध कंपन्यांनी दाखल केलेली बोलीची कागदपत्रे किंवा पत्रे, तंतोतंत चुका/सुधारणा साठी पहावीत, जसे शब्दलेखन त्रुटी.
- विविध कंपन्यांची बोली कागदपत्रे ज्यामधे सारखे हस्ताक्षर अथवा टाईप केलेल्या अक्षरांची पद्धत अथवा सारखे छापील नमुने किंवा कागदपत्रं
- एका कंपनीच्या बोली कागदपत्रात स्पर्धकांच्या बोलीचा उल्लेख व्यक्त केला आहे अथवा दुसऱ्या बोलीकाराचे लेटरहेड किंवा फॅक्स नंबर वापरला आहे.
- विविध कंपन्यांच्या बोली मधे एकसारख्या गणिताच्या चुका
- विविध कंपन्यांच्या बोलीमधे लक्षणीय प्रमाणात काही कामाचे एकसारखे किंमतीचे अंदाज
- विविध कंपन्यांच्या पाकीटावर एकसारख्या पोस्टाच्या खुणा अथवा पोस्ट यंत्राच्या खुणा
- विविध कंपन्यांच्या बोली कागदपत्रांमधे असे दिसते की शेवटच्या क्षणाला केलेले पुष्कळ बदल, जसे खोडरबराचा वापर अथवा इतर भौतिक बदल

- विविध कंपन्यांनी दाखल केलेल्या बोली कागदपत्रांमधे आवश्यक असलेला किंवा अपेक्षित तपशिल कमी आहे, अथवा इतर संकेत ज्यामुळे (कंपनी) खरी नाही असे दिसते.

(iii) बोली लावण्याच्या किंमती मधे:

बोलीच्या किमतीवरुन संगनमत उघडकीस आणण्यास मदत होते. जेव्हा जिंकणारी बोलीपेक्षा इतर बोल्या खुप जास्त असतील, तेव्हा कदाचित बोली लावणारा आच्छादीत बोली योजना वापरत असेल. बोलीच्या किमती जर अभियांत्रिक खर्चाच्या अंदाजापेक्षा खूप जास्त असतील अथवा यासारख्या पूर्वीच्या निविदांमधिल बोलींपेक्षा जास्त असेल तरी सुध्दा संगनमताची शक्यता असेल. पुढील बाबींना संशयास्पद म्हणून विचारात घ्यावे:

- बोलीची किंमत किंवा मूल्यश्रेणी मधे अचानक आणि एकसारखी वाढ जी मूल्यवाढीमुळे समजली जाऊ शकत नाही.
- उद्भवणारी सूट किंवा सवलत अनपेक्षित पणे गायब होणे
- एकसारख्या किंमतीमुळे काळजी ऊत्पन्न होते, जर खालीलपैकी एक सत्य असेल:
- फार लांब कालावधीसाठी पुरवठादाराच्या किंमती एकसारख्या राहील्या
- पुर्वी पुरवठादाराच्या किंमती एक दुसऱ्या पासुन वेगळ्या होत्या
- पुरवठादारांनी किंमत वाढवली आणि ती खर्चाप्रमाणे समायोजीत होत नाही
- पुरवठादारांनी सवलती काढुन टाकल्या, जेव्हा बाजारात ऐतीहासिक कालापासुन सवलती आहेत
- जिंकलेल्या बोलीच्या आणि इतर बोलींच्या किंमतीमधे भरपुर फरक
- एका पुरवठादाराची एका विशिष्ट निविदेसाठीची बोली, त्याच पुरवठादाराची तशाच दुसरे निविदेसाठीच्या बोलीपेक्षा खुप जास्त.
- एका नव्या किंवा अनियमीत पुरवठादाराच्या बोली नंतर मागील किंमतीच्या पातळीत लाक्षणीय कपात, म्हणजे नव्या पुरवठादाराने अस्तित्वातील बोली संघाला विस्कळीत केले असावे.
- स्थानिक पुरवठादारांची स्थानिक वितरणासाठीची बोली, दूरच्या स्थानांच्यासाठीच्या वितरणा पेक्षा जास्त

- स्थानिक आणि अस्थानिक कंपन्यांनी दिलेल्या वाहतुकीच्या किंमती एकसारख्या
- फक्त एक बोलीवाला बोली दाखल करण्याआधी घाऊक विक्रेत्याला किंमतीच्या माहीती साठी संपर्क साधतो
- लिलावातील सार्वजनिक बोली मधील अनपेक्षित वैशिष्ट्ये, इलेक्ट्रॉनिक वा इतर, जसे अशा मागण्या ज्यात विलक्षण संख्येंचा समावेश असतो जिथे एखादा शंभरातील किंवा हजारांतील पूर्ण संख्येची अपेक्षा ठेवतो, असं सूचवतो की बोली लावणारे स्वतःच बोलींचा उपयोग हे माहिती कळवून वा प्राधान्यांचे संकेत देऊन संगन मत करण्याकरता एक वाहन माध्यम म्हणून वापरतात.

(iv) बोली लावणाऱ्यांच्या विधानामधे

विक्रेत्यांसोबत काम करताना सावधपणे संशयास्पद विधानांकडे पहावे ज्यामुळे हे सूचित होईल की कंपन्या एका करारापर्यंत पोचल्या आहेत अथवा त्यांचे दर वा विक्री पध्दती समन्वित केल्या आहेत.

(v) बोली लावणाऱ्यांच्या वर्तणुकीमधे

संर्दभासाठी सभा किवा घटनांसाठी पहा ज्यामधे पुरवठादारांना किंमतीबद्दल चर्चा करण्याची संधी मिळाली असेल, अथवा अशी वर्तणुक ज्यामुळे असे सूचित होईल की कंपनीकाही कृती करेल ज्यामुळे इतर कंपन्यांनाच फायदा होईल. संशयास्पद वर्तणुकीच्या प्रकारांमधे खालील गोष्टींचा समावेश असु शकतो.

- निविदा दाखल करण्याआधी पुरवठादार खासगीपणे भेटतात, काही वेळा ज्या ठीकाणी निविदा दाखल करायची आहे त्या स्थळाच्या परिसरात.
- पुरवठादार नियमीतपणे एकत्र भेटतात अथवा नियमित बैठका घेतात
- कंपनी विनंती करुन निविदेचे पॅकेट स्वतःसाठी आणि स्पर्धकासाठी, मागते
- कंपनी स्वतःची आणि स्पर्धकाची निविदा आणि निविदा कागदपत्रे दाखल करते.
- एका कंपनीने निविदा दाखल केली आहे जी कंत्राट यशस्वी रित्या पुर्ण करु शकत नाही.

- कंपनी निविदा ऊघडण्याचा वेळेस अनेक निविदा घेउन येते आणि कोण निविदा भरणार आहे हे निर्धारीत केल्यानंतर (अथवा निर्धारीत करण्याचा प्रयत्न करुन) कोणती निविदा दाखल करायची हे ठरवेल.
- अनेक निविदा वाले जेव्हा खरेदी विभागाकडे समान चौकशी करतात अथवा समान विनंती किंवा साहित्यासाठी करतील

कपटाने बोली लावणे ओळखण्यासाठी अतिरिक्त पडताळणी सूची सावध रहा या साठी :

- एक दुसऱ्याशी संवाद साधण्याची बोलीकारांची संधी
- बोलीकारां मधिल नाते (उदा. संयुक्त बोली आणि उप कंत्राट)
- संशयास्पद बोलीचे नमुने आणि किंमतीचे नमुने (उदा. अनपेक्षित ऊच्च किंमती अथवा अनपेक्षित कमी सवलती)
- असामान्य वर्तणूक (उदा. निविदेतुन अनपेक्षित माघार, निविदा आवश्यक माहितीविना दाखल करणे)

कपटाने बोली लावणे टाळण्यासाठी, निविदा आराखडा करण्यासाठी पडताळणी सूचीची योजना करता येईल, जी सार्वजनिक क्षेत्रातील आणि राज्य संस्था वापरु शकतात. अशी पडताळणी सूची खालील प्रमाणे असु शकते:

- बाजार आणि पुरवठादार याच्याबद्दल शिकणे
- संभाव्य बोलीकारांचा जास्तीजास्त सहभाग वाढवावा
- आवश्यकता स्पष्ट परिभाषित करावी आणि अंदाज टाळावा
- निविदाकारांमधिल संवाद कमी करावा

प्रतिज्ञापत्रावर एक स्वतंत्र बोली निश्चितिची प्रमाणपत्रे (CIBD) वापरावीत. CIBD मुळे प्रत्येक बोली लावणाऱ्याला शपथेवर निवेदन करण्याची गरज आहे, ज्यात

- निविदांबद्दल इतर प्रतिस्पर्ध्यांबरोबर कबुल केलेले नाही
- निविदांच्या किंमती कोणाही प्रतिस्पर्ध्यांबरोबर ऊघड केल्या नाहीत
- इतरांसोबत कोणत्याही प्रकारे मिळून अथवा संगनमतासाठी कबुल केले नाही ज्यामुळे कोणत्याही प्रकारे किंवा रितीने कपटाने बोली लावण्यास कारणीभूत होईल

- स्पर्धकाला कपटाने बोली लावण्यासाठी पटवण्याचा प्रयत्न केला नाही.

कपटाने बोली लावण्याचा धोका कमी करण्याची पध्दत

(i) उत्पादन/ सेवा संबंधित सर्व माहिती गोळा करावी

- त्या बाजाराची वैशिष्ट्ये माहित असली पाहिजेत जिथून खरेदी केली जाईल आणि अलीकडील औद्योगीक गतीविधी किंवा कल माहित असला पाहिजे ज्यामुळे निविदेच्या स्पर्धेवर परिणाम होईल.
- हे निर्धारीत करावे की ज्याठिकाणी खरेदी केली जाईल अशा बाजारातील गतिविधी ज्या संगनमताची शक्यता वाढवतात
- संभाव्य पुरवठादारांबद्दल त्याची, त्याची ऊत्पादने, त्याच्या किंमती आणि त्यांचा खर्च ही माहिती गोळा करावी. शक्य असल्यास B2B खरेदीमधे देऊ केलेल्या किंमतींची तुलना करावी.
- अलीकडच्या किंमतींच्या बदलाबद्दल माहिती गोळा करा. जवळच्या भौगोलीक विभागातील किंमतींची आणि शक्य असलेल्या पर्यायी उत्पादनांच्या किंमती याबद्दल जाणुन घ्यावे.
- त्याच किंवा तत्सम उत्पादनाच्या भूतकाळामधिल निविदांबद्दल माहिती गोळा करा
- ज्यानी अलीकडे तत्सम उत्पादने किंवा सेवांची खरेदी केली आहे अश्या इतर सार्वजनिक विभागातील खरीदार आणि ग्राहकांशी समन्वय साधुन बाजार आणि त्यातील भागीदारांबद्दलचे तुमचे आकलन वाढवा.
- जर किंमती किंवा खर्च यांचा अंदाज घेण्यासाठी मदतीला बाहेरचे सल्लागार वापरत असाल तर त्यानी गुप्ततेच्या करारावर स्वाक्षरी केली आहे ह्याची खात्री करुन घ्या.

(ii) जास्तीत जास्त संभाव्य बोली लावणाऱ्या सहभागासाठी प्रोत्साहन

- अनावश्यक बंधने टाळावीत ज्यामुळे पात्र निविदाकारांची संख्या कमी होईल. खरेदी करारातील सामग्री आणि आकारमानाशी संबंधीत प्रमाणात कमीतकमी गरजा निर्देशित कराव्यात. अशा कमीतकमी गरजा निर्देशित करु नयेत ज्यामुळे सहभागात अडथळे येतील, जसे कंपनीचा आकार, रचना अथवा स्वभाव यांवर नियंत्रण.

- बोलीसाठी निविदाकारांकडुन मोठी आर्थिक हमीच्या आवश्यकतेची अट, अन्यथा पात्र असणारे छोटया निविदाकारकांना निविदेच्या प्रक्रियेपासुन प्रतिबंधीत करतील. जर शक्य असेल तर, किंमती इतक्या मोठ्या ठेवाव्यात ज्यामुळे आवश्यक हमीचे उद्देश्य साध्य होईल.
- जेव्हा शक्य असेल तेव्हा खरेदीमधे विदेशी सहभाग साठी अडचणी कमी कराव्यात.
- जितके शक्य असेल तितके, पुर्व-पात्र निविदादारांमधे संगनमत आणि निविदाकारांची संख्या आणि ओळख यामधे अनिश्चीततेचे प्रमाणात वाढ टाळण्यासाठी, खरेदी प्रक्रिये दरम्यान निविदाकाराना पात्र करावे, पात्रता आणि पुरस्कार यामधील मोठा कालावधी टाळावा, ज्यामुळे संगनमताला वाव मिळतो.
- निविदेच्या तयारीचा खर्च कमी करावा. हे अनेक प्रकाराने साध्य होईल:
- निविदेची प्रक्रिया काल आणि उत्पादनामध्ये सुरळीत करण्याने (उदा. समान अर्ज
- वापरणे, एकाच प्रकारची माहिती मागणे इत्यादी)
- निविदा तयार करण्याचा खर्च विस्तारीत करण्यासाठी निविदांचे एकत्रीकरण (म्हणजे विविध खरेदीच्या योजना.). मंजुर केलेल्या कंत्राटदारांची अथवा अधिकृत प्रमाणीकरण संस्थांनी दिलेल्या प्रमाणांची अधिकृत यादी करुन.
- निविदा तयार करुन दाखल करण्यासाठी पुरेसा वेळ देउन. उदाहरणार्थ, व्यापार आणि व्यावसायिक जर्नल्स, वेबसाइट किंवा मासिके यांचा वापर करुन येणाऱ्या प्रकल्पांना आधीच प्रसिध्द करणे.
- जर उपलब्ध असल्यास इलेक्ट्रॉनिक निविदा पध्दतीचा वापर करण्याने
- जेव्हा शक्य असल्यास, पूर्ण कंत्राटावरती बोली बोलण्याऐवजी, कंत्राटामधिल काही भाग किंवा वस्तुंवर अथवा त्यांच्यावर एकत्रीत बोली बोलण्याची परवानगी द्यावी.
- जर निविदाकार अलीकडच्या कंत्राटासाठी निविदा दाखल करण्यास चुकला तर त्याला भविष्यातील स्पर्धे मधुन अपात्र ठरवु नये अथवा ताबडतोब निविदेच्या यादीतुन काढून टाकू नये.
- निविदा पाहिजे असलेल्या कंपन्यांच्या संख्येबद्दल लवचिकता ठेवली पाहीजे. उदाहरणार्थ, जर ५ निविदाकारांच्या गरजेने सुरवात केली आणि फक्त ३ कंपन्यांकडुन निविदा मिळाल्या तर पुनः निविदा प्रक्रिया सुरु करण्याऐवजी, हे बघा की ३

कंपन्यांकडुन स्पर्धात्मक निर्णय मिळत आहे का, यामुळे हे साफ होईल की स्पर्धा दुर्मिळ आहे.

(iii) कर्मचारी प्रशिक्षीत करावे

- स्पर्धा संस्था अथवा बाहेरील कायदा सल्लागारांच्या मदतीने, बोली कपटाने बोली लावणे आणि संघाला शोधणे यासाठी नियमीत प्रशिक्षण कार्यक्रम अमलात आणावे
- मागील निविदांच्या वैशिष्ठ्याची माहिती संग्रहीत करावी. (उदा. अशी माहिती संग्रहीत करावी जसे खरेदी केलेली उत्पादने, प्रत्येक सहभागीची निविदा आणि जिंकलेल्याची ओळख).
- जे उद्योग संगनमताला संवेदनाक्षम आहेत, त्याची उत्पादने किंवा सेवा यांच्या निविदांचे वेळोवेळी पुनरावलोकन करावे आणि संशयास्पद नमुन्यांना पारखण्याचा प्रयत्न करावा
- निवडक निविदांचे नियमित पुनरावलोकन करण्याचे धोरण अवलंबले पाहीजे.
- ज्या कंपन्यांनी आवडीची अभिव्यक्ती दाखल केली आहे आणि ज्या कंपन्यांनी निविदा दाखल केली आहे यांच्या यादीत तुलनात्मक तपास केला पाहीजे, ज्यामुळे निविदा परत घेणे आणि उपकंत्राटदाराचा वापर याचा संभाव्य कल ओळखला जाऊ शकतो.
- असे विक्रेते जे आता निविदांवर बोली बोलत नाहीत आणी अयशस्वी विक्रेते यांच्या मुलाखती घ्याव्यात.
- कंपन्यांना स्पर्धेच्या चिंता कळवण्यासाठी तक्रार यंत्रणा स्थापित करावी. उदाहरणार्थ, ज्या व्यक्ति अथवा कार्यालयाला तक्रार दाखल करायची त्याची स्पष्ट ओळख द्यावी (आणि त्यांचे संपर्क तपशिल द्यावेत) आणि गुप्ततेची योग्य पातळीची खात्री द्यावी.
- कंपनी आणि तिचे कर्मचारी यांच्याकडुन कपटाने बोली लावण्याबद्दल माहिती गोळा करण्यासाठी यंत्रणांचा वापर करावा, जसे धोकादर्शक पध्दत, संभाव्य संगनमताची माहिती देण्यासाठी कंपन्यांना आमंत्रण देण्यासाठी मिडीया द्वारे उपक्रमाचा विचार करावा
- धोकादर्शक सुरक्षा : अशी अंतर्गत प्रणाली स्थापीत करावी ज्यामुळे अधिकारी, संशयास्पद विधान अथवा वर्तणुक यांची माहिती, स्पर्धा अधिकारी तसेच खरेदी

विभागाच्या अंतर्गत हिशेब तपासणी गट आणि नियामक, यांना कळवण्यास प्रोत्साहीत होइल अथवा देईल

- स्पर्धा अधिकारी व्यक्तिंशी सहकारी संबंध स्थापीत करावे

(iv) खरेदीच्या आवश्यकता स्पष्टपणे परिभाषित कराव्यात (ज्यामुळे पुरवठादारांना स्वताच्या फायद्यासाठी अटी स्पष्ट करण्यासाठी जागा राहणार नाही)

(v) निविदा मूल्यांकन निकष असे असले पाहीजे की जास्तीजास्त निविदाकार निविदा प्रक्रिये मधे भाग घेतील, प्रमुखता छोटे व मध्यम पातळीच्या निविदाकारांना सुलभता होईल.

कपटाने बोली लावण्याची संशयित घटना खरी ठरल्यास, खरेदी अधिकारी जी पावले उचलतील

- सार्वजनिक खरेदीचा व्यवहार करताना, स्पर्धा अधिनियम २००२ आणि इतर संबंधीत कायदे/ नियम यांची समज असली पाहीजे
- एकाच्या शंकाची संशयित सहभाग्यांशी चर्चा करु नका
- सर्व कागदपत्रे, निविदा कागदपत्रांसह, पत्रव्यवहार, पाकीटे इत्यादी ठेवावीत
- सर्व संशयीत वर्तणुक/ घटना/ विधाने यांची तपशिलवार नोंद ठेवणे
- कायदा कर्मचारी यांच्याशी सल्लामसलत केल्यानंतर, निविदा देण्यासाठी पुढे जाणे योग्य आहे का नाही
- भारतीय स्पर्धा आयोगापुढे औपचारिक संदर्भ दाखल करावा

स्पर्धा विद्रूप करणारे इतर घटक

सरकारी धोरणे आणि कायदे ज्यांचे नियतकालिन आढावा घेणे जरुरी आहे, ज्यांच्यामुळे स्पर्धेला विद्रुपता येते. उचित स्पर्धांमधे बोली तोडणारे विद्रुपतेला कारण असणारे काही घटक असे आहेत,

पुरवठादारांची मर्यादित संख्या

खरेदी प्रक्रियेमधे पुरवठादारांची संख्या मर्यादित होते जेव्हा मालकी ऊत्पादनांच्या संदर्भात खरेदी नियमात दिल्या प्रमाणे तांत्रिक वैशिष्ठ्ये असतील आणि ना की सर्वसामान्य वैशिष्ट्ये.

प्रवेशातील अडथळे

सार्वजनिक खरेदीदारांमधे मोठ्या आणि नामवंत कंपन्या निवडण्यासाठी सहभाग प्रतिबंधित करण्याची प्रवृत्ती आहे. निविदांचे मुल्यांकनाचा खर्च कमी करण्यासाठी अथवा पुरवठ्याची स्थिरता आणि दर्जा यांची खात्री करण्यासाठी हे वारंवार केले जाते. परंतु या प्रव्रुत्ती मुळे नविन प्रवेशकांसाठी खुप मोठे अडथळे निर्माण होतात ज्याच्यामुळे अकार्यक्षम परिणाम होतात.

स्पर्धात्मक तटस्थता

बाजारातील सार्वजनिक तसेच खाजगी कंपन्याना एकसारखी संधी देणे हे स्पर्धात्मक तटस्थतेचे उद्देश्य आहे. सार्वजनिक कंपन्यांच्या रचनात्मक फायद्याचा उपभोग घेण्याने बाजार विकृत होतो ज्याचा परिणाम स्पर्धेवर अस्पष्ट रुपाने होऊ शकतात.

माहितीमधील असमानता

असे पाहण्यात आले आहे की, सार्वजनिक क्षेत्रात अशी कोणतीही माहिती ऊपलब्ध नाही जी सार्वजनिक अधिकारी कोणती उत्पादने किंवा सेवा आणि त्यांचे प्रमाण खरेदी करु शकतात आणि कोणतेही उत्पादन किंवा सेवा, खरेदी करण्याचा निर्णय अचानक पणे घेतात तेव्हा अस्तित्वात असलेली पुरवठ्याच्या क्षमतेवर ताण येतो, ज्याच्या मुळे किंमती खेचल्या जाण्याचा घटक निर्माण होतो, परिणामस्वरुप अकार्यक्षम खरेदी होते.

निष्कर्ष

प्रभावी सार्वजनिक खरेदीचे काम सुनिश्चीत प्रकारे होणे हा ऊत्तम प्रशासनाचा एक भाग आहे. यामुळे, पुरवठादारांमधे प्रभावी स्पर्धांना बढावा देणे आणि संभाव्य निविदाकारांमधिल संगनमत टाळणे या आव्हानाला संबोधीत करण्याची आवश्यकता आहे. स्पर्धा कायदा निविदाकारांच्या संगनमताला स्पष्टपणे प्रतिबंधित करतो, ज्यामुळे शेवटी सरकारी तिजोरीवर परिणाम होतो आणि सार्वजनिक पैशाचा अपव्यय होतो. सार्वजनिक खरेदी मध्ये वाजवी व्यवहारामुळे फक्त खरीददारालाच उत्तम सौदा मिळायला मदत होणार नाही तर देशालाही त्याची संसाधने प्रभावी पध्दतीने वापरण्यास मदत होईल.

सार्वजनिक खरेदी मधे संगनमत कमी करण्यासाठी कार्यक्षम नियामक तंत्र, स्पर्धा कायद्याची कठोर अंमलबजावणी आणि सर्व स्तरावर सार्वजनिक खरेदी संस्थामधे संगनमताचे विरुध्द परिणामा बद्दल जागृती. लाचखोरी विरुध्द लढाई आणि स्पर्धा धोरणांचा बढावा हे एकमेकाला पुरक आहेत.

एकंदरीत, धोरण नियोजनकार, सार्वजनिक खरेदी अधिकारी आणि CCI यांनी एकत्रित सांघिक पध्दतीने कपटाने बोली लावण्याविरुध्द मजबूत अंमलबजावणी, वाढती दक्षता, आणि सार्वजनिक खरेदी कार्यक्रमाची उत्तम रचना आवश्यक आहे.

टीप: खरेदीदारासंबंधी अधिकाऱ्यांनी " कपटाने बोली लावण्याकरताच्या तरतूदी" यावरील सीसीआय ची प्रोत्साहनपर पुस्तिका पाहावी असे सल्ला दिला जातो.

आयोगाने 'सार्वजनिक खरेदी अधिका यांसाठी डायग्नोस्टिक टूलकिट' प्रकाशित केले आहे जे सार्वजनिक खरेदी अधिका-यांना त्यांची खरेदी प्रणाली आणि स्पर्धा-कार्यक्षमतेच्या पातळीवर आढावा घेण्यास मदत करण्यासाठी व्यावहारिक मार्गदर्शक म्हणून काम करते. टूलकिट तपशीलवार मार्गदर्शक तत्वे प्रदान करते आणि स्पर्धा कार्यक्षम निविदा प्रणाली डिझाइन करण्यासाठी सर्वोत्तम सराव करण्याची शिफारस करतात. टूलकिट कमिशनच्या वेबसाइटवरून डाउनलोड केले जाऊ शकते, www.cci.gov.in.

****

श्रेयनिर्देश

सार्वजनिक खरेदी मधील कपटाने बोली लावणे याविरुद्धचा संघर्ष याकरता ह्या पुस्तिकेमधील विषय हे मुख्यतः ओईसीडी मार्गदर्शिकेतून घेतले आहेत.

वर्चस्वाचा दुरुपयोग

वर्चस्वाचा दुरुपयोग

प्रस्तावना

स्पर्धा अधिनियम, २००२ (सुधारणेनुसार) [अधिनियम] स्पर्धेच्या आधुनिक कायद्याच्या नीतितत्वांना अनुसरते व स्पर्धांना उत्तेजना देण्याचे लक्ष्य बाळगते व भारतीय बाजारपेठांना उद्योगांच्या स्पर्धा-विरोधी आचरणांना आळा घालून सरंक्षण देते. भारतातील स्पर्धांवर प्रतिकूल परिणाम होत नाही याची खात्री करण्याच्या दृष्टीने अधिनियम स्पर्धा-विरोधी करारांना, उद्योगांनी वर्चस्वी स्थानाचा दुरुपयोग करण्याला प्रतिबंध करते, आणि संयोजनाचे (विलीनीकरण, एकत्रीकरण, व अधिग्रहणे) नियमन करते.

ही स्पर्धा प्रोत्साहन व जागरुकता माहिती पुस्तिका अधिनियमाच्या कलम 4च्या जे उद्यमाच्या प्रबळ स्थानाच्या दुरुपयोगाविषयी अंमलबजावणीच्या शक्यतेला संबोधित करते.

सर्व जगभरातील स्पर्धेचे नियम हे मुख्यत्वेकरून बाजारपेठेचॆ सामर्थ्य याचा वापर व त्याचा दुरुपयोग याच्याशी संबंधित आहेत. "बाजारपेठेचे सामर्थ्य" ही संज्ञा "प्रबळ स्थान", "एकाधिकाराचे सामर्थ्य" आणि / किंवा "बाजारपेठेचे मजबूत सामर्थ्य" अशा विविध प्रकारे ज्ञात आहे.

वर्चस्व म्हणजे काय?

अधिनियमानुसार प्रबळ स्थानाची व्याख्या उद्यमाने आनंद लुटत असलेल्या भारतातील संबंधित बाजारपेठेत सामर्थ्याच्या स्थानाच्या संबंधात आहे, ज्यामुळे ते:

- संबंधित बाजारपेठेत अस्तित्वात असलेले स्पर्धात्मक शक्तींमधे स्वतंत्रपणे काम करू शकतात; किंवा
- त्यांच्या बाजूने त्यांच्या स्पर्धकांवर किंवा ग्राहकावर किंवा संबंधित बाजारपेठेवर परिणाम करतात.

त्याच्या प्रबळ स्थानाला निश्चित करणारी उद्यमाची ही ती क्षमता ज्यामुळे ते स्वतंत्रपणे बाजारपेठेतील शक्तींमधे वागू/ काम करू शकतात. एका परिपूर्ण स्पर्धात्मक बाजारपेठेत कोणत्याही उद्यमाचे बाजारपेठेवर नियंत्रण नसते, खासकरून उत्पादनाच्या किमती निश्चित करण्याबाबत. तथापि, परिपूर्ण बाजारपेठेची परिस्थिती ही वास्तवता नसून आर्थिक "आदर्श" आहे. हे लक्षात ठेवून, अधिनियम अनेक घटकांना नमूद करतो ज्यांना एखादा उद्यम वर्चस्वी आहे का नाही हे निश्चित करताना विचारात घ्यावे लागते.

संबंधित बाजारपेठ[1]

जेव्हा संबंधित बाजारपेठेची व्याख्या केली जाते तेव्हाच वर्चस्वाचे स्पर्धेत महत्त्व असते. संबंधित बाजारपेठे म्हणजे असी बाजारपेठ जी आयोगाकडून निर्धारित केली जाते, त्यात संबंधित उत्पादनाची बाजारपेठ किंवा संबंधित भौगोलिक स्थानातील बाजारपेठ किंवा दोन्हीशी संबंधित बाजारपेठेला लक्षित केले आहे. अधिनियम अनेक घटकांना मांडेल ज्यातील एक किंवा सर्व घटकांना, रिलेव्हन्ट (विशेष) बाजारपेठेची व्याख्या करत असताना आयोगाकडून विचारात घेतले जातील.

संबंधित उत्पादनाची बाजारपेठ[2] यांचे परिवर्तनशीलतेच्या (पर्यायांची उपलब्धी असणारा) संदर्भात विवरण केले आहे. तो उत्पादनांचा सर्वात लहान संच आहे (दोन्ही माल व सेवा) ज्यांची एकमेकात अदला-बदल होऊ शकते, फक्त जर ज्यात अगदी कमी पण उल्लेखनीय अस्थायी नसलेली अशी किमतीतील वाढ करता येत असेल (SSNIP). उदाहरणार्थ, गाड्यांच्या बाजारपेठेत, लहान गाड्या, मध्यम आकाराच्या गाड्या, लक्झुरी गाड्या ई.करता स्वतंत्र' संबंधित उत्पादनाची बाजारपेठ' असते, जेव्हा किमतीतथोडाफार बदल होतो तरी त्या एकमेकाची जागा घेऊ. शकत नाही.

संबंधित भौगोलिक बाजारपेठ[3] ज्याची व्याख्या अशी केली गेली आहे की ' असे एक क्षेत्र जिथे माल किंवा सेवांची तरतूद याचा पुरवठा किंवा माल व सेवेची मागणी याकरता स्पर्धेची परिस्थिती एकजिनसी असते आणि ती आसपासच्या क्षेत्रामधील उपलब्ध परिस्थितीपेक्षा वेगळी असते.

प्रबळ स्थानाचे निर्धारण करण्याचे घटक[4]

पारंपारिकरीत्या वर्चस्वाची व्याख्या संबंधित उद्यम किंवा उद्यमाचा गट यांच्या संदर्भात केली गेली आहे. परंतु,संबंधित उद्यम किंवा उद्यमाचा गटांचे बाजारपेठेतील प्रभावाचे निर्धारण करण्याकरता अनेक इतर घटकांची ही भूमिका असते. यात समावेश पुढील बाबींचा होतो:

- बाजारपेठेतील वाटा,
- उद्यमांचा आकार व संसाधने;

---

[1]कलम 2 चे उप-कलम (आर)

[2]कलम 2 चे उप-कलम (टी)

[3]कलम 2 ची उप-कलम (कलमे)

[4]कलम 19 ची उप-कलम (4)

- स्पर्धकांचा आकार व महत्त्व;
- उद्यमाचे आर्थिक सामर्थ्य;
- व्हर्टिकल समन्वय;
- ग्राहकांची उद्यमावरील निर्भरता;
- बाजारपेठेत प्रवेश व निर्गमन यातील अडथळ्यांची व्याप्ती; अधिकार विकत घेण्याला तुल्यबळ उभे करणे;
- बाजारपेठेची संरचना व आकारमान;
- वर्चस्वी स्थान मिळवण्याचा स्रोत म्हणजे कायद्यानुसार मिळवले आहे का इ.;
- प्रबळ स्थानाचा लाभ घेणाऱ्या उद्यमाचे सामाजिक खर्च व जबाबदाऱ्या आणि आर्थिक विकासाकरता योगदान.

आयोगाला इतर काही घटक विचारात घेण्यासही अधिकार आहेत जे ते वर्चस्वाच्या निर्धारणाशी संबंधित समजू शकतात.

वर्चस्वाचा दुरुपयोग

वर्चस्व वास्तवात स्वतःहून वाईट नसते, पण त्याचा दुरुपयोग मात्र वाईट असतो. दुरुपयोग हा आढळतो जेव्हा एखादा उद्यम किंवा उद्यमांचा गट त्यंच्या प्रबळ स्थानाचा संबंधित बाजारपेठेत बहिष्कारात्मक किंवा / आणि गैरफायदा घेण्यास वापर करतात.

अधिनियम आचरणाची बरीच मोठी सूची देतात जी सत्ताधारी प्रबळ स्थानाचे सूचक आहे आणि म्हणूनच निषिद्ध आहेत. अशी आचरणे गैरवापराचा घटक बनतात जेव्हा संबंधित भारतीय बाजारपेठेत प्रबळ स्थानाचा उपभोग घेणारे उद्यम त्याचा अंगीकार करतात.

वर्चस्वी उद्यमानी केलेल्या काही विशिष्ट प्रकारच्या कृतीच्या संदर्भात वर्चस्वाचा दुरुपयोग पारखला जातो. अशा कृतींना कायदा प्रतिबंध करतो. कोणत्याही प्रकारचादुरुपयोग जो अधिनियम[5] मधे निर्दिष्ट केला आहे, एखाद्या वर्चस्वी कंपनीने केला असेल तो निषिद्ध ठरतो.

अधिनियमाचे कलम 4 (2) प्रबळ उद्यम वा उद्यमाचा गटाची पुढील आचरणे दुरुपयोग म्हणून नमूद करते:

---

[5] कलम 4 मधील उपकलम (2) चे अनुच्छेद (अ) ते (इ) 7

(i) माल किंवा सेवांची खरेदी वा विक्री करताना प्रत्यक्षपणे वा अप्रत्यक्षपणे अनुचित व पक्षपाती अटी लादणे;

(ii) प्रत्यक्षपणे वा अप्रत्यक्षपणे

माल किंवा सेवेच्या खरेदी वा विक्रीत (अगदी कमी किमतीच्या समवेशासह) अनुचित किंवा पक्षपाती किमती लादणे;

(iii) माल वा सेवा पुरवठा उत्पादन वा बाजारपेठ यांना मर्यादित करणे किंवा त्यावर निर्बंध आणणे;

(iv) माल किंवा सेवांशी संबंधित तांत्रिक किंवा वैज्ञानिक विकासाला ग्राहकांना प्रतिकूल असे मर्यादित करणे वा त्यावर निर्बंध घालणे

(v) कोणत्याही प्रकारे बाजारपेठे प्रवेश नाकारणे;

(vi) अशा कंत्राटाच्या विषयाशी ज्यांचा त्याच्या स्वरुपात किंवा व्यावसायिक वापराच्या दृष्टीकोनातून सुतराम संबंध नसतो अशा पूरक जबाबदाऱ्या असणाऱ्या इतर पार्टींनी मान्य केले तरच कंत्राटाला अंतिम स्वरूप देणे;

(vii) एका संबंधित बाजारपेठेत प्रवेश करण्याकरता, किंवा इतर संबंधित बाजारपेठेचे रक्षण करण्याकरता त्याच्या प्रबळ स्थानाचा वापर करणे.

पिळवणूक करणारे व अपवर्जनात्मक आचरण

अधिनियमात निर्दिष्ट दुरुपयोगाचे दोन प्रकारे वर्गीकरण केले आहे:गैरफायदा घेणारे (अत्यधिक किंवा पक्षपाती किमती ठरवणे) आणि अपवर्जनात्मक (उदाहरणार्थ, बाजारपेठेत प्रवेश नाकारणे)

लुटेरु वृत्तीने मूल्य ठरविणे

अधिनियमांतर्गत "लुटेरु वृत्तीने ठरवलेले मूल्य" म्हणजे मालाचा किंवा सेवा पुरवण्याचा, "सेल" विक्री मालाच्या किंवा सेवा पुरवण्याचा निर्माण करण्याच्या खर्चापेक्षा कमी किमतीत, जी नियमनानुसार निर्धारित केली जाते, सेल-विक्री. यामागे स्पर्धेला कमी करणे किंवा स्पर्धकांचे उच्चाटन करण्याचा हेतू असतो [अधिनियमाच्या कलम 4 मधील स्पष्टीकरण (बी)]

लुटेरी वृत्ती ही अपवर्जनात्मक वर्तणुक आहे आणि संबंधित बाजारपेठेत प्रबळ स्थान असलेले उद्यमच यात अंतर्भूत असतात.

लुटेरु वृत्तीच्या वर्तणुकीचे निर्धारण करण्यात अंतर्भूत असलेले मुख्य घटक असे आहेत:

- संबंधित बाजारपेठेत प्रबळ स्थानाला प्रस्थापित करणे
- वर्चस्वी उद्यमाद्वारे विशेष उत्पादनाला संबंधित बाजारपेठेत कमी किमतीला निर्धारित करणे [या उद्देशाने, 'खर्चाची', व्याख्या भारतीय स्पर्धा आयोगाने केली आहे (उत्पादनाचा खर्चाचे निर्धारण) अधिनियम, 2009 आयोगाने सूचित केल्यानुसार.]
- स्पर्धा कमी करण्याचे किंवा स्पर्धकांचे उच्चाटन करण्याचे उद्देश. ह्याला पारंपारिक रीतिनेलुटेरू इराद्याची परीक्षा असे म्हणतात

अत्यावश्यक सुविधेचा सिद्धांत

स्पर्धेच्या गतिमानतेला खिळ घालणारी महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे उद्यमांना सामोरे जावे लागणारा संबंधित बाजारपेठेत प्रवेशाचा अडसर होय. जेव्हा संबंधित बाजारपेठेतील एखादा उद्यम पायाभूत सोई-सुविधांचे किंवा सुविधांचे नियंत्रण करतो, जे बाजारपेठेत प्रवेश करण्यास आवश्यक असते व जे थोड्या काळात वाजवी किमतीत सहजपणे पुन्हा निर्माण करणे शक्य नसते किंवा इतर उत्पादने/ सेवा यांची जागा घेऊ शकते, उद्यम ते ठोस कारणाशिवाय वाजवी किमतीला त्यांच्या इतर स्पर्धकांना देण्यास मागेपुढे पाहणार नाहीत. ह्यालाच अत्यावश्यक सुविधांचा सिद्धांत (EFD) असे म्हंटले जाऊ लागले. हे मान्य केले गेल आहे की EFD च्या कोणत्याही अंमल बजावणीकरता पुढील गोष्टींची पूर्तता केली पाहिजे:

- संबंधित बाजारपेठेत सुविधेचे एखाद्या प्रबळ कंपनीने नियंत्रण केले पाहिजे
- सुविधेचे पुनरनिर्माण करण्याकरता स्पर्धेत उतरलेल्या उद्यम/व्यक्ती जवळ वास्तविक क्षमता नसली पाहिजे.
- संबंधित बाजारपेठेत स्पर्धा करण्याकरता सुविधेत प्रवेश आवश्यक आहे; आणि
- सुविधेत प्रवेश शक्य करणे संभाव्य असले पाहिजे.

अशा अटींची पूर्तता केल्यावर व विशिष्ट प्रकरणाच्या बाबतीत लागू पडतात, त्या स्थापितसिद्ध स्पर्धेच्या कायद्याच्या तत्त्वांशी सुसंगत असले तर, कलम 4 (2) (सी) मधील तरतूदींच्या अंतर्गत (वर्चस्वी उद्यमाने बाजारपेठेत प्रवेश नाकारणे ह्या संदर्भात) एक उपायात्मक आदेश पारित करू शकतात, ज्या अंतर्गत वर्चस्वी उद्यमाला अत्यावश्यक सुविधा त्याच्या इतर स्पर्धकां बरोबर डाऊनस्ट्रीम बाजारपेठेत वाटून घ्याव्या लागतात.

बौद्धिक संपत्ती अधिकार(आयपीआर) आणि वर्चस्वाचा दुरुपयोग

उचित उपयोग केला असता बौद्धिक संपत्ती अधिकार IPR(आयपीआर)ला कलम 3च्या कठोरतेमधून सुट मिळते, जे स्पर्धा-विरोधी करारांशी संबंधित आहे, अधिकार धारकांकडून IPRsचा दुरुपयोग झाला असता, त्या विशिष्ठ दुरुपयोगाच्या अधिनियमांच्या संबंधात, कोणताही मान-मर्यादेचा भंग झालेला नाही.

बौद्धिक संपत्ती अधिकार IPR(आयपीआर) आणि स्पर्धा कायदे हे सर्व साधारणपणे एकमेकांशी विरुद्ध आहेत असे समजले जाते कारण IPR(आयपीआर) ही अनन्यता प्रदान करते जे अनेकांच्या मते स्पर्धेत अडथळा आणते. परंतु आता हे सिद्ध झालेले आहे की तत्वतः दोन्ही एकमेकास पूरक आहेत आणि एकाच ध्येयावर केंद्रीत करतात,म्हणजे अभिनव उपक्रम आणि सामान्य कल्याण. म्हणून IPR(आयपीआर) स्पर्धा कायद्याखाली येतात, परंतु त्यांना मूल्यांकनात विशेष खास रीतिने विचारात घेतले जाते.

कलम 3, जे खास करून कराराशी संबंधित आहे, IPR(आयपीआर) चे संरक्षण करण्याकरता लादलेल्या वाजवी अटींना स्पष्टपणे वगळते आणि कलम 4, जे वर्चस्वाच्या दुरुपयोगाशी संबंधित आहे, कोणत्याही निष्कर्षाला येण्यापूर्वी IPR(आयपीआर) ची मालकी ताब्यात असल्यामुळे, स्पर्धेच्या नुकसानीच्या चौकटीत येणाऱ्या सर्व घटकांचा विचार करण्याचा सल्ला देते.

वर्चस्वाच्या दुरुपयोगाची चौकशी

अधिनियमाच्या कलम 19 च्या अंतर्गत मिळालेल्या अधिकाराच्या अंतर्गत आयोग कोणत्याही कलम 4 (1) च्या, जे वर्चस्वाच्या दुरुपयोगाची कायद्याने निषेध करते, तथाकथित उल्लंघनाची चौकशी करू शकतात. कलम 19 (4) घटकांची तपशीलवार यादी देते ज्याचा आयोग वर्चस्वाच्या दुरुपयोगाची चौकशी करताना विचार करते. यातील काही घटक आहेत असे: उद्यमाचा बाजारपेठेतील वाटा, उद्यमाचा आकार आणि साधन संपत्ती, स्पर्धकांचा आकार व महत्त्व, ग्राहकांचा भरवसा, प्रवेशातील अडथळे, आणि सामाजिक बांधिलकी संबंधित भौगोलिक व उत्पादनाचा खर्च.

वर्चस्वाचा दुरुपयोगाची प्रथमदर्शनी केस आहे याची खात्री झाली तर, आयोग महानिदेशकाला तपास करण्याचा व अहवाल सादर करण्याचा निर्देश देईल. कोणत्याही व्यक्तीला समन्सने बोलवणे किंवा हजर राहण्याची सक्ती करणे दिवाणी आणि शपथेवर त्याचा तपास करणे,

दस्तावेजांचा शोधून काढणे आणि सादर करणे आवश्यक करणे आणि प्रतिज्ञापत्रावर पुरावा मिळवणे यासारख्या न्यायालयाला दिवाणी प्रक्रियेच्या संहितेच्या अंतर्गत दिलेल्या अधिकारांसारखेच आयोगाला अधिकार मिळाले आहेत. महानिदेशकाला चौकशी तपास करण्याकरता दिवाणी न्यायालयाचे अधिकार तसेच 'झडती व जप्ती' आणण्याचे अधिकारही बहाल केले आहेत.

टीप: चौकशी व तपास यासंबंधीच्या कार्यपद्धतींच्या तपशीलाकरता कृपया २००९ च्या अधिनियम क्र. २, दिनांक २१ मे, २००९ पहा (याखेरीज सीसीआयच्या संकेतस्थळावर www.cci.gov.in येथे सुद्धा उपलब्ध आहे)

आयोगाचे अधिकार

चौकशी नंतर, आयोग अधिनियमाच्या कलम 27 अंतर्गत इतर बाबींबरोबर (इंटर-अलिआ) एखादा अथवा सर्व पुढील आदेश पारित करू शकतात:

1) संबंधित व्यक्तींना असे करार थांबवण्याचा आणि अशा करारात पुन्हा अंतर्भूत न होण्याचा निर्देश देऊ शकते;

2) संबंधित उद्यमाला करारात सुधारणा करण्याचा निर्देश देऊ शकते..

3) संबंधित उद्यमांना आयोगाने संमत केलेल्या अशा हुकुमांचे पालन करण्याचा आदेश देते आणि खर्च देण्याच्या, जर काही आला असेल तर, आदेशासह सर्व आदेशांचे पालन करण्यास सांगते;

वर्चस्व वास्तवात स्वतःहून वाईट नसते, पण त्याचा दुरुपयोग मात्र वाईट असतो. दुरुपयोग हा आढळतो जेव्हा एखादा उद्यम किंवा उद्यमांचा गट त्यांच्या प्रबळ स्थानाचा संबंधित बाजारपेठेत बहिष्कारात्मक किंवा / आणि गैरफायदा घेण्यास वापर करतात.

4) असा इतर आदेश संमत करेल किंवा असे निर्देश देईल, जसे त्यांना अनुरुप वाटेल तसे.

5) आयोग असे दंड लावू शकतो, जसे त्यांना अनुरुप वाटेल तसे. दंड हा आधीच्या गेल्या तीन आर्थिक वर्षांच्या सरासरी उलाढालीच्या 10% असू शकतो, तो कपटाने बोली लावणारे किंवा संगनमताने बोली लावणाऱ्यात सहभागी असलेल्या अशा प्रत्येक व्यक्ती किंवा उद्यमांवर लादला जाईल.

6) प्रबळ स्थानाचा उपभोग घेणाऱ्या एखाद्या उद्यमाचे विभाजन करण्याचे निर्देश देण्याचा कलम 28 अन्वये आयोगाला अधिकार मिळाले आहेत, जेणेकरून याची खात्री केली जाईल की असा उद्यम भविष्यात त्याच्या प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग करणार नाही

अंतरिम आदेश

अधिनियमाच्या कलम 33 अंतर्गत, प्रबळ स्थानाच्या दुरुपयोगाची चौकशी अनिर्णित असेपर्यंत त्या कालावधीत आयोग कोणत्याही पार्टीला, जोवर चौकशीचा निर्णय लागत नाही किंवा पुढील आदेश मिळेपर्यंत, अशा पार्टीला (संबंधित व्यक्ती) कोणतीही पूर्वसूचना न देता, जिथे त्यांना आवश्यक वाटत असेल तिथे, तथाकथित अपमानास्पद कृती करत राहण्यापासून तात्पुरता निग्रह करू शकतात.

टीप: अंतरिम आदेशासंबंधीच्या कार्यपद्धतींच्या तपशीलाकरता कृपया २००९ च्या अधिनियम क्र. २, दिनांक २१ मे, २००९ पहा (याखेरीज सीसीआयच्या संकेतस्थळावर www.cci.gov.in येथे सुद्धा उपलब्ध आहे)

याचिका

अधिनियमातील निर्दिष्ट कलमांनुसार आयोगाने काढलेल्या कोणत्याही निर्णयाबद्दल किंवा निर्णयाविरूद्ध केलेल्या आदेशाविरुद्ध अपीलांची सुनावणी व विल्हेवाट लावण्यासाठी राष्ट्रीय कायदा कायदा न्यायाधिकरण (एनसीएलएटी) ची स्थापना कंपनी अधिनियम २०१३ च्या कलम ४१० अन्वये केली गेली आहे.

आयोगाच्या आदेश / निर्देश / निर्णय मिळाल्यापासून ६० दिवसाच्या आत याचिका दाखल करावी लागते.

भरपाई [कलम 53N]

आयोगाच्या निष्कर्षामुळे उद्भवलेल्या भरपाईच्या दाव्याचा निवाडा करण्याकरता एखादी व्यक्ती 'एनसीएलएटी'('NCLAT') कडे अर्ज दाखल करू शकते.

संयोजन

संयोजन

'प्रस्तावना'

स्पर्धा अधिनियम, 2002 (सुधारणेनुसार) [अधिनियम] स्पर्धेच्या आधुनिक कायद्याच्या नीतितत्वांना अनुसरते व स्पर्धांना उत्तेजना देण्याचे लक्ष्य बाळगते व भारतीय बाजारपेठांना उद्योगांच्या स्पर्धा-विरोधी आचरणांना आळा घालून सरंक्षण देते. भारतातील स्पर्धांवर प्रतिकूल परिणाम होत नाही याची खात्री करण्याच्या दृष्टीने अधिनियम स्पर्धा-विरोधी करारांना, उद्योगांनी वर्चस्वी स्थानाचा दुरुपयोग करण्याला प्रतिबंध करते, आणि संयोजनाचे (विलीनीकरण, एकत्रीकरण, वअधिग्रहणे) नियमन करते. संयोजनाच्या नियमनाशी संबंधित अधिनियमाची तरतूद 1 जून, 2011[6] पासून अमलात आली आहे.

संयोजन म्हणजे काय आहे ?

ढोबळमानाने, अधिनियमाप्रमाणे संयोजन म्हणजे, एका व्यक्तिद्वारे उद्यमावर किंवा दोन किंवा अनेक उद्यमाच्या विलीन झालेल्यावर आणि एकत्रीकरणावर, जेव्हा संयोग पावणाऱ्या पार्टी अधिनियमात दिलेल्या मर्यादा (थ्रेशोल्ड) ओलांडतात तेव्हा, नियंत्रण, शेअर्स, मतदानाचे अधिकार किंवा मालमत्ता यांचे संपादन करणे. अधिनियमात भारतात व परदेशात मालमत्ता किंवा उलाढाल यंच्या संदर्भात मर्यादांना (थ्रेशोल्ड) नमूद केले आहे. या पुस्तिकेत संयोजन व विलीन झालेले हे शब्द आलटून पालटून वापरले गेले आहेत.

अशा संयोजनात भाग घेणे, ज्यामुळे संबंधित बाजारातील स्पर्धेवर लक्षात घेण्यालायक प्रतिकूल परिणाम होईल अथवा परिणाम होऊ शकेल, हे भारतात प्रतिबंधित आहे आणि असे संयोजन निरर्थक होईल.

अधिनियमानुसार संयोजनाच्या मर्यादा

भारत जगातील वेगाने वाढणाऱ्या अर्थव्यवस्थेपैकी एक आहे. विस्तार प्रक्रिया ही उद्यमाच्या सेंद्रीय आणि अजैविक (विलीनीकरण, व अधिग्रहणांच्या मार्गाने) वाढीवर अवलंबून असते. सर्व विलीनीकरणे आणि अधिग्रहणांचे आढावा घेणे आणि तसे करण्याचा सल्ला देणे शक्यही नाही.

---

[6] *पहा, केंद्रीय सरकारी सूचना एस. ओ. 479(ई) दिनांक 4 मार्च, 2011*

छोट्या आकाराच्या संयोजनामधे, भारतीय बाजारातील स्पर्धेवर लक्षात घेण्यालायक प्रतिकूल परिणाम होण्याची शक्यता फार कमी आहे, असे गृहित धरणे नैसर्गिक आहे आयोगाला अनिवार्य सूचना देण्यासाठी हा अधिनियम मालमत्ता / उलाढालीच्या दृष्टीने पुरेशी भरपूर मर्यादा देतो.

अधिनियम सरकारद्वारा, आयोगाच्या सल्ल्यानुसार, सूचनेद्वारे मर्यादांमधे दर दोन वर्षांनी बदल करु शकते, जो घाऊक किंमत निर्देशाकातील बदलावर अथवा रुपया किंवा विदेशी मुद्रेच्या विनिमयाच्या दरातील चढ-ऊतारावर अवलंबून असेल[7]. मधे दिलेली मालमत्ता आणि उलाढालीची किंमत सरकारने पन्नास टक्क्यांनी वाढवली आहे.

संयोजनातील पक्षांच्या एकत्रित मालमत्ता/ऊलाढाल यांची सध्याची मर्यादा खाली दिल्याप्रमाणे आहे:

उद्योग: उद्यमाची एकट्याची किंवा एकत्रित मालमत्ता भारतात (रु)२००० करोड पेक्षा जास्त आहे अथवा भारतातील एकत्रित ऊलाढाल (रु) ६००० करोड पेक्षा जास्त आहे. जर एक किंवा दोन्ही उद्यमांकडे भारताबाहेर सुध्दा मालमत्ता / ऊलाढाल आहे तेव्हा उद्यमांच्या एकत्रित मालमत्तेची किंमत US$ १,००० मिलियन पेक्षा जास्त असेल ज्यात भारतातील कमीत कमी (रु) १,००० करोडचा समावेश असेल अथवा ऊलाढाल US$ ३,००० मिलियन पेक्षा जास्त असेल ज्यात भारतातील कमीत कमी (रु) ३,००० करोडचा समावेश असेल.

गट : उद्यम जी अधिग्रहीत होत आहे तिचे नियंत्रण, उद्यमाचे भाग, मालमत्ता किंवा मतदानाचे अधिकार जे अधिग्रहणानंतर गटाकडे जातील अथवा विलिनीकरणा किंवा एकत्रिकरणानंतर कंपनी ज्या गटाकडे जाईल तिची भारतातील मालमत्तेची किंमत (भारतीय रु.) ८,००० करोड पेक्षा जास्त असेल अथवा भारतातील ऊलाढाल (भारतीय रु.) २४,००० करोड पेक्षा जास्त असेल. ज्यामधे गटाचे अस्तित्व भारतात आणि भारताबाहेर असेल तर त्या गटाची मालमत्ता US$ ४ बिलियन पेक्षा जास्त असेल, ज्यात भारतातील कमीतकमी भारतीय रु. १,००० करोडचा समावेश असेल अथवा ऊलाढाल US$ १२ बिलियन पेक्षा जास्त असेल, ज्यात भारतातील कमीतकमी भारतीय रु. ३,००० करोडचा समावेश असेल.

अधिनियमामधे गट या शब्दाला स्पष्ट केले आहे. दोन उद्यम 'गटाचे' घटक असतील, जर एक जण दुसऱ्या कंपनीत कमीतकमी २६ टक्के मतदानाचा अधिकार वापरु शकतो अथवा कमीतकमी ५० टक्के संचालक नेमू शकतो अथवा दुसऱ्या उद्यमात व्यवस्थापन किंवा व्यवहारा वर नियंत्रण

---

[7] *अधिनियमाच्या कलम 20चे उप-कलम (3)*

करु शकतो[8]. संदर्भ पहा: सूचना S.O.673(E) तारीख ४ मार्च २०१६, द्वारे सरकारने अशा “गटांना” अधिनियमाच्या कलम ५ च्या तरतुदीपासुन पाच वर्षासाठी माफ केले आहे जे दुसऱ्या उद्यमामधे पन्नास टक्क्यापेक्षा कमी मतदान करु शकतात.

वर दिलेल्या मर्यादा खालील कोष्टकात मधे मांडल्या आहेत.

	-ला लागू	**मालमत्ता**		**उलाढाल**	
भारतात	वैयक्तिक	रु. २०००करोड		रु. ६००० करोड	
	गट	रु. ८,००० करोड		रु. २४,००० करोड	
भारतात व भारताबाहेर		**मालमत्ता**		**उलाढाल**	
		एकूण	कमीत कमी भारतीय घटक	एकूण	कमीत कमी भारतीय घटक
	व्यक्तिगत पार्टी	$१बि	रु. १,००० करोड	$३बि	रु ३,००० करोड
	गट	$४ बि	रु. १,०००करोड	$१२बि.	रु ३,००० करोड

ऊत्पादन अथवा सेवा विकून आलेल्या किंमती, उलाढाल ठरवण्यासाठी लक्षात घेतल्या जातील. कंपनीच्या लेखापरिक्षण केलेल्या खाते वही मधून दिल्याप्रमाणे मालमत्तेची पुस्तकी किंमती वापरुन मालमत्तेची किंमत ठरवली जाईल, जी ज्या वर्षात विलिनिकरण आहे त्या वर्षाच्या आधिच्या वर्षातील असतील, आणि घसारा वापरुन कमी केलेली असेल. कायद्याच्या कलम ५ उपकलम (c) मधे दिल्या प्रमाणे, मालमत्तेच्या किंमतीत व्यापारी चिन्हाचे मूल्य, सदिच्छेचे मूल्य अथवा बौद्धिक मालमत्ता अधिकार यांचा समावेश असेल.[9]

पुढे, केंद्र सरकारच्या अधिसूचना क्रमांक No. S.O.998(E) तारीख २७ मार्च २०१७ने निर्दिष्ट केले आहे की जिथे एखाद्या उपक्रम किंवा विभागातील किंवा व्यवसायाचा एखादा भाग ताब्यात घेतला जात असेल, ताब्यात घेतला जाईल, विलीन केला जाईल किंवा दुसऱ्या उपक्रमसह एकत्रित केला असेल तर त्या भागाच्या किंवा विभागातील किंवा व्यवसायाच्या मालमत्तेचे मूल्य आणि किंवा त्यास श्रेय देणारी, कायद्याच्या कलम ५अंतर्गत उंबरठा मोजण्याच्या उद्देशाने विचारात घेण्यात येणारी संबंधित मालमत्ता आणि उलाढाल असेल.

[8] *अधिनियमाच्या कलम 5 चे स्पष्टीकरण (बी)*

[9] *कॉर्पोरेटअफेअर्ससूचनामंत्रालय S.0.988 (E) दिनांक 27th मार्च, 2017*

सूट सूचना

कायद्याच्या कलम ५४ च्या उपकलम (a) मधे दिलेल्या ताकदींचा वापर करुन लोकहितासाठी, केंद्र सरकारने सुट दिली आहे :

- कायद्याच्या कलम ५ मधे दिलेल्या तरतुदींप्रमाणे, अशी कंपनी जीचे नियंत्रण, मतधिकार किंवा मालमत्तांचे अधिग्रहण होत आहे तीची मालमत्तेची किंमत भारतामधे रु. ३५० करोड पेक्षा जास्त नसेल अथवा भारतातील ऊलाढाल रु. १००० करोड पेक्षा जास्त नसेल तर ५ वर्षाची सुट आहे.[4]
- बँकिंग नियमन अधिनियम १९४९ प्रमाणे केंद्र सरकारने कलम ४५ च्या अंतर्गत बँकिंग कंपन्यांसाठी सूचना जारी केली आहे की कायद्याच्या कलम ५ आणि ६ मधे दिलेल्या तरतुदींचा वापर करण्यापासुन पाच वर्षासाठी सुट दिली आहे.
- प्रादेशिक ग्रामीण बँकांनी कलम ५ आणि ६ च्या तरतुदींच्या अर्जावरुन केंद्र सरकारने प्रादेशिक ग्रामीण बँक अधिनियम १९७६ (२१ of १९७६) च्या कलम २३अ च्या पोट-कलम (१) अंतर्गत अधिसूचना जारी केली आहे. पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी स्पर्धा कायदा, २००२.[10]
- पेट्रोलियम कायदा 1934 (30चे1934) अंतर्गत तेल आणि वायू क्षेत्रांत कार्यरत केंद्रीय सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योग (सीपीएसई)आणि त्याअंतर्गत किंवा ऑईलफिल्ड्स (नियमन आणि विकास) अधिनियम, 1948 (53चे1948) आणि त्यानुसार तयार केलेले नियम, तेल आणि वायू क्षेत्रातील त्यांच्या पूर्ण किंवा अंशतः मालकीच्या सहाय्यक सहाय्यकांसह, च्या तरतुदींच्या अर्जावरुन कलम 5 आणि 6चे, पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी.[11]
- बँकिंग कंपन्या (अधिग्रहण व हस्तांतरण) अधिनियम, 1970 (5 चे 1970) अन्वये पुनर्रचना, संपूर्ण किंवा त्यातील कोणत्याही भागाचे हस्तांतरण आणि राष्ट्रीयकृत बँकांचे एकत्रिकरण या सर्व प्रकरणेबँकिंग कंपन्या (अधिग्रहण व हस्तांतरण) अधिनियम, 1980 (40 चे 1980), दहा वर्षांच्या कालावधीसाठी स्पर्धा अधिनियम २००२ च्या कलम 5 आणि 6 च्या तरतुदींच्या अर्जापासून.[12]

---

[10] *कॉर्पोरेटअफेअर्ससूचनामंत्रालय S.0.2561 (E) दिनांक 10ऑगस्ट, 2017*

[11] *कॉर्पोरेट अफेअर्स सूचना मंत्रालय S.0.* 3714 *(E) दिनांक*22नोव्हेंबर, 2017

[12] *कॉर्पोरेट अफेअर्स सूचना* मंत्रालय S.0. 2828 (E) दिनांक 30*ऑगस्ट,* 2017

संयोजने ज्यांच्या संदर्भात सहसा सूचना दाखल करण्याची आवश्यकता नाही

परिशिष्ट १ मधे स्पष्ट केल्याप्रमाणे काही संयोजनांना, संयोजन नियमनात तरतुद आहे की, आयोगासमोर सूचना देण्याची गरज नाही, अशाप्रकारचे व्यवहार सामान्यतः भारतातील स्पर्धेवर लक्षणिय विरोधी परिणाम होत नाही.

संयोजन नियमनाचे परिशिष्ट १

(१) कायद्याच्या कलम ५, खंड (a) च्या उपकलम (i) किंवा उपकलम (ii) मधे उल्लेखल्या प्रमाणे कंपनीचे भाग अथवा मताधिकार, फक्त गुंतवणुक म्हणुन किंवा जोपर्यंत व्यवसायाच्या नियमित प्रक्रियेमधे संपादित केले असल्यास, एकुण कंपनीचे भाग किंवा मताधिकार जे संपादनकर्त्याने प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष स्वरुपाने धारित केलेले आहेत तेव्हा कंपनीचे भाग किंवा मताधिकार २५% टक्के अथवा त्यापेक्षा जास्त संपादित करण्याचा अधिकार देत नाही, प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष रितीने अथवा भागधारकांशी केलेल्या करारानुसार किंवा संघटनेच्या लेखानुसार अथवा इतर कागदपत्रानुसार, संपादित केले जाणारे कंपनीचे भाग किंवा मताधिकारांमुळे, ज्या कंपनीचे भाग वा मताधिकार संपादित केले जात आहेत, तिचे नियंत्रण संपादित होणार नाही.

8[स्पष्टीकरण: कंपनीच्या एकंदर भाग किंवा मताधिकारापैकी जर दहा टक्क्यांपेक्षा कमी संपादित असेल तर ती फक्त शुध्द गुंतवणुक समजली जावी. जर संपादनाशी संबंधित असेल

a. ज्या कंपनीचे भाग किंवा मतदानाचे अधिकार आपापल्या समभागांच्या प्रमाणात विकत घेतले जात आहेत तिच्या सामान्य भागधारकाचे जे अधिकार आहेत तेच अधिकार संपादनकर्त्याला वापरता येतील.

b. ज्या कंपनीचे भाग किंवा मताधिकार संपादित केले जात आहेत, संपादनकर्ता त्या कंपनीच्या संचालक मंडळाचा सदस्य नाही, आणि असा अधिकार किंवा उद्देश नाही की कोणी संचालकाच्या पदासाठी, ज्या कंपनीचे भाग किंवा मताधिकार संपादित केले जात आहेत अशा कंपनीच्या संचालक मंडळात, नामनिर्देशित करेल किंवा ज्या कंपनीचे भाग किंवा मताधिकार संपादित केले जात आहेत अशा कंपनीच्या कारभार अथवा संचालनात भाग

घेण्याचा हेतु आहे.]

(1A) जेथे संपादनकर्ता किंवा त्याचा गट अधिक भाग वा मताधिकार संपादनाआधी, कंपनीचे २५% किंवा जास्त भाग वा मताधिकार यांचा धारक आहे[13] परंतु कंपनीचे ५०% अथवा जास्त भाग वा मताधिकार यांचा धारक नाही, संपादनाआधी अथवा नंतर, जेथे संपादनकर्ता किंवा त्याचा गट यांचे, अशा संपादनामुळे कंपनीचे पूर्ण किंवा संयुक्त नियंत्रण होत नाही.

(२) कायद्याच्या कलम ५, खंड (a) उपकलम (0) किंवा उपकलम (ii) मधे सांगितल्या प्रमाणे भाग वा मताधिकार संपादनात, जेव्हा संपादनकर्त्याकडे संपादनकरण्याआधी, त्या कंपनीचे ५०% अथवा जास्त भाग वा मताधिकार आहेत, जिचे भाग वा मताधिकार संपादित केले जाणार आहेत, यात, ज्या बाबींमधे व्यवहाराचा परिणाम संयुक्त नियंत्रण एकमेव नियंत्रणात बदलते, ह्या वगळल्या जातील.

(३) कायद्याच्या कलम ५, खंड (a) उपकलम (0) किंवा उपकलम (ii) मधे सांगीतल्या प्रमाणे मालमत्ता संपादनात, मालमत्ता संपादन करणारी कंपनी थेट व्यवसायाशी संबंधित नसेल, अथवा फक्त गुंतवणुकीचा ऊद्देश असेल अथवा सर्वसामान्य व्यवहाराचा भाग असेल ज्यामुळे ज्या कंपनीची मालमत्ता संपादित होत आहे तिचा ताबा जाणार नाही, ज्यातुन संपादन केली जाणारी मालमत्ता भरपुर प्रमाणात एक ठिकाण किंवा एक उत्पादन अथवा सेवा यांचा व्यवहार दर्शवते, हे वगळले पाहिजे, जेथे अशी मालमत्ता वेगळी कायदेशीर स्वतंत्र बाब आहे अथवा नाही हे लक्षात घेण्याची गरज नाही.

(४) बोलीमधे अशी सुधारणा किंवा नूतनीकरण करण्याआधी बोली बोलणाऱ्या पक्षाने आयोगासमोर दाखल केलेली सुधारीत किंवा नूतनीकृत निविदा :

जर नियम १६ चे पालन करुन बदलाची सूचना दिली असल्यास.

(५) सर्वसामान्य व्यवहारामधे व्यापारातील भाग, कच्चा माल, कोठारे आणि सुटे भाग, व्यापारातील प्राप्ती आणि अशी सद्यस्थितीतील मालमत्ता याचे संपादन

(६) बोनस वाटपानंतर भाग (शेअर) किंवा मताधिकारांचे संपादन अथवा विभाजीत भाग अथवा भागांचे सद्य मुल्याचे एकत्रिकरण, अथवा भागांची पुनःखरेदी अथवा अधिकारीत भागाची सदस्यता, ज्यामुळे ताब्याचे संपादन होणार नाही.

---

[13] *भारतीय स्पर्धा आयोग (संयोगाशी संबंधित व्यापाराच्या व्यवहारातील प्रक्रिया) सुधारणा अधिनियम, 2016 द्वारा समाविष्ट*

भारतीय स्पर्धा आयोगाने वगळलेले शब्द "आर्थिक वर्षामध्ये अशा प्रकारच्या उपक्रमच्या शेअर्सच्या पाच टक्क्यांपेक्षा जास्त (5%) पेक्षा जास्त निव्वळ शेअर्स किंवा मतदानाचा हक्क प्राप्त होऊ शकणार नाहीत" (संबंधित व्यवसायाच्या व्यवहारासंदर्भातील प्रक्रिया संयोजन) दुरुस्ती विनियम, २०१६[14]

(७) त्यांच्या ग्राहकाच्या वतीने भागांचे वा मताधिकाराचे अशा व्यक्तीकडून संपादन, जी सिक्युरिटीजची अंडरराईटर किंवा स्टॉक एक्सचेंज मधील एक नोंदणीकृत शेअर ब्रोकर असते, हे त्यांच्या नेहमीच्या व्यापाराच्या प्रक्रियेत आणि त्यातील उचित असेल तसे अंडरराईटिंगच्या किंवा स्टॉकच्या दलालीच्या प्रक्रियेत केलेले संपादन.

(८) एकाच गटातील दुसऱ्या व्यक्तीच्या किंवा उद्यमाच्या कोणत्याही भागांचे किंवा मताधिकाराचे वा मालमत्तेचे एका व्यक्तीने किंवा उद्यमाने संपादन करणे, अपवाद फक्त जिथे संपादित उद्यम हा संयुक्तपणे अशा उद्यमाकडून नियंत्रित केला जातो जे त्याच गटाचे भाग नाहीत.

(९) जेव्हा दोन कंपन्यांचे एकत्रीकरण किंवा विलीनीकरण करताना जर एका कंपनीकडे दुसऱ्या कंपनीचे पन्नास टक्क्यांपेक्षा जास्त (५०%) भाग अथवा मताधिकार असतील, आणि/अथवा कंपन्यांचे एकत्रीकरण किंवा विलीनीकरणात प्रत्येक कंपनीचे पन्नास टक्क्यांपेक्षा जास्त (५०%) भाग अथवा मताधिकार त्याच गटातील कंपनी (न्या) कडे असतील. :

अट ही आहे की या व्यवहारात संयुक्त नियंत्रण बदलुन एकमेव नियंत्रणात बदलणार नाही.

(१०) आयोगाने नियमाच्या कलम ३१ नुसार आणि अनुशंगाने मंजुरीच्या हुकुमानुसार खरेदीदाराने संपादित केलेले भाग, ताबा, मताधिकार अथवा मालमत्ता.

संयोजन सूचना

नियमाखाली संयोजनाच्या पुनरावलोकन प्रक्रियेत संयोजनपुर्व आयोगाला सूचना देण्याची अनिवार्यता समाविष्ट आहे. कोणी व्यक्ति अथवा कंपनी प्रस्तावित संयोजनात भाग घेणार असेल, तर संचालक मंडळाने प्रस्तावित केलेला अथवा कोणताही अंमलबजावणी करार अथवा संपादना संबंधी इतर कागदपत्राव्दारे प्रस्तावित केलेला विलीनीकरण किंवा एकीकरण संबंधित

---

[14]*"अशा उद्यमाचे एका आर्थिकवर्षात " पाच टक्के (5%) पेक्षा अधिक शेअर्स वा मताधिकाराच्या एकूण संपादनात परिणत न होणारे" हे शब्द भारतीय स्पर्धा आयोग (संयोगाशी संबंधित व्यापाराच्या व्यवहारातील प्रक्रिया) सुधारणा अधिनियम, 2016 मधून वगळले आहेत.*

प्रस्ताव मंजुर झाल्यापासुन ३० दिवसाच्या आत आयोगाला विशिष्ट नमुन्यामधे, प्रस्तावीत संयोजनाच्या तपशिलासकट सादर करावा, स्पर्धा कायदा २००२ आणि संयोजन नियमानुसार प्रस्तावीत संयोजनाची सूचना दाखल करण्यासाठी मदत करण्याच्या ऊद्देशाने आयोगाने त्यांच्या वेबसाईट वर "फॉर्म साठी प्रस्ताविक टिपणी" आणि "फॉर्म १ साठी टिपणी" प्रसिध्द केलेली आहेत[15]. जर सूचना देण्यालायक संयोजनाची सूचना दिली नाही तर संयोजन अंमलात आल्यापासुन एका वर्षाच्या आत चौकशी करण्याचे अधिकार आयोगाला आहेत. संयोजन आयोगाला सूचना देण्यात अपयशी ठरल्यास, आयोगाला दंड ठोठावण्याचा अधिकार आहे, ज्यात संयोजनाच्या संपुर्ण ऊलाढाल अथवा मालमत्तेच्या एक टक्क्यापर्यंत, जो जास्त असेल, तो असु शकेल.

कोणतेही संयोजन ज्याच्या साठी आयोगाला सूचना दाखल केली आहे, ते सूचनेच्या तारखेपासुन २१० दिवसापर्यंत अथवा जोपर्यंत आयोग आदेश देईल तोपर्यंत, यापैकी जे सर्वप्रथम असेल तोवर अंमलात येणार नाही.जर आयोग उल्लेखित २१० दिवसाच्या कालावधिमधे आदेश देणार नाही तर असे मानले जाईल की संयोजनाला मंजुरी दिली आहे.

संपादन किंवा कर्ज देणाऱ्या सुविधा - PFIs, VCFs इ.तर्फे

सार्वजनिक आर्थिक संस्था, विदेशी गुंतवणुकदार संस्था, उपक्रम भांडवल संचय किंवा बँक कर्ज करार अथवा गुंतवणुक कराराच्या अनुषंगाने, भागाची सदस्यता किंवा कर्जाची सुविधा किंवा कोणतेही संपादन या बाबतीत, अशा संपादनाचे तपशिल, संपादनाच्या तारखेपासुन सात दिवसाच्या आत आयोगाकडे दाखल केले पाहिजेत.

संयोजनाच्या तपासणीची कार्यपद्धती

संयोजनाच्या नियमानुसार, सूचना मिळाल्यापासुन ३० दिवसाच्या आत आयोगाने प्रथमदर्शनी मत बनवले पाहीजे की संयोजनामुळे, संबंधित बाजारातील स्पर्धेवर प्रतिकूल परिणाम होईल किंवा प्रतिकूल परिणाम झाला आहे. जर आयोगाचे प्रथमदर्शनी मत आहे की संयोजनामुळे भारतीय बाजारातील स्पर्धेवर प्रतिकूल परिणाम होईल किंवा झाला आहे, तर पक्षांना अशा संयोजनांना

---

[15] *दिनांक 27 जून, 2017 रोजी 30 दिवसांच्या आत संयोजन अधिसूचनेस सूट देण्याच्या अधिसूचनेच्या अटींनुसार, केंद्र सरकारने प्रत्येक व्यक्तीला किंवा उपक्रमास अधिनियम विषयातील कलम ६ च्या पोट-कलम (२) मध्ये नमूद केलेल्या तीस दिवसांच्या आत नोटीस देण्यास सूट दिली आहे. अधिसूचनेच्या तारखेपासून पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी कलम 6 च्या पोट-कलम (2 ए) आणि कायद्याच्या कलम 43 ए च्या तरतुदींसाठी.*

त्यांचा तपास का केला जाऊ नये अशी कारणे दाखवा सूचना द्यावी. प्रतिसाद मिळाल्यानंतर, आयोगाचे प्रथमदर्शनी मत असे असेल की संयोजनामुळे स्पर्धेवर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम होईल अथवा झाला आहे तर, आयोग कायद्यातील तरतुदींप्रमाणे सूचनेवर कारवाई करेल.

'स्पर्धेवर लक्षात येण्याजोग्या प्रतिकूल परिणामाचे' मूल्यमापन

भारतातील संबंधित बाजारातील स्पर्धेवरील लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणामाचा विचार हाच संयोजन नियमनाचा निकष आहे. स्पर्धेवरील लक्षात येण्याजोग्या प्रतिकूल परिणामाचे मूल्यमापन करण्यासाठी कलम २० मधिल उपकलम (४) मधे दिलेले घटक आयोगाला परिणामाचे मूल्यमापन करण्यासाठी सक्षम बनवतात.

संयोजनामुळे संबंधित बाजारातील स्पर्धेवरील लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणामाचे मूल्यमापन करण्यासाठी आयोगाने खालील घटक विचारात घेतले पाहिजेत:

(a) आयातीमुळे होणाऱ्या स्पर्धेची प्रत्यक्ष आणि संभाव्य पातळी,

(b) बाजारात प्रवेश करण्यातील अडथळ्यांचे प्रमाण;

(c) बाजारातील केंद्रीकरणाची पातळी;

(d) बाजारात तुल्यबळ असणे

(e) ही शक्यता आहे की संयोजनाचा परिणाम म्हणुन संयोजनातील पक्षांना लक्षणीय आणि सातत्याने वाढलेल्या किंमती किंवा फायदा मिळेल

(f) प्रभावी स्पर्धेच्या प्रमाणाला बाजारात किती आधार देईल

(g) बाजारातकिती प्रमाणात पर्याय उपलब्धे आहेत किंवा उपलब्ध होतील

(h) संबंधित बाजारात, संयोजनातील व्यक्ति किंवा कंपनी यांचा बाजारातील व्यक्ति किंवा कंपनीचा हिस्सा,

(i) ही शक्यता आहे की संयोजनाचा परिणाम म्हणुन बाजारातील जोमदार आणि प्रभावी स्पर्धकांचे उच्चाटन

(j) बाजारातील भिन्न स्तर उद्योग एकीकरणाचे स्वरुप आणि प्रमाण

(k) व्यवसायाच्या अपयशाची शक्यता

(l) नावीन्यपूर्णतेचे स्वरुप आणि प्रमाण

(m) सापेक्ष फायदा, अर्थव्यवस्थेच्या विकासात योगदान देऊन, कोणतेही संयोजन ज्याचे होणारे किंवा होण्याची शक्यता असलेल्या लक्ष्यात येण्याजोगे प्रतिकूल परिणामांद्वारे

(n) फायदे, जर काही असतील तर, हे संयोजनाच्या प्रतिकूल परिणामापेक्षा जास्त आहेत का

हिरवा माध्यम

एकत्रित मंजुरी जलद आणि व्यवसाय करण्याच्या सुलभतेसाठी सुधारित करण्याच्या त्यांच्या सतत आणि नियमित प्रयत्नांचा एक भाग म्हणून, सीसीआयने **हिरवामाध्यम**अंतर्गत संयोजनांसाठी स्वयंचलित मंजुरीची प्रणाली सुरू केली आहे. संयोजन नियमांच्या तिसऱ्या अनुसूची मध्ये नमूद केलेल्या संयोजनाच्या श्रेणीसाठी, त्यांच्या पर्यायांतील, पक्ष हे **माध्यम**निवडू शकतात. या प्रक्रियेअंतर्गत, नोटीस दाखल केल्यावर आणि त्याची पावती दिल्यानंतर प्रस्तावित संयोजन आयोगाने मंजूर केल्याचे मानले जाईल. संयोजनातील पक्षांना त्यांचे संयोजन **हिरवा माध्यमासाठी**पात्र आहे की नाही हे ठरविण्यासाठी पूर्व-दाखल परामर्श सुविधेचा लाभ घेण्यासाठी प्रोत्साहित केले जाते.

याचिका

कायद्याच्या संबंधित तरतुदींनुसार, आयोगाचा आदेश / दिशा / निर्णय मिळाल्यानंतर ६० दिवसांच्या आत नॅशनल कंपनी लॉ ट्रिब्यूनल (एनसीएलएटी) कडे अपील दाखल केले जाऊ शकते.

संयोगाबद्दल आयोगाला ना देण्यात हयगय केल्याबद्दल, आयोगाकडे दंड लागू करण्याचा अधिकार आहे जो एकूण उलाढालीच्या किंवा संयोगाच्या मालमत्तेच्या एक टक्का, जे कुठले जास्त असेल,

दया कार्यक्रम

दया कार्यक्रम

प्रस्तावना

ह्या पुस्तिकेत **व्यापारी संघाच्या[16] प्रकरणांना शोधून काढण्याकरता "दया कार्यक्रमा" विषयीची माहिती दिलेली आहे. ह्या कार्यक्रमाची रचना ही** स्पर्धा अधिनियम, २००२ (सुधारणेनुसार) [अधिनियम] याची परिणामकारक अंमलबजावणी करण्याच्या हेतूने केली गेली आहे. एक पारदर्शक व अंदाज करण्याजोगा दया कार्यक्रम हा जगभरातील कार्टेल प्रकरणांना शोधणे, तपास करणे व त्याच्याशी लढा देणे ह्याकरता एक अत्यंत प्रभावी साधन म्हणून सिद्ध झाला आहे.

भारतीय स्पर्धा आयोग (सीसीआय (CCI))

विधानसभेच्या अधिनियमानुसार भारतीय स्पर्धा आयोगाची उभारणी केली आहे या शासकीय आदेशाबरोबर:

- ✓ **स्पर्धेवर प्रतिकूल परिणाम करणाऱ्या प्रथांना प्रतिबंध करणे,**
- ✓ **बाजारात स्पर्धेला प्रोत्साहन देणे व ती कायम ठेवणे**
- ✓ **ग्राहकांचे हिताचे रक्षण करणे, आणि**
- ✓ **भारतात इतर सहभाग्यांनी केलेल्या व्यापाराला, आणि त्याला संबंधित इतर बाबी किंवा आनुषंगिक गोष्टींना स्वातंत्र्य असल्याची खात्री करणे.**

स्पर्धा अधिनियम, २००२

याची खात्री करण्यासाठी कि भारतातील स्पर्धेवर प्रतिकूल परिणाम होणार नाही, हा अधिनियम प्रतिबंधित करतो कि

- ✓ असा कोणताही करार ज्याच्यामुळे भारतातील बाजारातील स्पर्धेवर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम होइल अथवा प्रतिकूल परिणाम होण्याची शक्यता आहे.

---

[16] व्यापारी संघाच्या तपशिलासाठी कृपया परिशिष्ट 1 पाहा

✓ संस्थेच्या प्रबळ स्थानाचा गैरफायदा

हा अधिनियम संयोगांना नियमित करतो. (ज्यामधे विलीनीकरण, एकत्रीकरण आणि अधिग्रहण)

व्यापारी संघ : अधिनियमानुसार दंडाची तरतुद.

व्यापारी संघाची रचना हा या नियमानुसार अपायकारक गुन्हा आहे. आयोग कोणत्याही संघाची चौकशी करण्यासाठी सक्षम आहे, आणि त्या संघात सामिल असणाऱ्या प्रत्येक व्यक्ती अथवा संस्थेवर, कराराच्या प्रत्येक वर्षाच्या फायद्याच्या ३ पट अथवा कराराच्या प्रत्येक वर्षाच्या उलाढालीच्या १० टक्के, जे जास्त असेल, तितका दंड ठोठाउ शकतो.

या व्यतिरीक्त, आयोगाला इतर गोष्टींबरोबर खालील पैकी कोणतीही अथवा सर्व आज्ञा देण्याचे अधिकार आहेत.(कलम २७):

✓ सर्व पक्षांना संघाचा करार रद्द करण्यास सांगून , पुन्हा असा करार न करण्यास सांगेल;

✓ संबंधित संस्थांना करार सुधारण्यास सांगेल.

✓ आयोगाने निर्देशित केलेल्या निर्देशांचे पालन करण्यास आणि आदेशांचे पालन करण्यास, जर खर्च झाला असल्यास तो भरण्यास संस्थेला सांगेल; आणि

✓ असे कोणतेही आदेश अथवा निर्देश देउ शकतो जे त्याला योग्य वाटतील.

दया कार्यक्रमामागची कारणमीमांसा

✓ संघाच्या त्या सदस्यांना प्रेरक होइल जे आयोगाला सर्व माहिती देतील आणि त्या बरोबर सहकार्य करतील.

दया कार्यक्रम

दया कार्यक्रम काय आहे ?

- ✓ दया कार्यक्रम हे एक प्रकारचे धोकादर्शकाला संरक्षण आहे, म्हणजे एक अधिकृत प्रणाली आहे जी, आयोगाला संघाबद्दल बातमी देणाऱ्या संघाच्या सदस्याला दयेची वागणूक देते.
- ✓ स्पर्धेच्या उल्लंघनात अंतर्भूत लोकांशी संबंधित विविध लोकांनी पुढे येउन अशा स्पर्धा-विरोधी करारांना उघड करण्यास आणि स्पर्धा अधिकाऱ्यांना त्या बदल्यात करापासून माफी किंवा दयेची वागणूक देण्यास मदत करण्याकरता स्पर्धा अधिकाऱ्यांनी अनेक वेगवेगळे दया कार्यक्रम तयार केले आहेत.
- ✓ दया कार्यक्रम हे जो समोर येउन प्रामाणिकपणाने माहिती देईल त्यांच्यासाठी एक संरक्षण-कवच आहे, ज्याला अन्यथा आयोगाच्या कडक कारवाईला सामोरे जावे लागले असते, जर आयोगाने स्वतःच त्या व्यापारी संघाचे अस्तित्व शोधून काढले असते.

नियमानुसार दयेच्या तरतुदी

नियमच्या कलम ४६ अशा दयेच्या तरतुदी याप्रमाणे आहेत:

“जर आयोगाला समाधान वाटले कि कोणी निर्माता, विक्रेता, वितरक, व्यापारी किंवा सेवा प्रदाता जो संघात सामील आहे, ज्याच्यावर कलम ३ चे उल्लंघनाचा आरोप आहे, त्यानी उल्लंघनाच्या आरोपाचे संर्दभात पूर्ण आणि सत्य उघड केले आहे, आणि जर अशी प्रगटीकरण केलेली माहिती अत्यंत महत्वाची असल्यास, तर अशा विक्रेता, वितरक, व्यापारी किंवा सेवा प्रदाता यांना, अधिनियमाप्रमाणे अथवा नियम वा नियमावली मधे असलेल्या शिक्षे पेक्षा योग्य वाटेल ती कमी शिक्षा द्यावी:”

जर कलम २६ प्रमाणे तपास अहवालाची सूचना, असे प्रगटीकरण मिळण्याच्या आधी आयोगाने दिली असेल तर, शिक्षा कमी होणार नाही.

आणखी, आयोगाने शिक्षा कमी तेव्हा केली पाहीजे, जेव्हा जो निर्माता, विक्रेता, वितरक, व्यापारी किंवा सेवा प्रदाता संघात सामिल आहे, त्याने पूर्ण, सत्य आणि महत्वाचे प्रकटीकरण या कलमाखाली केलेले असेल.

ज्या व्यक्तिने प्रकटीकरण केले आहे, जोवर आयोगा समोरच्या कारवाई पूर्ण होत नाही, तोवर तो जर आयोगास सहकार्य देण्यास नकार देइल, तर त्याची शिक्षा कमी केली जाणार नाही.

कारवाईच्या दरम्यान आयोगाला विश्वास वाटला की असा निर्माता, विक्रेता, वितरक, व्यापारी किंवा सेवा प्रदाता जो संघात सामील होता त्याने

a) आयोगाने शिक्षा कमी करण्यासाठी लागु अटींची पूर्तता न केल्यास अथवा

b) खोटा पुरावा दिला, अथवा

c) केलेली प्रकटीकरण महत्वाचे नाही,

आणि त्यानंतर अशा निर्माता, विक्रेता, वितरक, व्यापारी किंवा सेवा प्रदाता ला, ज्या गुन्ह्यासाठी कमी शिक्षा दिली होती, त्या गुन्ह्यासाठी कारवाई करावी, आणि तीच शिक्षा द्यावी जी लागु आहे, जर शिक्षा कमी केली गेली नसती.

स्पर्धेच्या उल्लंघनात अंतर्भूत लोकांशी संबंधित विविध लोकांनी पुढे येउन अशा स्पर्धा-विरोधी करारांना उघड करण्यास आणि स्पर्धा अधिकाऱ्यांना त्या बदल्यात करापासून माफी किंवा दयेची वागणूक देण्यास मदत करण्याकरता स्पर्धा अधिकाऱ्यांनी अनेक वेगवेगळे दया कार्यक्रम तयार केले आहेत.

दया कार्यक्रम - कोणासाठी ?

दया कार्यक्रम त्यांच्यासाठी आहे जी संस्था/ व्यक्ति आयोगाला संघातील त्याची भुमिका प्रकट करतील आणि तदनंतरच्या तपासासाठी सहकार्य करतील, त्यांना पुरस्कृत करण्यासाठी शिक्षा कमी करणे अथवा पुर्ण माफ करणे. दया कार्यक्रम हा संघाविरुध्द लढण्यासाठी योग्य मार्ग सर्वत्र स्विकारला जातो.

दया कार्यक्रम प्रभावी होण्यासाठी, आयोगाने, भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियम २००९ बनवला आहे. त्याची ठळक वैशिष्ट्ये पुढील प्रकरणात दिली आहेत.

नियम - भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियम, २००९[17]

नियमातील दयेच्या तरतुदीवर अमल करण्यासाठी, कलम ६४ आयोगाला नियमावली बनवण्यासाठी सक्षम करतो, ज्यामुळे ज्याबाबतीत नियमानुसार तरतुदी करणे शक्य आहे. या शक्ती च्या अनुरोधाने भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियम २००९, ऑगस्ट २००९ मधे आणला. या नियमांमुळे आयोगाला एक आराखडा मिळतो ज्यानुसार संघ सदस्याला कायद्याने दिलेल्या शिक्षेपेक्षा कमी शिक्षा देता येते.

दया कार्यक्रमाचे तीन प्रमुख घटक आहेत. हा एक अटींचा संच आहे, दया कार्यक्रमाच्या अंतर्गत फायदा मिळण्यासाठी त्याची पुर्तता करणे जरुरीचे आहे, कमी शिक्षा प्रदान करण्याची प्रक्रिया, माफ केलेल्या दंडाचे प्रमाण, जेव्हा दयेची वागणुक संघ सदस्याला दिली जाते, जो आयोगाला संघाची माहिती देउन सहकार्य करतो. यातील प्रत्येक घटक खालील प्रमाणे आहे :

दयेच्या तरतुदींचा फायदा मिळण्यासाठीच्या अटी

अर्जदाराने :

- ✓ नियमाच्या कलम २६ प्रमाणे दिलेल्या तपासाचा अहवाल मिळण्याआधी माहिती दिली पाहिजे
- ✓ आयोगाचा आदेश नसल्यास, प्रकटीकरणानंतरच्या काळात संघात भाग घेणे बंद केले पाहिजे
- ✓ उल्लंघनाचे महत्वाचे प्रकटीकरण नियमाच्या कलम ३ चे उपकलम (३) प्रमाणे केले पाहिजे
- ✓ आयोगाला आवश्यक असणारी सर्व माहिती, कागदपत्रे आणि पुरावे दिले पाहिजे
- ✓ तपास आणि इतर कारवाई दरम्यान आयोगाला यथार्थपणे, पूर्णपणे, सतत आणि झटपट सहकार्य केले पाहिजे

---

[17] तपशिलाकरता कृपया परिशिष्ट II पहा

✓ संघाच्या स्थापने संबंधीची कागदपत्रे कोणत्याही प्रकारे लपवणे, नष्ट करणे, बदलणे अथवा काढुन टाकणे हे करता कामा नये.

✓ आर्थिक दंड कमी करणे खालील परिस्थितीवर अवलंबुन असेल

— अर्जदार प्रकटीकरणासाठी कोणत्या टप्यात समोर आला.

— पुरावा आयोगाकडे आधीच आहे

— अर्जदाराने दिलेल्या माहितीची गुणवत्ता

— या प्रकरणाची संपूर्ण वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती

कमी दंड मंजुर करण्याची पध्दत

✓ अर्जदार तोंडी किंवा ई-मेल किंवा फॅक्सद्वारे नेमलेल्या प्राधिकरणास अर्ज करू शकतो.

✓ आयोग अर्जदाराची प्राधान्य स्थिती चिन्हांकित करेल, आणि संबंधीत अधिकारी ती अर्जदाराला कळवेल, पण फक्त पोचपावती देणे दंड कमी मिळण्याचा हक्क देत नाही.

✓ आयोगाला दिलेल्या अर्जाची वेळ आणि तारीख ही, संबंधित अधिकारी नोंद करेल ती वेळ आणि ती तारीख असेल.

✓ जोवर पहिल्या अर्जदाराने दिलेले पुराव्यांचे मूल्यांकन होत नाही तोवर आयोग पुढच्या अर्जदाराचा विचार करणार नाही.

✓ अर्जदाराला ऐकण्याची योग्य संधी दिल्यानंतर, सतत सहकार्याचा अभाव आयोगाला अर्ज नाकारण्याचा हक्क देतो.

पहील्या अर्जदाराची प्राधान्य स्थिती नाकारल्यानंतर, आयोगाने प्राधान्य स्थिती प्रदान करण्यासाठी पाठोपाठ येणारे अर्जदार प्राधान्य क्रमात वर सरकतील.

दया तरतुदी अंर्तगत माफीचे प्रमाण

नियमाच्या कलम २७ उपकलम (b) प्रमाणे दिलेल्या दंडाच्या तुलनेत दया तरतुदी अंर्तगत माफीचे प्रमाण खालीलप्रमाणे आहे:-

सादर केलेल्या पुराव्यांनुसार जर आयोग प्रथमदर्शनी संघाच्या अस्तित्वाचे मत बनवु शकला, आणि जर अर्जदार हा महत्वाचे प्रकटीकरण करणारा पहिला असेल तर त्याला १००% पर्यंत अथवा १००% दंडाच्या कपातीचा फायदा मिळेल. तसेच

- ✓ जरी बाब तपासाअंर्तगत असेल तरी १००% पर्यंत अथवा १००% दंडाच्या कपातीचा फायदा मिळेल, परंतु अर्जदाराच्या प्रकटीकरणाशिवाय आयोग अथवा महासंचालक यांच्याकडे असे उल्लंघन स्थापित करण्यासाठी पुरेसा पुरावा राहत नाही
- ✓ १००% पर्यंत अथवा १००% दंडाच्या कपातीचा फायदा तेव्हाच विचारात घेतला जाइल जेव्हा अर्ज करण्याच्या वेळी आयोगाने दुसऱ्या कोणा अर्जदाराला असा फायदा दिला नसेल.
- ✓ पुराव्या सहित प्रकटीकरण केल्यानंतर आणि जर ते आयोग अथवा महासंचालक यांच्याकडे आधीच असलेल्या संघाच्या अस्तित्वाचा पुराव्याला पाठबळ असेल तर प्राधान्य स्थितीत असणाऱ्या दुसरा आणि तिसरा अर्जदाराला सुध्दा दंड कमी करण्याचा फायदा पुर्ण दंडाच्या ५०% व ३०% पर्यंत दिला जाउ शकतो.

गोपनीयता

भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियम २००९, मधे विशेष उल्लेख केला आहे की अर्जदाराची ओळख तसेच या नियमांतर्गत दिलेली माहिती, कागदपत्रे आणि पुरावे या गोष्टी खासगीरित्या मानल्या जातील व उघड केली जाणार नाही, परंतु खालील तीन परिस्थितीत अपवाद असेल:-

- ✓ जेव्हा कायद्याने आवश्यक असेल; अथवा
- ✓ जेव्हा अर्जदाराने लिखीत स्वरुपात उघड्ण्याची परवानगी दिली असेल; अथवा
- ✓ जेव्हा अर्जदाराने सार्वजनिक प्रकटीकरण केले असल्यास.

पुढे, आवश्यक असल्यास, अशी माहिती, कागदपत्रे आणि पुरावेही महासंचालकांमार्फत तपासणी दरम्यान आयोगाच्या पूर्वसूचनांसह इतर पक्षांनाही उघड करता येतील.

महासंचालकांचा तपास अहवाल पक्षांना पाठविल्यानंतरच अशी माहिती, कागदपत्रे आणि पुरावे यांची गोपनीय माहिती अन्य पक्षांना दाखविली जाईल.

अशा गुप्तता राखण्याच्या व्यवस्थेमुळे आयोगाला महत्वाची माहिती देण्यासाठी प्रोत्साहन मिळेल.

निष्कर्ष

आयोगाच्या पारदर्शी आणि अंदाजपूर्ण दया कार्यक्रमामुळे कायद्याच्या प्रभावी आणि कार्यक्षम अंमलबजावणीला मदत होते. जेव्हा त्यांना आयोगाच्या दया कार्यक्रमाच्या सुविधांची माहिती होईल आणि दया कार्यक्रमात सामिल होउन ते काय फायदे मिळवु शकतात हे कळेल तेव्हा व्यक्ति आणि व्यावसायिक संस्था स्वतः पुढे येउन, सहकार्य करतील आणि गुन्हा कबुल करतील (न की विवाद).

प्रभावी दया कार्यक्रमाचे फायदे खालील प्रमाणे आहेत :

- ✓ संघ उघडकीस येण्याचा मोठा धोका आहे आणि संघ सदस्यांवर उघड झाल्यावर संघीकरण करण्याने होणाऱ्या फायद्यापेक्षा, लागणारे निर्बंध फार मोठे आहेत.
- ✓ आयोगाच्या दया कार्यक्रमात खूप पारदर्शिता आणि निश्चीतता आहे. जो अर्जदार महत्वाचे प्रकटीकरण आणि पूर्वनियोजीत अटी पाळेल त्याला निश्चीतपणे नियमानुसार दयेच्या तरतुदींचा फायदा मिळेल.
- ✓ सहकार्याच्या व्दारे गोळा केलेल्या पुराव्यांमुळे जवाबदारी पक्की करण्यासाठी मोठी स्पष्टता मिळेल.
- ✓ प्रतिकूल प्रसिद्धि आणि देशातील कायद्याच्या उल्लंघनाचा कलंक याच्या भीतिने आणि दया कार्यक्रमाच्या अतंर्गत दिले जाणारे प्रोत्साहन (इन्सेन्टिव्ह) या मुळे उल्लंघन करणाऱ्या उद्यमांना दयेसाठी अर्ज करायला प्रेरित करायला हवे. थोडक्यात, दया कार्यक्रमाचा लाभ

घेण्याने आयोग आणि त्याचबरोबर व्यापारी संघ सदस्य जे आयोगाला माहिती देण्यास तयार होतात, दोघांचाही फायदा आहे.

आयोगाला संपर्क कसा करावा.

ज्या कोणाला **भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियमाबद्दल** अधिक माहिती हवी असल्यास, अथवा याखाली माहिती दाखल करायची असल्यास आयोगाशी खाली दिल्याप्रमाणे संपर्क करावा:-

<table>
<tr><td colspan="2">Website : www.cci.gov.in</td></tr>
<tr><td colspan="2">पत्ता: भारतीय स्पर्धा आयोग
9 वा मजला, ऑफिस ब्लॉक - 1
किदवई नगर (पूर्व)
नवी दिल्ली: 110023, भारत</td></tr>
<tr><td>स्पर्धा अधिनियम, आणि नियम 2002 संबंधित माहिती साठी</td><td>भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियम, 2009 मधील नियम (2)f व 5 च्या अंतर्गत नियुक्त अधिकारी</td></tr>
<tr><td>सचिव</td><td>सचिव</td></tr>
<tr><td>भारतीय स्पर्धा आयोग
टेलिफोन.: +91-11-20815009
फॅक्स: +91-11-20815019
ई-मेल: secy@cci.gov.in</td><td>भारतीय स्पर्धा आयोग
टेलिफोन.: +91-11-20815009
फॅक्स: +91-11-20815019
ई-मेल: secy@cci.gov.in</td></tr>
</table>

परिशिष्ट १

व्यापाऱ्यांचा संघ (कार्टेल)[18]

अधिनियमाप्रमाणे

अधिनियमाच्या कलम २, उपकलम (c) प्रमाणे व्यापारी संघाची व्याख्या अशी आहे:

“संघ” समावेशक मधे उत्पादनकर्ता, विक्रेता, वितरक, व्यापारी अथवा सेवा प्रदाता यांचा गट ज्यांनी कराराव्दारे त्यांच्यामधे उत्पादन, वितरण, विक्री अथवा किंमत यावर मर्यादा, नियंत्रण अथवा नियंत्रणाचा प्रयत्न करणे अथवा वस्तुंचा व्यापार अथवा सेवा देणे ही सामिल आहे.”

“व्यापाऱ्यांचा संघ (कार्टेल)” काय आहे ?

- ✓ किंमत , उत्पादन (माल आणि सेवा सहित) किंवा ग्राहक या बाबींमध्ये स्पर्धा न करण्यासाठीचा व्यवसायां (व्यक्ति, सरकारी विभाग आणि व्यक्ति/व्यवसाय गट सहित) मधिल करार म्हणजे “संघ” आहे.
- ✓ संघाचे उद्देश्य हे आहे कि किंमत स्पर्धेच्या पातळीच्या वर वाढवणे, ज्यामुळे ग्राहक आणि अर्थव्यवस्था यांना अपाय होतो. ग्राहकांसाठी संघीकरणामुळे भाव वाढतात, गुणवत्ता खालावते आणि माल अथवा/ आणि सेवा यांसाठी पर्याय कमी होतात किंवा पर्याय ऊरत नाही.
- ✓ संघ अस्तित्वात आहे असे तेव्हा म्हणता येईल जेंव्हा दोन किंवा अधिक व्यवसाय किंमती ठरवण्यासाठी, उत्पादन आणि पुरवठा याला मर्यादा घालण्यासाठी, बाजाराचे वाटप अथवा विक्रीचा कोटा करण्यासाठी, एक किंवा अनेक बाजारात संगनमताने बोली लावणे अथवा कपटपूर्ण बोली लावणे यासाठी, सुस्पष्ट किंवा पूर्ण करारात सामील होतात. संघाच्या

---

[18] संघावरील(कार्टेल्स) अधिक माहितीसाठी कृपया या शिर्षकांची ॲड्व्होकसी पुस्तिका
“ संघाशी संबंधित तरतुदी” या लिंकवर पहा:
» Log on to www.cci.gov.in
» Click on “Advocacy Booklets”
» Click on “Provisions Relating To Cartels”

व्याख्येमधे महत्वाचे परिमाण हे आहे कि यासाठी अशा कराराची आवश्यकता आहे जो स्पर्धक व्यवसायांमधे स्पर्धा न करण्यासाठी अथवा स्पर्धा थांबवण्यासाठी असतो.

- ✓ संघाची स्थापना पूर्ण विश्वामधे, स्पर्धा नियामकांसाठी अतिशय अपायकारक करार समजला जातो. हे स्पर्धा नियमांचे सर्वात ठळक उल्लंघन आहे. संघांना उखडून टाकणे हे स्पर्धा धोरणाचे एक प्रमुख उद्देश्य आहे. संघाचे कारस्थान करणाऱ्यांना प्रतिबंधित करण्यासाठी, मजबूत बंधनांसाठी कडक तरतुदींचा, जगभर विविध अधिकार क्षेत्रात समावेश केला आहे, ज्यामधे फौजदारी कारवाईची तरतुद आहे. भारतात संघात भाग घेणे हा नागरी गुन्हा आहे.

परिशिष्ट २

[भारताच्या सरकारी अधिकृत पत्रिकेत प्रसिध्द केलेले , विशेष, भाग iii, कलम ४]

भारतीय स्पर्धा आयोग

सूचना

भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियम २००९ (२००९ चा क्र. ४)

नवी दिल्ली, ऑगस्टचा १३ वा दिवस, २००९

क्र. L-3(4)/Reg-L.P./2009-10/CCI - अधिनियम (२००३ चा १२) मधे कलम ६४ने बहाल केलेले अधिकारांचा वापर, कलम ४६ च्या सहित आणि कलम २७ चे उपकलम (b), भारतीय स्पर्धा आयोग खालील नियम करत आहे, म्हणजे

१. लहान शीर्षक आणि सुरुवात

(१) हे नियम, भारतीय स्पर्धा आयोग (कमी शिक्षा) नियम २००९ म्हणून ओळखले जातील.

(२) हे सरकारी अधिकृत पत्रिके मधे प्रसिध्द झाल्या दिवसापासून लागू होतील.

२. व्याख्या

(१) या नियमामधे, संदर्भ अर्थ अपेक्षित नसेल तर, -

a) “अधिनियम” म्हणजे स्पर्धा अधिनियम, २००२ (२००३ चा १२);

b) “अर्जदार” म्हणजे अधिनियमातील कलम २ उपकलम (h) प्रमाणे व्याख्या केलेली एक संस्था, जी संघाची सदस्य आहे अथवा होती आणि शिक्षा कमी करण्यासाठी आयोगाकडे अर्ज दिला आहे;

c) संघ म्हणजे अधिनियमाच्या कलम २ उपकलम (c) प्रमाणे व्याख्या केलेला संघ;

d) “आयोग” म्हणजे अधिनियमाच्या कलम ७ उपकलम (१) प्रमाणे स्थापित केलेला भारतीय स्पर्धा आयोग;

e) “कंपनी” म्हणजे अधिनियमाच्या कलम ४८ उपकलम (२) खंड (a) मधे स्पष्टीकरण केल्या प्रमाणे कंपनी;

f) “नियुक्त अधिकारी” म्हणजे तो आयोगाचा अधिकारी, ज्याला अध्यक्षाने या नियमाच्या कारणांसाठी काम करण्यासाठी अधिकार दिले आहेत;

g) “महासंचालक” म्हणजे अधिनियमाच्या कलम २, उपकलम (g) मधे व्याख्या केल्याप्रमाणे महासंचालक;

h) “प्राधान्य स्थिती” म्हणजे ज्या अर्जदारांना कमी शिक्षेसाठी निवडले आहे त्यांच्या रांगेतील अर्जदाराचे स्थान.

i) “महत्वाचे प्रकटीकरण” म्हणजे आयोगाकडे दिलेली पूर्ण आणि सत्य माहिती अथवा पुरावे, जे आयोगाला प्रथमदर्शी संघाच्या अस्तित्वाचे मत बनवण्यासाठी पुरेसे असेल, अथवा ज्यामुळे अधिनियमाच्या कलम ३ प्रमाणे उल्लंघन झाल्याचे सिध्द होईल.

(२) या अधिनियम, नियम, नियमावलींमधे अथवा कंपनी अधिनियम १९५६(१९५६ चा १) मधे वापरलेले ते शब्द आणि वाकप्रचार, परंतु ज्यांची व्याख्या केलेली नाही, त्यांचा अर्थ तोच असेल जो त्यांना असेल.

३. कमी शिक्षेची परिस्थिती

(१) अधिनियमाच्या कलम ४६ प्रमाणे कमी शिक्षेचा फायदा मागणाऱ्या अर्जदाराने -

(a) आयोगाने सांगितले असल्यास अथवा प्रकटीकरण केल्यापासून संघात सहभागी होणे थांबवले पाहिजे;

(b) नियमातील कलम ३, उपकलम (३) प्रमाणे उल्लंघनासंबंधी महत्वाची माहिती दिली पाहिजे.

(c) आयोगाला जरुरी असलेली सर्व संबंधित माहिती, कागदपत्रे आणि पुरावे दिले पाहिजेत.

(d) तपास आणि इतर कार्यवाही दरम्यान आयोगाला यथार्थपणे, पूर्णपणे, सतत आणि सत्वर सहकार्य दिले पाहिजे.

(e) संघाच्या स्थापनेसंबंधी योगदान देणारी कोणतीही कागदपत्रे लपवणे, नष्ट करणे, बदलणे अथवा काढुन टाकणे हे केले नाही पाहिजे.

(२) ज्या ठिकाणी उपनियम(१) प्रमाणे नियमांचे पालन करण्यास अर्जदार अपुरा ठरेल तेव्हा आयोग अधिनियमातील कलम ४६च्या तरतुदींप्रमाणे अर्जदाराने दिलेली माहिती आणि पुरावे वापरण्यासाठी मुक्त असेल.

(३) उपनियम (१) आणि (२) बद्दल कोणताही पूर्वग्रह न ठेवता, आयोग खटल्याचे तथ्य आणि परिस्थिती समजुन घेउन अर्जदारावार पुढील निर्बंध किंवा अटी लादू शकतो.

(४) आयोगाच्या तारतम्यानुसार, खालील गोष्टी लक्षात घेउन या नियमांनुसार आथिक दंड कमी करण्याचा निर्णय घेईल

(a) अर्जदार कोणत्या टप्प्यात प्रकटीकरण घेउन समोर आला.

(b) पुरावा आयोगाकडे आधीपासून आहे

(c) अर्जदाराने दिलेल्या माहितीचा दर्जा; आणि

(d) खटल्याची सर्व परिस्थिती आणि तथ्य

४ कमी दंडाची परवानगी देणे

अधिनियम ३ मधे दिलेल्या नियमानुसार, अधिनियमाचे कलम २७, उपकलम (b) मधे दिलेल्या दंडापेक्षा कमी दंडाचा फायदा आयोग ठरवुन, अर्जदाराला खालील प्रमाणे देउ शकतो,

(a) अर्जदाराला दंडामधे शंभर टक्क्यांपर्यंत अथवा शंभर टक्के कपातीचा फायदा दिला जाउ शकतो, जर अर्जदार हा पुरावे दाखल करुन महत्वाचे प्रमाणिकरण देणारा पहिला व्यक्ति असेल, ज्यामुळे आयोग प्रथम दर्शनी, अशा संघाचे अस्तित्व आहे ज्याने नियम ३ अंतर्गत उल्लंघन केले आहे असे मत बनवु शकतो, आणि अर्ज करण्याच्या वेळेस मत बनवण्यासाठी आयोगाकडे पुरेसे पुरावे नव्हते.

अर्जदाराला दंडामधे शंभर टक्क्यापर्यंत अथवा शंभर टक्के कपातीचा फायदा दिला जाउ शकतो, जर अर्जदार हा असे पुरावे दाखल करुन महत्वाचे प्रमाणिकरण देणारा पहिला व्यक्ति असेल, ज्यामुळे नियमातील कलम ३ प्रमाणे उल्लंघन तपासाच्या अंतर्गत आढळले आहे. आणि अर्जाच्या वेळेस आयोग किंवा महासंचालक यांच्याकडे त्यावेळेस उल्लंघनाचा पुरेसा पुरावा नव्हता.

दंडामधे शंभर टक्क्यापर्यंत अथवा शंभर टक्के कपातीचा फायदा दिला जाण्याचा अर्ज तेव्हाच विचारात घेतला जाईल, जर अर्जाच्या वेळेस दुसऱ्या कोणा अर्जदाराला अशा प्रकारचा फायदा दिला गेला नाही.

(b) जे अर्जदार पहिल्या अर्जदाराच्या पाठोपाठ येतील आणि पुरावे देउन प्रमाणीकरण देतील त्यांना सुध्दा दंडामधे कपातीचा फायदा दिला जाउ शकतो, जो आयोगाच्या मतानुसार आधीच आयोग अथवा महासंचालकांच्या ताब्यात असलेल्या पुराव्याला परीस्थितिनुसार लक्षणीय वाढीव गुणवत्ता देतो, ज्यामुळे अधिनियमाच्या कलम ३ प्रमाणे उल्लंघन केलेल्या संघाचे अस्तित्व स्थापित करते.

स्पष्टीकरण. - या नियमांच्या उद्देशासाठी “वाढीव गुणवत्ता” म्हणजे परिस्थिती नुसार दिलेल्या पुराव्यामुळे, आयोग अथवा महासंचालक यांची क्षमता किती प्रमाणात वाढते, ज्यामुळे असा संघ ज्याने नियमाच्या कलम ३ प्रमाणे उल्लंघन केले आहे त्याचे अस्तित्व स्थापित होते.

(c) उपकलम (b) मधे उल्लेख केलेली आर्थिक दंडाची कपात खालील अनुक्रमाने असेल -

(i) जो अर्जदार प्राधान्य स्थितीत दुसरा असेल त्याला पूर्ण दंडाच्या पन्नास टक्या पर्यंत अथवा पन्नास टक्के आर्थिक दंड केला जाउ शकतो.

(ii) जो अर्जदार प्राधान्य स्थितीत तिसरा असेल त्याला पूर्ण दंडाच्या तीस ट्क्या पर्यंत अथवा तीस टक्के आर्थिक दंड केला जाउ शकतो.

५. कमी शिक्षा करण्याला परवानगी देण्याच्या पध्दतीमधे

(१) कमी दंड होण्यासाठी अर्जदार अथवा अधिकृत प्रतिनिधी, परिशिष्टामधे दिल्याप्रमाणे माहिती सह अर्ज करु शकतो अथवा मौखिक किंवा ई मेल व्दारे संबंधीत अधिकारी यांना संपर्क करुन संघाचे अस्तित्व असल्याची माहिती व पुरावे दाखल करु शकतो. त्यानंतर संबंधीत अधिकारी तीन कामाच्या दिवसात त्याच्या विचारासाठी बाब आयोगासमोर ठेवील.

(२) त्यानंतर आयोग अर्जदाराची प्राधान्य स्थितीची नोंद करेल आणि संबंधीत अधिकारी अर्जदाराला ती एकतर फोनव्दारे किंवा ई मेल अथवा फॅक्सव्दारे कळवेल. जर उपनियम(१) च्या अंर्तगत मौखिक अथवा ई मेल अथवा फॅक्सव्दारे माहिती मिळाली असेल तर आयोग, अर्जदाराला परिशिष्टामधे दिल्याप्रमाणे माहिती सह लिखित १५ दिवसात अर्ज दाखल करण्यास सांगेल.

(३) आयोगाला अर्ज मिळण्याची तारीख व वेळ ती असेल जी तारीख व वेळ संबंधीत अधिकारी नोंद करेल, अथवा सर्व्हर वरती केलेल्या नोंदी प्रमाणे अथवा संबंधित अधिकार्यचे पुस्तक प्रसार मशीन वरची नोंद प्रमाणे.

(४) प्रथम संपर्क केल्यापासुन जर १५ दिवसात अथवा आयोगाने वाढवेल्या काळात आवश्यक कागदपत्रांसहित अर्ज दाखल केला नाही तर अर्जदार प्राधान्य स्थिती वरचा हक्क गमावेल आणि त्यानंतर कमी शिक्षेचा फायदा गमावेल.

(५) आयोगाचा नियुक्त अधिकारी, अर्ज मिळाल्यानंतर अर्जाच्या प्राधान्य स्थिती सह लिखित पोच पावती देईल, पण केवळ त्या आधारावर अर्जदाराला कमी शिक्षा मिळण्याचा हक्क प्राप्त होत नाही.

(६) जोपर्यंत पहिल्या अर्जदाराने दाखल केलेल्या पुराव्यांचे मुल्यांकन होत नाही तोवर आयोग पुढचा अर्जदार मानणार नाही.

(७) जेव्हा आयोग अशा मताचा असेल की अर्जदार किंवा त्याचा अधिकृत प्रतिनीधी, जो कमी शिक्षेचा अथवा प्राधान्य स्थितीचा फायदा शोधत असेल, पण माहितीचे पुर्ण आणि सत्य प्रमाणीकरण केले नाही आणि वेळोवेळी परिशिष्टामधे दिल्याप्रमाणे, अथवा आयोगाला आवश्यक असल्याप्रमाणे पुरावे दिले नाहीत, तर आयोग तथ्य आणि परीस्थितीचे मुल्यमापन करुन अर्जदाराचा अर्ज नाकारु शकतो, परंतु असे करण्याआधी आयोग अशा अर्जदाराला बाजु मांडण्याची संधी देईल.

(८) जेव्हा पहिल्या अर्जदाराला प्राधान्य स्थिती दिली गेली नसेल तेव्हा त्यानंतरच्या अर्जदारांना प्राधान्य क्रमात आयोग प्राधान्य स्थिती देईल, आणि वर दिलेल्या प्रक्रियेप्रमाणे पहिल्या अर्जदारासाठी आवश्यक ते फेरफार लागू करेल.
(९) आयोगाचा, कमी शिक्षेचा अर्ज मंजूर अथवा नाकारण्याचा निर्णय अर्जदाराला कळवला जाईल.

६. गुप्तता

भारतीय स्पर्धा आयोग (सामान्य) नियम २००९ **मधे** काहीही अंतर्भूत असले तरी, आयोग अर्जदाराची ओळख अथवा त्याच्याकडुन घेतलेली माहिती गुप्त राखली जाईल आणि ओळख अथवा माहिती तोपर्यंत उघड करणार नाही-

(a) कायद्याने प्रकटीकरण आवश्यक असल्यास अथवा

(b) अर्जदाराने लिखित स्वरुपात अशा प्रकटीकरणासाठी मान्यता दिली असल्यास, अथवा

(c) अर्जदाराने सार्वजनिक प्रकारे उघड केले

७ अडचणीचे निराकरण करणे

नियमाच्या तरतुदींचा अर्थ लावताना अथवा अंमलबजावणी करताना, जर कोणती शंका अथवा अडचण आल्यास, त्या आयोगासमोर ठेवल्या जातील आणि त्यानंतर आयोगाचा निर्णय बाध्य राहील.

अनुसूची

अर्जाचा मजकूर.

[नियम ५ चे उपनियम (१) व (२) पहा]

कमी शिक्षेच्या अर्जात इतर गोष्टींबरोबर खालील गोष्टींचा समावेश असेल, उदा.; -

(a) अर्जदार अथवा त्याचा अधिकृत प्रतिनिधी यांचे नाव व पत्ता, तसेच संघात असणार्या ईतर सर्व संस्था;

(b) जर अर्जदार भारताबाहेरचा असेल, तर संपर्कासाठी फोन क्रमांक आणि ई मेल सहित त्याचा भारतातील पत्ता, इत्यादी;

(c) आरोपीत संघाच्या व्यवस्थेचे तपशिलवार वर्णन, ज्यामधे त्याचे ध्येय आणि उद्देश्य आणि अशी ध्येय आणि उद्देश्य मिळवण्यासाठी केलेल्या उपक्रम आणि कार्ये यांचा तपशिल समावेशीत असेल;

(d) अंतर्भूत माल अथवा सेवा;

(e) बाजाराचा भौगोलिक व्याप;

(f) व्यापाऱ्यांच्या संघाची सुरवात आणि कालावधी;

(g) आरोपीत व्यापाऱ्यांच्या संघामुळे परिणाम झालेल्या व्यवसायाचा अंदाजे आकार;

(h) अर्जदाराच्या माहितीत असणारे सर्व व्यक्ति जे आरोपीत व्यापाऱ्यांच्या संघात होते अथवा आहेत, जे अर्जदाराच्या वतीने सामिल होते त्या सर्वांची नावे, पदे, कार्यालयाची स्थाने, आणि जेव्हा जरुर असेल तेव्हा त्यांचे घराचे पत्ते;

(i) जर आरोपीत संघाविरुध्द इतर स्पर्धा आयोग, मंच अथवा न्यायालया कडे गेले असल्यास किंवा जाण्याचा विचार करत असल्यास त्यांचे तपशिल;

(j) कमी शिक्षेसाठी केलेल्या अर्जाच्या आधारासाठी दिलेली पुराव्यांची वर्णनात्मक यादी ज्यात पुराव्यांचे गुणधर्म आणि मजकुराचा उल्लेख आहे; आणि

(k) आयोगाने निर्देशित केल्याप्रमाणे इतर कोणतीही माहिती

सचिव, सीसीआय (**CCI)**

अनेकवार विचारले जाणारे प्रश्न

अनेकवार विचारले जाणारे प्रश्न

प्र. १ बाजारपेठेमधील स्पर्धा म्हणजे काय?

- सोप्या सरळ शब्दात सांगायचं तर, बाजारपेठेतील स्पर्धा म्हणजे विक्रेते जास्तीत जास्त नफा मिळवण्याकरता (किंवा इतर व्यावसायिक उद्दिष्टे) स्वतंत्रपणे खरेदीदारांचा पाठिंबा मिळवण्याकरता प्रयत्नांची पराकाष्ठा करतात.
- एखादा खरेदीदार हा त्याला जास्तीत जास्त फायदे मिळतील अशा किमतीला उत्पादन विकत घेणे पसंत करतो, तर विक्रेता उत्पादन अशा किमतीला विकणे पसंत करतो जे त्याचा नफा जास्तीत जास्त वाढवेल.

प्र. २ बाजारपेठेत आम्हाला स्पर्धेची गरज का असते?

ग्राहकांना सर्वाधिक चढाओढीच्या किमतीत जास्तीत जास्त सेवांच्या श्रेणींचा उपयोग करता येईल याची खात्री देणारे एक सर्वोत्कृष्ठ साधन म्हणून स्पर्धेला आता जागतिक पातळीवर जवळजवळ सर्वत्र मान्यता मिळाली आहे. ग्राहकांची मागणी पूर्ण करण्याकरता आणि त्यांचा खर्च कमी करण्याकरता, नाविन्यता आणण्यासाठी उत्पादकांना जास्तीत जास्त प्रोत्साहन मिळेल. अशा प्रकारे स्पर्धावाटप करण्याची व उत्पादक क्षमतेला उत्तेजन देते. परंतु ह्या सर्वाकरताबाजारातील स्थिती पोषक असावी लागते आणि जगातील सर्व सरकारे स्पर्धेला प्रोत्साहन देण्याकरता योग्य नियमनांच्या द्वारे बाजारपेठेतील अपूर्णता काढून टाकण्यासाठी हे वाढत्या प्रमाणात प्रयत्नशील आहेत.

प्र. ३ अनुचित स्पर्धा म्हणजे काय?

अनुचित स्पर्धा म्हणजे संगनमताने धूर्तपणे किमती ठरवणे, दर वाढवण्यासाठी जाणून बुजून कमी उत्पादन करणे, प्रवेशात अडथळे निर्माण करणे, बाजारांचे वाटप करणे, एकाबरोबर एक घ्या अशी विक्री, लुटेरु वृत्तीने मूल्य ठरविणे, भेदभाव करून मूल्य ठरविणे, इ. अनेक पद्धतींचा अंगीकार करणे हे होय.

प्र. ४. स्पर्धेचे कायदे व धोरण कसे घटित केले आहे?

कार्यक्षमतेला प्रोत्साहन देण्याच्या व कल्याण वृद्धी करण्याच्या हेतूने जे उद्योजकांचे आचरण व उद्योगाच्या संरचना यावर परिणाम करणारे सरकारचे उपाय असे स्पर्धा कायदा व धोरणानी निरुपित केले आहेस.

अशा सरकारी उपायाचे दोन घटक आहेत:

- **स्पर्धेचे धोरण**: व्यापाराचे मुक्त धोरण, एफडीआयचे शिथिल धोरण, विकेंद्रीकरण, इ.

जे बाजारपेठेत स्पर्धेची अभिवृद्धी करते यासारखी काही धोरणे.

- **स्पर्धेचा कायदा**: कमीत कमी हस्तक्षेप करून स्पर्धा-विरोधी प्रथांना प्रतिबंध करणे.

प्र. ५ स्पर्धा अधिनियम, २००२ (सुधारित केल्यानुसार), [अधिनियम] याची उद्दिष्टे कोणती?

प्रस्तावनेत असं सांगितले आहे की हा अधिनियम स्पर्धा-विरोधी प्रथांना आळा घालण्याकरता, स्पर्धेला उत्तेजन देण्याकरता व ती टिकवून ठेवण्याकरता, ग्राहकाच्या हितसंबंधाचे रक्षण करण्याकरता आणि भारतातील बाजारपेठेतील व्यापाराचे स्वातंत्र्य अबाधित ठेवण्याकरता एका आयोगाची स्थापना करण्यासाठी हा अधिनियम आहे.

प्र. ६ अधिनियमाचे ध्येय कसे साध्य होईल?

अधिनियमाची उद्दिष्टे भारतीय स्पर्धा आयोगाच्या (सीसीआय) साधनाद्वारे साध्य केले जावे अशी अपेक्षा आहे ज्याची स्थापना केंद्र सरकारने केली आहे, ते १४ ऑक्टोबर, २००३ पासून कार्यरत आहे.

प्र. ७ सीसीआयची कार्ये कोणती आहेत?

सीसीआय स्पर्धा-विरोधी करारांना, उद्योगांनी वर्चस्वी स्थानाचा दुरुपयोग करण्याला प्रतिबंध करते, आणि चौकशी / तपासाच्या प्रक्रियेद्वारे संयोजनाचे (विलीनीकरण, एकत्रीकरण, व अधिग्रहणे) नियमनही करते.

कोणत्याही कायदा (वैधानिक प्राधिकारी)/केंद्र सरकार / एक राज्य सरकार यांच्याकडून मिळालेल्या संदर्भावरील स्पर्धेच्या समस्येवर ते आपले मत देतील.

स्पर्धा प्रोत्साहन हाती घेणे, स्पर्धेच्या समस्यांवर लोकांमध्ये जागरूकता निर्माण करणे व प्रशिक्षण देणे सीसीआयवर बंधनकारक आहे.

प्र. ८ अधिनियमानुसार "करार" म्हणजे काय?

एक "करार" यामध्ये दोन पक्षांमध्ये कोणतीही व्यवस्था किंवा आकलन किंवा ठोस क्रिया यांचा समावेश होतो. ते लेखी स्वरुपात किंवा औपचारिक किंवा कायद्यात परिणत होण्यास अभिप्रेत असेल असे नाही.

प्र. ९ स्पर्धा-विरोधात्मक करार म्हणजे काय?

स्पर्धा-विरोधी करार हा असा करार आहे ज्यात स्पर्धेवर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम आहेत. स्पर्धा-विरोधी करारात याचा समावेश होतो पण ते तेव्हढ्यापुरते मर्यादित नाहीत:-

- उत्पादन आणि / किंवा पुरवठा यावर मर्यादा आणणारा करार;
- बाजारपेठेचे वाटप करणारा करार

- किमती निर्धारण करणारा करार;
- कपटाने बोली लावणे किंवा संगनमताने लावलेली बोली;
- सशर्त खरेदी / विक्री (एकाबरोबर एक अशी व्यवस्था);
- विशेष पुरवठा / वितरण व्यवस्था;
- पुनर्विक्रीच्या दराला टिकवणे; आणि
- डील करण्यास नकार.

प्र. १० वर्चस्वाचा दुरुपयोग कशाने घटित होतो?

एखाद्या उद्यमाला स्पर्धात्मक बलावर स्वतंत्रपणे संचालन करण्यासाठी किंवा त्याच्या स्पर्धकांवर वा ग्राहकांवर किंवा बाजारपेठेवर त्यांना अनुकूल असा परिणाम करण्यास सक्षम अशी मजबूत स्थिती वर्चस्वाने संबोधित केली आहे. वर्चस्वाच्या स्थानाचा दुरुपयोग कंपन्यामधील न्यायोचित स्पर्धेत व्यत्यय आणतो, ग्राहकांचा गैरफायदा घेतो व इतर सहभाग्यांना गुणवत्तेच्या जोरावर सप्रबळ उपक्रमाबरोबर स्पर्धा करणे अवघड करतो. प्रबळ स्थानाच्या दुरुपयोगात याचा समावेश होतो:

- अयोग्य अटी वा किमती लादणे,
- लुटेरु वृत्तीने मूल्य ठरविणे
- उत्पादन / बाजारपेठ वा तांत्रिक विकास सीमित करणे,
- प्रवेशात अडथळे निर्माण करणे,
- एका प्रकारच्या व्यवहारात असमान परिस्थिती लागू करणे,
- बाजारात प्रवेश नाकारणे, आणि
- एका बाजारपेठेतील प्रबळ स्थानाचा दुसऱ्या बाजारपेठेत फायदे मिळवण्याकरता वापर करणे.

प्र. ११ आयोग स्पर्धा-विरोधी करार / वर्चस्वाचा दुरुपयोग याच्या चौकशीला केव्हा आरंभ करेल?

- स्वतः जवळ असलेली माहिती व ज्ञान यांच्या आधारावर स्वतःहून करणे, किंवा
- माहिती मिळाल्यावर, किंवा
- केंद्र सरकार किंवा एखादे राज्य सरकार किंवा वैधानिक प्राधिकारी यांच्या कडून निर्देश प्राप्त झाल्यावर.

प्र. १२ कोण माहिती पुरवेल?

कोणतीही व्यक्ती, ग्राहक, ग्राहकाची संघटना किंवा व्यापार संघटना हे स्पर्धा-विरोधी करार आणि प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग या संबंधात माहिती पुरवू शकतात.

- एखाद्या व्यक्ती मध्ये एक व्यक्ती, हिंदु अविभक्त कुटुंब (एचयुएफ), कंपनी, फर्म, व्यक्तींची संघटना (एओपी), व्यक्तींची निकाय (बीओआय), वैधानिक निगम, सहकारी सोसायटी, कृत्रिम विधीमान्य व्यक्ती, स्थानिक प्राधिकारी आणि भारताबाहेर कायद्याने संस्थापित निकाय यांचा समावेश होतो.
- ग्राहक/उपभोक्ता ही एक अशी व्यक्ती आहे जी व्यक्तिगत वापराकरता किंवा इतर उद्देशाने उत्पादने (माल व सेवा) खरेदी करते.
- मध्यस्थी ग्राहकही माहिती पुरवू शकतात.

ही माहिती विहित प्रारुपात भरायला हवी आणि सोबत निर्दिष्ट फी भरायला लागेल. कृपया प्र. ३० व प्र. ३१च्या उत्तरांना पाहावे.

प्र. १३ चौकशीचा निर्देश कोण देउ शकतो?

केंद्र सरकार किंवा एखादे राज्य सरकार किंवा कोणत्याही कायद्यानुसार स्थापित प्राधिकारी चौकशीचा निर्देश देऊ शकतात. भारत सरकारचे संयुक्त सचिव यांच्यापेक्षा वरच्या दर्जाचे अधिकारी निर्देशावर सही करतील.

प्र. १४ आयोग स्वतःहून चौकशीला आरंभ करू शकतात का?

हो, स्वतः जवळ असलेली माहिती व ज्ञान यांच्या आधारावर आयोग स्वतःहून चौकशीला आरंभ करू शकतात.

प्र.१५ निर्देशासंबंधात आयोग कसे पुढे जाईल?

स्वतःहून, किंवा माहिती वा निर्देश प्राप्त झाल्यावर, जर आयोगाचे असे मत असेल की हा एक प्रथमदर्शनी खटला आहे, तर ते अधिनियमानुसार नियुक्त केलेल्या महानिदेशकाना ह्या बाबीची तपासाणी करायला सांगतील, आणि त्यांचे निष्कर्ष आयोगाला कळवायला सांगतील.

प्र. १६ आयोग तपासणीनंतर काय करतील?

महानिदेशकाकडून तपास अहवाल मिळाल्यानंतर

- आयोग नंतर तो संबंधित लोकांकडे पुढे पाठवू शकतील.

- जर तपास हा वैधानिक प्राधिकाऱ्याकडून मिळालेल्या निर्देशावर आधारित असेल तर, संबंधित प्राधिकाऱ्यांकडे अहवाल पाठवणे अनिवार्य आहे.
- जर डीजींचा (महानिदेशक) अहवालामध्ये अधिनियमाचे उल्लंघन दिसत नसेल तर, आयोग संबंधित लोकांकडून आक्षेपांची मागणी करतील.
- प्राप्त झालेल्या आक्षेपांना विचारात घेता, जर काही असतील, आयोग डीजींचा अहवाल स्वीकारतील, किंवा त्यांना डीजींनी पुढे आणखी तपास करण्याची आवश्यकता असेल, किंवास्वतःच चौकशी करतील.
- वरील ढोबळ कार्यपद्धतींचा निष्कर्ष पाहता, आयोग ठरवतील की ही स्पर्धा-विरोधी करार किंवा प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग यांचा किंवा दोन्हीचा मामला आहे का आणि संबंधित लोकांची बाजू ऐकून आणि उचित आदेश देतील.

प्र. १७ स्पर्धा-विरोधी करार किंवा प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग यांच्याशी संबंधित कोणते आदेश आयोग देतील?

- चौकशीच्या दरम्यान, संबंधित व्यक्तींना स्पर्धा विरोधी करार किंवा प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग करणे पुढे चालू ठेवण्यापासून निरुद्ध करण्यास आयोग अंतरिम आदेश देऊ शकतात.
- आयोग उद्‌यमाच्या गेल्या ३ आर्थिक वर्षांतील सरासरी उलाढालीच्या १०% पर्यंत दंड लागू करू शकते. व्यापाऱ्यांच्या संघाच्या बाबतीत, आयोग कार्टेलच्या प्रत्येक सदस्याला अशा कराराला पुढे चालू ठेवलेल्या प्रत्येक वर्षासाठी नफ्याच्या ३ पटीपर्यंत किंवा अशा कराराला पुढे चालू ठेवलेल्या प्रत्येक वर्षातील त्याच्या उलाढालीच्या १०% पर्यंत दंड लागू करू शकतो; जे कोणते अधिक असेल तसे.
- चौकशीनंतर, आयोग दोषी उद्‌यमाला बंद करण्याचा आणि स्पर्धा-विरोधी करार किंवा त्याच्या प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग यात पुन्हा प्रवेश न करण्याचा हुकूम देतील. आयोग आयोग अशा करारात सुधारणा करण्याचा हुकूमही देऊ शकतात.
- जर उद्‌यम प्रबळ स्थानाचा फायदा घेत राहिला असेल तर असा उद्‌यम प्रबळ स्थानाचा दुरुपयोग करणार नाही याची खात्री करण्याकरता, आयोग उद्‌यमाला विभागणी करण्याचा हुकूम देउ शकतात.

प्र. १८ ह्या अधिनियमाखाली एक संयोजन म्हणजे काय?

दिनांक ४ मार्च २०११ च्या अधिसूचनेनुसार, केंद्र सरकाराने सन २०११च्या जून महिन्याच्या १ ला दिवस हा संयोजनाच्या संबंधातील तरतूदी अमलात आणण्याचा दिनांक म्हणून नियुक्त केले आहे.

ढोबळमानाने, संयोजनात, एखाद्या उद्यमावरील नियंत्रण एखाद्या व्यक्तीने हातात घेणे, जिथे अशा व्यक्तीच्या हाती व्यापारात स्पर्धा करणाऱ्या दुसऱ्या उद्यमाचे नियंत्रण आहे अशा व्यक्तीने नियंत्रण, समभाग, मताधिकार, किंवा मालमत्ता यांचे अधिग्रहण करणे आणि मालमत्ता किंवा उलाढालीच्या संदर्भात अधिनियमात निर्दिष्ट केलेले मर्यादा (थ्रेशोल्ड) ओलांडल्या जातात अशा दोन वा अनेक उद्यमाच्या मध्ये विलीनीकरण, एकत्रीकरण यांचा समावेश होतो. जर संयोजनाचे भारतातील संबंधित बाजारांमधील स्पर्धांवर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम होतात किंवा होण्याचीसंभावना आहेतर, ह्याला प्रतिबंध केला आहे आणि आयोग ह्याची पूर्णपणे छाननी करू शकतोकिंवा संयोजन योग्य सुधारणांसह मंजूर केले जाऊ शकते.

प्र.१९ संयोजनाच्या बाबतीत सीमा (थ्रेशोल्ड) कोणते आहेत?

या कायद्यात कमिशनला अनिवार्य अधिसूचनेसाठी मालमत्ता / उलाढालीच्या बाबतीत पुरेसे उच्च उंबरठे असत. अधिनियमात घाऊक किंमत निर्देशांक (डब्ल्यूपीआय) किंवा रुपयाच्या किंवा विदेशी चलनांच्या विनिमय दराच्या चढ-उतारांच्या आधारे अधिसूचने द्वारे आयोगाच्या सल्ल्यानुसार दर दोन वर्षांच्या उंबरठा मर्यादेचे पुनरीक्षण करण्याची तरतूद देखील आहे.

स्पर्धेच्या अधिनियमानी पुढील सीमा (थ्रेशोल्ड) च्या मर्यादा दिलेल्या आहेत:

- उद्यमाच्या संयुक्त मालमत्तेचे मूल्य २०००कोटीपेक्षा अधिक असेल किंवा संयुक्त उलाढाली ६००० कोटीपेक्षा अधिक असतील. जर एक किंवा दोन्ही उद्यमांची मालमत्ता / उलाढाली भारताबाहेर पण आहेत, मग उद्यमाची संयुक्त मालमत्तेचे मूल्य युएस डॉलर्स $ १,००० दशलक्ष असेल, यात भारतातील किमान रु. १,००० कोटींचा समावेश आहे, किंवा उलाढाली युएस डॉलर्स $ ३,०००दशलक्ष, यात भारतातील किमान रु. ३,०००कोटींचा समावेश आहे.
- संयोजनानंतर गटाची संयुक्त मालमत्ता, ज्यात ताब्यात घेतलेल्या उपक्रमांचा समावेश आहे, ही रु. ८,००० कोटींपेंक्षा अधिक आहे किंवा असा गट ज्याच्या संयुक्त

उलाढाली ताब्यात घेतल्यानंतर वा विलीनीकरणानंतर रु. २४,००० कोटीपेक्षा अधिक आहेत. जर अशा गटाची मालमत्ता / उलाढाली भारताबाहेर पण आहेत, मग गटाच्या संयुक्त मालमत्तेचे मूल्य युएस डॉलर्स $ ४ बिदशलक्ष असेल, यात भारतातील किमान रु. १,००० कोटींचा समावेश आहे, किंवा उलाढाली युएस डॉलर्स $ १२ बिदशलक्ष, यात भारतातील किमान रु. ३,००० कोटींचा समावेश आहे.

कायद्यात ‘गट’ हा शब्द स्पष्ट झाला आहे. एखादे किमान २६ टक्के मतदानाचा हक्क बजावण्याची किंवा कमीतकमी ५० टक्के संचालकांची नेमणूक करण्याची किंवा दुसऱ्या व्यवस्थापन व कारभारावर नियंत्रण ठेवण्याची स्थिती असल्यास दोन उद्योग “गट” चे आहेत. सूचना अधिसूचना एस.ओ. ६७३(ई), ४ मार्च, २०१६, रोजी सरकारने अधिनियमाच्या कलम ५ मधील तरतुदींमधून जाहीर केलेल्या तारखेपासून पाच वर्षांच्या कालावधीत इतर उद्योगात पन्नास टक्क्यांपेक्षा कमी मतदानाचा हक्क बजावणा-यांना "गट" वगळण्यास सूट दिली आहे. सूचना.

वरील सीमा (थ्रेशोल्ड) पुढील कोष्टकात दर्शवले आहेत:

	लागू प्रति:	**मालमत्ता**		**उलाढाली**	
मध्ये भारत	व्यक्ती पक्ष(लोक)	₹ २,००० को.		₹ ६,००० को.	
	गट	₹ ८,००० को.		₹ २४,००० को.	
मध्ये भारत आणि बाहेर		**मालमत्ता**		**उलाढाली**	
		एकूण	किमान भारतीय घटक एकूण पैकी	**एकूण**	किमान भारतीय घटक एकूण पैकी
	व्यक्ती पक्ष(लोक) गट	$१बि दशलक्ष $ ४बि	₹ १,००० को. ₹ १,००० को.	$३बि $१२बि	₹ ३,००० को. ₹ ३,००० को.

१ कोटी = १० मिलियन

वस्तू किंवा सेवांच्या विक्रीचे मूल्य लक्षात घेऊन उलाढाल निश्चित केली जाईल.प्रस्तावित विलीनीकरणाच्या तारखेच्या घटत्या आर्थिक वर्षाच्या आधीच्या आर्थिक वर्षात कोणत्याही घसाराने कमी केल्यानुसार आर्थिक वर्षाच्या तत्पूर्वीच्या आर्थिक वर्षात एंटरप्राइजेच्या लेखा लेखापरीक्षणाच्या पुस्तकात दाखविल्यानुसार मालमत्तेचे पुस्तक मूल्य घेऊन मालमत्तेचे मूल्य

निश्चित केले जाईल कायद्याच्या कलम .५च्या सी) स्पष्टीकरणात नमूद केलेल्या ब्रँड व्हॅल्यू), सद्भावनाचे मूल्य किंवा बौद्धिक मालमत्ता हक्क इत्यादी मालमत्तांच्या मूल्यांमध्ये समावेश असेल.

केंद्र सरकार अधिसूचना क्रमांक एस .ओ.९८८(ई), २७ मार्च, २०१७ ने निर्दिष्ट केले आहे की जिथे एखाद्या उपक्रम किंवा विभागातील किंवा व्यवसायाचा एखादा भाग ताब्यात घेतला जात असेल, ताब्यात घेतला जाईल, विलीन केला जाईल किंवा दुसऱ्या एंटरप्राइझसह एकत्रित केला असेल तर त्या भागाच्या किंवा विभागातील किंवा व्यवसायाच्या मालमत्तेचे मूल्य आणि किंवा त्यास श्रेय देणारी, अधिनियमाच्या कलम ५ अंतर्गत उंबरठा मोजण्याच्या उद्देशाने विचारात घेणे संबंधित मालमत्ता आणि उलाढाल असेल.

प्र.२० संयोग करण्याचा प्रस्ताव ठेवणाऱ्या फ़र्मला आयोगाला सूचित करायला लागते का?

संयोजनाचा प्रस्ताव ठेवणारी फ़र्म अशा प्रस्तावाला संचालकाच्या मंडळाने स्वीकृती दिल्यावर किंवा कोणत्याही कराराच्या वा दस्तावेजाच्या अमलबजावणी करण्यापूर्वी ३० दिवसाच्या आत एका विशिष्ट प्रपत्रात प्रस्तावित संयोजनाचे तपशीलाला व्यक्त करून आयोगाला सूचित करेल[19].

प्र. २१ संयोजन प्रत्यक्षात येण्यापूर्वी काही अनिवार्य प्रतीक्षा कालावधी आहे का?

होय. प्रस्तावित संयोजनाला आयोगाला सूचित केल्यापासून २१० दिवसाच्या कालावधीपर्यंत किंवा आयोगानी आदेश देईपर्यंत, यात जे काही आधी घडेल, कार्यान्वित होता येत नाही. जर आयोगाने २१० दिवसाच्या उक्त कालावधीच्या दरम्यान आदेश दिला नाही तर संयोजनाला स्वीकृती मिळाल्याचे समजले जाईल.

---

[19] *दिनांक 27 जून, 2017 रोजी 30 दिवसांच्या आत संयोजन अधिसूचनेस सूट देण्याच्या अधिसूचनेच्या अटींनुसार, केंद्र सरकारने प्रत्येक व्यक्तीला किंवा उपक्रमास अधिनियम विषयातील कलम ६ च्या पोट-कलम (२) मध्ये नमूद केलेल्या तीस दिवसांच्या आत नोटीस देण्यास सूट दिली आहे. अधिसूचनेच्या तारखेपासून पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी कलम 6 च्या पोट-कलम (2 ए) आणि कायद्याच्या कलम 43 ए च्या तरतुदींसाठी*

प्र. २२ संयोजनाच्या तपासाच्या कार्यपद्धती कोणत्या आहेत?

जर आयोगाच्या असं लक्षात आले की संयोजनामुळे स्पर्धेवर प्रतिकूल परिणाम होण्याची संभावना आहे किंवा झाले आहेत तर, अशा संयोजनाबाबत तपास का करू नये, अशी संबंधित व्यक्तींना कारणे दाखवा नोटिस ते बजावू शकतात. प्रतिसाद पाहून, जर आयोगाचे असे प्रथमदर्शनी मत झाले की संयोजनाचे स्पर्धेवर लक्षात येण्याजोगा प्रतिकूल परिणाम झाला आहे किंवा तशी शक्यता आहे तर, ते तपशील प्रकाशित करण्याचा निर्देश देतील, लोकांकडून आक्षेपांना मागवतील, जर योग्य आहे असे वाटले तर, ते लक्ष देऊन ऐकतील. संयोजनामुळे प्रभावित होण्याची संभावना असणाऱ्या एखाद्या व्यक्तीला ते आक्षेपांना दाखल करण्यास आमंत्रित करू शकतात. नोटिसीत केलेले प्रकटन बरोबर आहे आणि संयोजनाचे स्पर्धेवर प्रतिकूल परिणाम होण्याची शक्यता आहे याचीही आयोग चौकशी करेल.

प्र. २३ संयोजनाच्या बाबतीत आयोग कोणते आदेश देऊ शकते?

- जर स्पर्धेवर कोणतेही उल्लेखनीय प्रतिकूल परिणाम होत नसल्याचे आढळल्यास, ते संयोजनाला मान्यता देतील.
- जर स्पर्धेवर उल्लेखनीय प्रतिकूल परिणाम होत असल्याचे आढळल्यास, ते संयोजनाला नामंजूर करतील.
- ते अनुरुप सुधारणांना सूचवतील.

प्र. २४ स्पर्धा-विरोधी कराराचीमाहिती पुरवणाऱ्यालाकाही नरमाई दर्शवली जाते का?

अधिनियमाचे कलम ४६ अन्वये आयोगाला व्यापाऱ्यांच्या संघाच्या एका सदस्याला जो व्यापाऱ्यांच्या संघाविषयी पूर्ण, खरी, व महत्त्वपूर्ण माहिती पुरवतो, त्याला कमी दंड आकारून नरमाई दाखवण्याचे अधिकार आहेत. कोणत्याही स्पर्धा-विरोधी वर्तनाबाबत उघडपणे गटाशी विरोध दर्शवणे (रँक तोडणे) यासाठी संबंधित व्यक्तींना प्रेरित करायला, जेणेकरून व्यापाऱ्यांच्या संघाचा शोध व तपास ह्यात मदत होईल, ही योजना तयार केली गेली आहे.

प्र. २५ आयोगासमोर संबंधित व्यक्ती (पार्टी) चेकोण प्रतिनिधीत्व करू शकते?

एखादी व्यक्ती किंवा उद्यम व्यक्तिशः हजर होऊ शकतात किंवा त्यांच्या कोणत्याही अधिकाऱ्यांतर्फे किंवा एक वा अनेक चार्टर्ड अकाउन्टटना अधिकृत करून किंवा कंपनी सचिव किंवा कॉस्ट अकाउन्टट किंवा कायदेशिर प्रॅक्टीशनर्स यांना आयोगासमोर त्याची / त्यांची केस प्रतिनिधीत्व करून मांडू शकतात.

प्र. २६ स्पर्धेच्या धोरणावर कोण निर्देश (रेफरन्स) देऊ शकते?

केंद्र सरकार किंवा एक राज्य सरकार, स्पर्धेशी संबंधित किंवा इतर मामल्याशी संबंधित धोरणतयार करताना आयोगाचे, त्याना निर्देश करून, मत मागू शकतात.

प्र. २७ स्पर्धेच्या समस्येवर कोण निर्देश (रेफरन्स) देऊ शकते?

कोणतेही वैधानिक प्राधिकारी स्पर्धेच्या समस्येसाठी आयोगाला निर्देश देऊ शकतात, ज्या त्यांच्या समोर असलेल्या कार्यवाहीच्या दरम्यान उद्भवू शकतात एकतर कार्यवाहीसाठी पार्टीच्या इशाऱ्यावर किंवा त्यांच्या स्वतःच्या प्रस्तावावर.

प्र. २८ स्पर्धा आयोग वैधानिक प्राधिकाऱ्यांना निर्देश देऊ शकतो का?

आयोग एखाद्या वैधानिक प्राधिकाऱ्याला संबंधित समस्येवर मताकरता निर्देश देऊ शकतात, ज्या त्यांच्या समोर असलेल्या कार्यवाहीच्या दरम्यान उद्भवू शकतात एकतर कार्यवाहीसाठी पार्टीच्या इशाऱ्यावर किंवा त्यांच्या स्वतःच्या प्रस्तावावर.

प्र. २९ स्पर्धा आयोगाच्या कोणत्याही आदेशाविरुद्ध याचिकेच्या तरतुदी काय आहेत?

केंद्र सरकारने अधिसूचनेसंदर्भातील आदेशासंदर्भातील आदेशांसारख्या अधिनियमातील विशिष्ट कलमांनुसार आयोगाने दिलेल्या कोणत्याही निर्देशांविषयी किंवा निर्णयाविरूद्ध अपील ऐकण्याची व त्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी राष्ट्रीय कंपनी लॉ ट्रिब्यूनलला (एनसीएलएटी) अधिसूचित केले आहे. आयोग आणि दंड यांच्यामार्फत चौकशी

आयोगाचा आदेश / दिशा / निर्णय मिळाल्यानंतर ६० दिवसांच्या आत अपील दाखल करावे लागेल

एनसीएलएटीच्या दिशेने, निर्णयाने किंवा आदेशाने ग्रस्त व्यक्ती दिशा, निर्णय किंवा आदेशाच्या संप्रेषणाच्या तारखेपासून ६० दिवसांच्या आत भारतीय सर्वोच्च न्यायालयात अपील करू शकते.

प्र.३० माहिती कशी दाखल करावी?

- तुमचा पिनकोडसह संपूर्ण टपाल पत्ता, दूरध्वनी व फॅक्स क्रमांक आणि इ-मेल पत्ता लिहा. अधिनियमाच्या तरतूदींचे तथाकथित उल्लंघन केलेल्य उद्यमाचे (मांचे) कायदेशिर नाव व पत्ता(त्ते) नमूद करावे.
- अधिकृत व्यक्तीने वस्तुस्थितीच्या विधानांच्या प्रपत्रावर माहितीवर रितसर सही केली पाहिजे आणि अधिनियमाच्या तथाकथित उल्लंघनाचे तपशील त्यात असले पाहिजेत. त्याच्याबरोबर समर्थनार्थ दस्तावेज, ॲफिडव्हिटस (प्रतिज्ञापत्रे) व पुरावे जोडले पाहिजेत.
- आयोगाप्रति कोणतीही माहिती किंवा निर्देश किंवा प्रतिसाद हे सचिवाकडे पाठवले पाहिजेत, स्वतः किंवा रजिस्टर टपालाद्वारे किंवा कूरियर सेवा वा फॅसिमाईल (फॅक्सने) संप्रेषण जे सचिव व अधिकृत अधिकाऱ्यांना संबोधित केले असेल.
- आयोगाकडे तुम्ही जी माहिती दाखल करालत्याच्याबरोबर शुल्क भरल्याचा पुरावा म्हणून डिमांड ड्राफ्ट किंवा पे ऑर्डर वा बँकर चेक, जे स्पर्धा आयोग, भारत (स्पर्धा निदध), नवी दिल्ली यांच्या नावाने काढलेला असेल,

  किंवा ईलेक्ट्रॉनिक क्लिअरन्स सेवा (ईसीएस) याद्वारे थेट पैसे पाठवण्याच्या (रेमिटन्स) माध्यमातून भारतीय स्पर्धा आयोग (स्पर्धा निधी), खाता क्र. १९८८००२१००१८७६८७, पंजाब नॅशनल बँक, भिकाजी कामा प्लेस, नवी दिल्ली-११००६६, सादर करून पाठवला पाहिजे.

- माहिती दाखल करण्याच्या विहित प्रक्रियेच्या संपूर्ण तपशीलासाठीकृपया "माहिती दाखल कशी करावी" ही पुस्तिका पहावी. किंवा भारतीय स्पर्धा आयोगाचे अधिनियम, २००९ पहावे, जे आयोगाच्या संकेतस्थळावरही उपलब्ध आहे ,

प्र. ३१ निर्धारित शुल्क किती आहे?

निर्धारित शुल्क खाली दिल्याप्रमाणे आहे:

(a) रुपये ५०००/-(फक्त पाच हजार) एका व्यक्तिच्या,किंवा हिंदु अविभाज्य कुटुंब (एचयुएफ, HUF) च्या बाबतीत,

b) गैर-सरकारी संघटना (एनजीओ, NGO), किंवा ग्राहकसंघटना, किंवा सहकारी सोसायटी,किंवा विश्वस्त संस्था, यांच्या बाबतीत रुपये १०,०००/- (दहा हजार),

c) फर्म (मालकी, भागीदारी किंवा मर्यादित दायित्व भागीदारीयासह) किंवा कंपनी (एक व्यक्तिच्या कंपनीसह), ज्यांच्या आधीच्या वर्षातील उलाढाली दोन कोटी रुपये पर्यंत असेल त्यांच्यासाठी रुपये ४०,०००/- (चाळीस हजार),

d) फर्म (मालकी, भागीदारी किंवा मर्यादित दायित्व भागीदारी यासह) किंवा कंपनी (एक व्यक्तिच्या कंपनीसह), ज्यांच्या आधीच्या वर्षातील उलाढाली दोन कोटी रुपयापेक्षा जास्त आणि ५० कोटी रुपयांपर्यंत असेल त्यांच्यासाठी, १,००,०००/- रुपये (एक लाख रुपये),

e) जे वरील (ए) किंवा (बी), किंवा (सी), किंवा (डी) कलमामधे येत नाहीत, त्यांच्यासाठीरुपये ५०,०००/- (पन्नास हजार),

Regulations Notified by the Competition Commission of India		
No.	**Title**	**Regulation Date**
1.	The Competition Commission of India (Meeting for Transaction of Business) Amendment Regulations, 2021	05/03/2021
2.	CCI (Manner of Recovery of Monetary Penalty) Amendment Regulations, 2021	17/02/2021
3.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Amendment Regulations, 2020	26/11/2020
4.	The Competition Commission of India (General) Amendment Regulations, 2020	06/02/2020
5.	The Competition Commission of India (General) Amendment Regulations, 2019	20/11/2019
6.	The Competition Commission of India (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Second Amendment Regulations, 2019	30/10/2019
7.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Amendment Regulations, 2019	13/08/2019
8.	The Competition Commission of India (General) Amendment regulations, 2018	06/12/2018
9.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Amendment Regulations, 2018	09/10/2018
10.	The Competition Commission of India (Lesser Penalty) Amendment Regulations, 2017	08/08/2017
11.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Amendment Regulations, 2016	07/01/2016
12.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Amendment Regulations, 2015	01/07/2015
13.	CCI (Procedure For Engagement of Experts and Professionals) Amendment Regulations, 2014	21/11/2014
14.	CCI (Manner of Recovery of Monetary Penalty) Amendment Regulations, 2014	30/07/2014
15.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Amendment Regulations, 2014	08/03/2014

16.	CCI (General) Amendment Regulations, 2013 (No. 2 of 2013)	08/10/2013
17.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Amendment Regulations, 2013 (No. 1 of 2013)	04/04/2013
18.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Amendment Regulations, 2012 (No. 1 of 2012)	23/02/2012
19.	CCI (General) Amendment Regulation, 2011 (2 of 2011)	22/11/2011
20.	CCI (Procedure in regard to the transaction of business relating to combinations) Regulations, 2011 (No. 3 of 2011)	11/05/2011
21.	CCI (General) Amendment Regulation, 2011 (No. 1 of 2011)	04/04/2011
22.	CCI (Manner of Recovery of Monetary Penalty) Regulation, 2011 (No. 1 of 2011)	08/02/2011
23.	CCI (General) Amendment Regulations, 2010 (No. 1 of 2010)	20/10/2010
24.	CCI (Determination of Cost of Production) Regulations, 2009 (No. 6 of 2009)	20/08/2009
25.	CCI (General) Amendment Regulation, 2009 (No. 5 of 2009)	20/08/2009
26.	CCI (Lesser Penalty) Regulations, 2009 (No. 4 of 2009)	13/08/2009
27.	CCI (General) Regulation, 2009 (No. 2 of 2009)	22/05/2009
28.	CCI (Meeting for Transaction of Business) Regulations, 2009 (No. 3 of 2009)	21/05/2009
29.	CCI (Procedure for Engagement of Experts and Professionals) Regulations, 2009 (No. 1 of 2009)	15/05/2009

Advocacy Booklets

by

Competition Commission of India

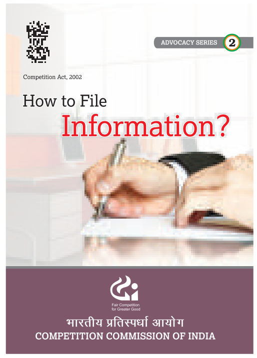

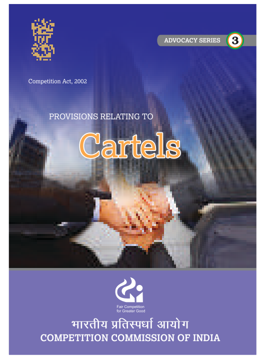

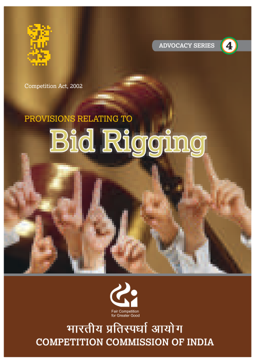

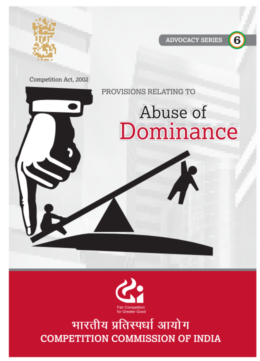

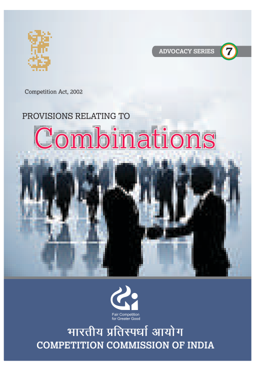

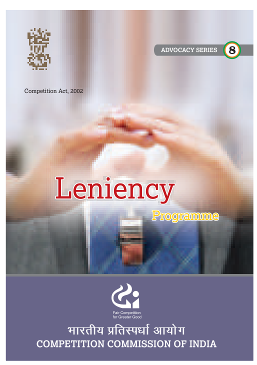

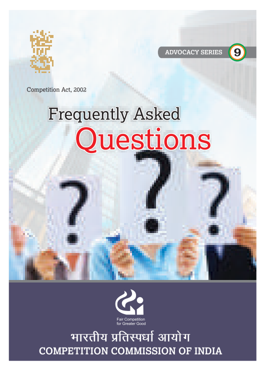

Above booklets are available at
www.cci.gov.in

Fair Competition
For Greater Good

COMPETITION COMMISSION OF INDIA

9th Floor, Office Block-1,
Kidwai Nagar (East)
New Delhi: 110023, India
EPABX Board Number 011-24664100
FAX Number 011-20815022
Web: cci.gov.in
Email: advocacy@cci.gov.in